

โอบาสกิจจกรณ อาโลโก นามาติ กิจคือการรู้. ชื่อว่าปัญญา เพราะกระทำ
 อตุโธ. จกขุ ธมโม ตีอาที่สุปี เอกิเยว กิจคือการรู้โดยประการต่าง ๆ. ชื่อว่า
 ญาณ กิจจนานตฺเตน ปญจธา วณฺณิตฺ. วิชา เพราะกระทำความแห่งตลอดโดย
อารมมณาติ อุปตฺถมฺภนฺนุเจเน. โคจราติ ไม่เหลือ. ชื่อว่าแสงสว่าง เพราะกระทำ
 วิสยฺภูเจเน. ทสฺสนฺภูเจนา ตีอาที่สุ ญาณ- กิจ คือ ส่องโดยประการทั้งปวง. แม้นใน
 กิจจํ ปญจธา วุตฺตํ. คำว่า จกขุ ธมโม เป็นต้น ก็ได้แก่
 ญาณอย่างเดียวกันนั้นแหละ ท่านพรรณนาไว้
 ๕ อย่าง โดยความต่างแห่งกิจ. คำว่า
เป็นอารมม โดยสภาวะที่อุปถัมภ์. คำว่า
เป็นโคจร โดยสภาวะที่เป็นวิสัย. ในบทว่า
ทสฺสนฺภูเจเน เป็นต้น ท่านกล่าวกิจของญาณ
 ไว้ ๕ อย่าง.

อิมินา นเยน ตีสุ วาเรสุ เอเกกสุมี โดยนัยนี้ ในวาระทั้ง ๓ แต่ละวาระ
 ปญจ ปญจ กตฺวา ปญฺจรส ธมฺมา, แบ่งเป็นวาระละห้า ๆ รวมเป็นธรรม ๑๕,
 ปญฺจรส อตุธา, ทวีสุ ปญฺจรสเกสุ เป็นอรรถ ๑๕, ในหมวด ๑๕ ทั้ง ๒ เป็น
 ตีสุ นิรุตฺติโย, ปญฺจรสสุ ธมฺเมสุ นิรุตฺติ ๓๐, ญาณในธรรม ๑๕ ในอรรถ ๑๕
 ปญฺจรสสุ อตุเตสุ ตีสาย นิรุตฺตีสูติ ในนิรุตฺติ ๓๐ ทั้งนี้ ฟังทราบวารวมเป็น
 สฺกฺขิ ญาณานิ เวทิตพฺพานิ. เสสอริย- ญาณ ๖๐. แม้นในอริยสัจที่เหลือก็นัยนี้แหละ.
 สจฺเจสุปี เอเสว นโย. จตุสุ อธิบายว่า ในอริยสัจทั้ง ๔ มีธรรม ๖๐

คุณวิไลลักษณ์ จารุคุณ ขออุทิศส่วนกุศลให้
 นายวงศ์-นางรัชณี จารุคุณ และญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว

๔. - ๘. สุตตโพธิสตตวาราทีวณณา ๔-๘. พรรณนาวาระแห่งพระโพธิสัตว์
๗ พระองค์เป็นต้น

๓๓-๓๖. สุตตุนัน โปธิสตตานัน
สุตตุนเตสุ เอเกกสัมมียะ สมหเย
จกขาทโย ปญจ, นิโรธะ ปญจาตี ทส
ธมฺมา, สมหเย ทสฺสนฺนุจาทโย ปญจ,
นิโรธะ ปญจาตี ทส อตุถา, เตสํ วเสน
วีสติ นิจฺจติโย จตฺตารีส^๑ ฌานานิ. สุตต
เอกโต กตฺวา วุตฺตคณฺนา สุวิญญะยฺยา
เอว. สพฺพญฺญตฺตญฺยานวเสน^๒ วุตฺต-
ปฏิสัมพันธ์านิทฺเตเส เอเกกมฺลเกสุ
"ถาทโต ทิฏฺฐโจะ วิทิตโต สจฺฉิกโต ผสฺสิตโต
ปญฺญาชา"^๓ อิมะสุ ปญฺจสุ วจเนสุ
เอเกกสัมมียะ จกขาทโย ปญจ,

๓๓-๓๖. ในสูตรแต่ละสูตร ในบรรดา
สูตรทั้งหลายแห่งพระโพธิสัตว์ ๗ พระองค์
ธรรม มีจักขุเป็นต้น ในสมุทัย ๕, ใน
นิโรธ ๕, จึงรวมเป็นธรรม ๑๐, อรรถว่า
เห็นเป็นต้น ในสมุทัย ๕, ในนิโรธ ๕
จึงรวมเป็นอรรถ ๑๐, นิจฺจติมี ๒๐ ควฺย
สามารถแห่งธรรมและอรรถเหล่านั้นจึงเป็น
ญาณ ๕๐. การนับที่ทานกล่าวรวม ๖
ให้เป็น ๑ พึงเข้าใจได้โดยง่ายทีเดียว.
ในนิเทศแห่งปฏิสัมพันธ์ ที่ทานกล่าวไว้ควฺย
สามารถแห่งสัพพญฺญตฺตญฺยาน พึงทราบวินิจฉัย
ดังต่อไปนี้ ในคำแต่ละคำ ในคำ ๕ เหล่านี้

^๑ ส. จตฺตารีส.

^{๒-๒} อ. สุวิญญะยฺยา. เอวํ สพฺพญฺญตฺตญฺยาน-
วเสน.

^๓ ข. ป. ๓๑/๑๕๔, (ภูมิพโลภิกขุ.
๑/๒๒๗).

คุณสาตี รัตนจินดา สร้างถวายเป็นพุทธบูชา
และขออุทิศส่วนกุศลให้บุพการี, ผู้มีอุปการคุณ และญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

ทสฺสนฺญาทโย ปญฺจาติ ปญฺจปญฺจกานํ
 วเสณ ปญฺจวิสฺติ ฐมา, ปญฺจวิสฺติ
 อตุฏฺฐา, ตทฺทิกุณฺหา นินฺรุตฺติโย, ตทฺทิกุณฺหานิ
 ญาณานิ. ปญฺจ เอกโต กตุว
 วุตฺตวา เรปิ ปญฺจกฺขตฺตํ ปญฺจ ปญฺจวิสฺติ
 กตุว ปญฺจวิสฺสํ ฐมา, ปญฺจวิสฺสํ
 อตุฏฺฐา, ตทฺทิกุณฺหา นินฺรุตฺติโย, ตทฺทิกุณฺหานิ
 ญาณานิ? อหฺมเตยฺยานิติ เจตฺถ เทว
 สฺตานิ จ ปญฺญาสญฺจ. ขนฺธาทิสฺสุปิ
 เอเสว นโย. อิมินาว นเยน สจฺจวาระ-
 ปฏิสัมภิทาวาเร จ ฐมาทิกุณฺหา
 เวทิตฺตพฺพา.

คือ "รู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว กระทำ
 ให้แจ้งแล้ว สัมผัสแล้วด้วยปัญญา" ซึ่งมี
 ธรรมแต่ละอย่าง ๆ เป็นมูล จักขุเป็นต้น ๕,
 อรรถว่าเห็นเป็นต้น ๕, รวมเป็นธรรม ๒๕
 อรรถ ๒๕ ด้วยสามารถแห่งหมวด ๕,
 ๕ หมวด, นินฺรุตฺติกฺกุณฺด้วย ๒ คือ ธรรมและ
 อรรถนั้น, ญาณกฺกุณฺด้วย ๒ คือ ธรรมและ
 อรรถนั้น. แม้ในวาระที่ท่านกล่าวรวมธรรม ๕
 เพราะกระทำธรรม ๕ ให้เป็น ๒๕,
 ๕ ครั้งจึงเป็นธรรม ๑๒๕ เป็นอรรถ ๑๒๕,
 นินฺรุตฺติกฺกุณฺด้วย ๒ คือ ธรรมและอรรถนั้น,
 ญาณกฺกุณฺด้วย ๒ คือนินฺรุตฺตินั้น. ก็ในบทว่า
อหฺมเตยฺยานิ นี้ แปลว่า ๒๕๐. แม้ในขั้นธ
 เป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน. อนึ่งในสัจจวาระ
 และปฏิสัมภิทาวาระ ฟังทราบการนับธรรม
 เป็นต้นโดยนัยนี้แหละ.

๑ ฉ. ญาณานิ เถยฺยานิ.

๙. จพุทธมวารวณณา

๙. พรรณนาพุทธธรรมวาระทั้ง ๖

๓๘. พุทธมวารเ ทียทุณสตนฺติ
 ฉกฺขตุํ ปญฺจวิสฺติ สตยฺจ ปญฺญาสยฺจ โหนฺติ,
 ตทฺทิกุณา นินฺคฺติโย ตทฺทิกุณานิ ฌานานิ.
ปฏิสัมภิทาธิกรณฺเถติ ปฏิสัมภิทาธิ-
 กาวเร. อพฺพนวธมฺมสฺตานีติ ปจฺมํ
 วุฑฺฒสฺส จตุสฺส สจฺเจสฺส สฺภฺจฺฉิ, จตุสฺส
 สฺติปฺภฺจฺจเนสฺส สฺภฺจฺฉิ, จตุสฺส สมฺมปฺปชาเนสฺส
 สฺภฺจฺฉิ, สตฺตโปธิสฺตฺตเวยฺยากรณฺเสฺส
 สตฺตติ, อภิญฺญาจาทีสฺส ปญฺจสฺส ปญฺจวิสฺสํ,
 ขนฺธาทีสฺส ปญฺจสฺส ปญฺจวิสฺสํ, ปุณฺ จตุสฺส
 อริยสจฺเจสฺส สํ, จตุสฺส ปฏิสัมภิทาสฺส
 สํ, ฉสฺส พุทฺธมฺเมสฺส ทียทุณสตนฺติ เอวํ
 อภฺยสฺตานิ จ ปญฺญาสยฺจ ธมฺมา โหนฺติ.
 เอวํ อตฺถาปิ ตตฺตกา เอว โหนฺติ.

๓๘. พึงทราบวินิจฉัยในพุทธธรรมวาระ
 ต่อไป. คำว่า ๑๕๐ มีความว่า ๒๕ ทกครั้ง
 ก็เป็น ๑๕๐, นินฺคฺติคุณด้วย ๒ คือ ธรรมและ
 อรรถนั้น ญาณก็คุณด้วย ๒ คือ นินฺคฺตินั้น.
 คำว่า ปฏิสัมภิทาธิกรณฺ ไต่แก้ในอธิการแห่ง
 ปฏิสัมภิทา. คำว่า ธรรม ๘๕๐ ความว่า
 ในสัจจะ ๔ ที่กล่าวที่แรกมีธรรม ๖๐, ใน
 สติปัฏฐาน ๔ มีธรรม ๖๐, ในสัมมปธาน ๔
 มีธรรม ๖๐, ในไวยากรณ์ของพระโพธิสัตว์
 ทั้ง ๗ ก็มีธรรม ๗๐, ในอรรถ ๕ มีอรรถว่า
 รุยฺงเป็นต้น มีธรรม ๑๒๕, ในธรรม ๕ มีขันธ์
 เป็นต้น มีธรรม ๑๒๕, ในอริยสัจ ๔
 อีกครั้งหนึ่ง มีธรรม ๑๐๐, ในปฏิสัมภิทา ๔
 มีธรรม ๑๐๐, ในพุทธธรรม ๖ มีธรรม ๑๕๐
 จึงรวมเป็นธรรม ๘๕๐ อย่างนี้ ด้วยประการ
 ฉะนี้. แม้อรรถก็มีประมาณเท่านั้นเหมือนกัน
 อย่างนี้.

คุณสาสิ รัตนจินดา สร้างถวาย เป็นพุทธบูชา
 และขออุทิศส่วนกุศลให้บุพการี, ผู้มีอุปการคุณ และญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

เอวเมว สจฺจาที่สุ^๑ ที่สุ จาเนสุ วิสสคํ
 นิรุคฺติโย, สคฺคสุ เวยฺยากรณฺโส
 จตฺตารีสสคํ นิรุคฺติโย, อภิญฺญาจาทิสฺสุ
 ขนฺธฺจาทิสฺสุ จ อหฺมเตยฺยานิ อหฺม-
 เตยฺยานิ นิรุคฺติสฺตานิ, อริยสจฺเจสุ
 ปฏิสฺมฺภิทาสฺสุ จ เทว เทว นิรุคฺติสฺตานิ,
 พุทฺธมฺเมสุ ตีณิ นิรุคฺติสฺตานีติ เอว
 นิรุคฺติสฺหสฺสณฺจ สคฺค นิรุคฺติสฺตานิ จ
 โหนฺติ. เอวเมว สจฺจาที่สุ^๒ ที่สุ
 จาเนสุ จตฺตารีสํธาณิ เทว เทว
 ฅานสฺตานิ, สคฺคสุ เวยฺยากรณฺโส
 อสีตฺธิอธิกานิ เทว ฅานสฺตานิ,
 อภิญฺญาจาทิสฺสุ ขนฺธฺจาทิสฺสุ จ ปญฺจ ปญฺจ
 ฅานสฺตานิ, สจฺเจสุ ปฏิสฺมฺภิทาสฺสุ จ
 จตฺตาริ จตฺตาริ ฅานสฺตานิ, พุทฺธมฺเมสุ
 ฉ ฅานสฺตานีติ เอว ตีณิ จ ฅานสฺหสฺสานิ
 จตฺตาริ จ ฅานสฺตานิ โหนฺตฺติ.

อย่างนั้นเหมือนกันในสังขจะ เป็นต้น ๓ แห่ง
 มีนิรุคฺติแห่งละ ๑๒๐, ในเวยฺยากรณฺ ๑
 มีนิรุคฺติ ๑๕๐, ในอรรถวา รุขิงเป็นต้น
 และในอรรถวา เป็นกองเป็นต้น มีนิรุคฺติ
 อย่างละ ๒๕๐, ในอริยสังขและในปฏิสัมภิทา
 มีนิรุคฺติอย่างละ ๒๐๐, ในพุทฺธธรรมมี
 นิรุคฺติ ๓๐๐ จึงรวมเป็นนิรุคฺติ ๑,๑๐๐
 อย่างนี้ด้วยประการฉะนี้. อย่างนี้เหมือนกัน
 ในสังขจะ เป็นต้น ๓ แห่ง มีฅานแห่งละ ๒๕๐,
 ในเวยฺยากรณฺ ๑ มีฅาน ๒๕๐, ในอรรถวา
 รุขิงเป็นต้น และในอรรถวาเป็นกองเป็นต้น
 มีฅานอย่างละ ๕๐๐, ในสังขจะและในปฏิ-
 สัมภิทามีฅานอย่างละ ๕๐๐, ในพุทฺธธรรม
 มีฅาน ๖๐๐. จึงรวมเป็นฅาน ๓,๕๐๐
 อย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้แล.

ปฏิสัมภิทากถาวณฺณา นิฏฺฐิตา.

พรรณวาปฏิสัมภิทากถา จบ.

^๑ ส. อ. สทฺธาที่สุ.
^๒ อ. เอวเมว สจฺจานิ.

คุณละเอียดย เวชวงษ์ ขออุทิศส่วนกุศลให้
 คุณพ่อพร้อม-คุณแม่จวน เวชวงษ์ และสร้างถวายเป็นพุทธบูชา

คำว่า นับเนื่องด้วยสังขะ คือ เนื่องด้วย
มรรคสังขะ. คำว่า เข้ามาประชุมในสังขะ
 คือบังเกิดในทุกสังขะด้วยการกำหนดรู้ทุกข.
 คำว่า ตั้งอยู่ ประดิษฐานอยู่ในทุกสังขะนั้น
 นั้นแหละเหมือนกัน.

๕๐. อิทานิ "ปวัตเตติ เจ ภควตา
 ฌมฺมจกฺเก"ติ วุตฺตํ ฌมฺมจกฺกํ นิตฺทิสิตฺ-
 กาโม ฌมฺมจกฺกนฺตืออาทิมาห. ตตฺถ ทฺวริฉ
 ฌมฺมจกฺกํ ปฏฺิวเอธฌมฺมจกฺกํ เทสนาฌมฺม-
 จกฺกณฺจ. ปฏฺิวเอธฌมฺมจกฺกํ โฟธิปลฺลนฺเก,
เทสนาฌมฺมจกฺกํ อิลิปตเน. ฌมฺมณฺจ
ปวัตเตติ จกฺกณฺจาทิ ปฏฺิวเอธฌมฺมจกฺกํ
วุตฺตํ, จกฺกณฺจ ปวัตเตติ ฌมฺมณฺจาทิ
เทสนาฌมฺมจกฺกํ. กถํ ?

๕๐. บัดนี้ท่านใครจะแสดงธรรมจักร
 ที่ท่านกล่าวไว้ว่า"ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ทรงประกาศธรรมจักรแล้ว" จึงกล่าวคำว่า
ธรรมจักร เป็นต้น. ในคํานั้นธรรมจักร
 มี ๒ อย่าง คือปฏฺิวเอธธรรมจักร ๑ เทสนา-
 ธรรมจักร ๑. ปฏฺิวเอธธรรมจักร ทรงให้
 เป็นไปที่โฟธิปลฺลนฺก, เทสนาธรรมจักร
 ทรงประกาศที่ป่าอิลิปตนะ. คำว่า พระผู้มี-
พระภาคเจ้า ทรงให้ธรรมและจักรเป็นไป
 ท่านกล่าวถึงปฏฺิวเอธธรรมจักร, คำว่า
พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงให้จักรและธรรม
เป็นไป ท่านกล่าวถึงเทสนาธรรมจักร.
 ขอน้อย่างไร ?

คุณละ เอียด เวชวงษ์ ขออุทิศส่วนกุศลให้
 คุณพ่อพร้อม-คุณแม่รุ่ง เวชวงษ์ และสร้างถวาย เป็นพุทธานุชา

ภควา^๑ หิ โปธิปลลุงเก นิสินโน ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่ง ณ โปธิ-
 มคฺคกฺขณเ อินฺทฺริยพลโพชฌงฺกมคฺคกฺคาที- บัลลังก์ ทรงยังธรรม อันต่างด้วยอินทรีย์
 เกทํ ฌมฺมญฺจ ปวตฺเตติ, โสเยว จ พละ โพชฌงค์และองค์มรรคเป็นต้น ให้เป็น
 ฌมฺโม กิเลสตัดตุมาทาย ปวตฺตนโต ไปในขณะแห่งมรรค, และธรรมนั้นแหละ
^๒ปฺพรณจกุกํ วิทยาติ จกุกํ. จกุกญฺจ ฌมฺมํ เปรียบเหมือนจักรเครื่องประหาร เพราะ
 ปวตฺเตนฺโตเยว ภควา ตญฺจ จกุกํ ให้เป็นไปเพื่อฆ่าศัตรู คือกิเลส ฉะนั้นจึง
 ปวตฺเตติ นาม.^๒ เอเตน ฌมฺโมเยว ชื่อว่าจักร. พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรง
 จกุกนฺติ กมฺมธารยสมาสฺตา วุตฺตา โหติ. ยังจักร คือพระธรรมให้เป็นที่อยู่นั้นทีเดียว
 อิลิปฺตเน นิสินโน ภควา ฌมฺมเทสนากฺขณเ ย่อมชื่อว่าทรงยังจักรนั้นให้เป็นที่ไป. ด้วยคำนี้
 เวเนยฺยสนฺตานิ กิเลสตัดตุมาทาย เป็นอัน ท่านกล่าวความเป็นกัมมธารยสมาส
 ปวตฺตนโต ปฺพรณจกุกสฺทิสํ เทสนาจกุกญฺจ ว่า ฌมฺโมเยว จกุกํ (ฌมฺมจกุกํ จักรคือธรรม
 ปวตฺเตติ, เวเนยฺยสนฺตานิ อินฺทฺริยพล- ชื่อว่า ธรรมจักร). พระผู้มีพระภาคเจ้า
 โพชฌงฺกมคฺคกฺคาทีเกทํ ฌมฺมจกุกญฺจ เสด็จประทับอยู่ ณ ป่าอิลิปตนะ ย่อมทรงยัง
 ปวตฺเตติ. เอเตน ฌมฺโม จ จกุกญฺจ เทสนาจักร อันเหมือนกับจักร เครื่องประ-
 ฌมฺมจกุกนฺติ ทวนฺทสมาสฺตา วุตฺตา โหติ. หารให้เป็นที่ไป เพราะเป็นไปเพื่อฆ่าศัตรูคือ
 กิเลส ในสันดานของเวไนยสัตว์ในขณะทรง

^๑ อี. กถํ หิ ภควา.

^{๒-๒} ฉ. ปฺพรณจกุกํ วิทยาติ จกุกญฺจ.
 ฌมฺมํ ปวตฺเตนฺโตเยว ภควา ตํ จกุกํ
 ปวตฺเตติ นาม.

คุณละ เอียด เวชวงษ์ ขออุทิศส่วนกุศลให้
 คุณพ่อพร้อม-คุณแม่จูน เวชวงษ์ และสร้างถวาย เป็นพุทธบูชา

แสดงธรรม, และยอมยั้งธรรมจักรอันต่าง
ด้วยอินทรีย์ พละ โพชฌงค์ และองค์มรรค
เป็นต้น ให้เป็นไปในสันดานของเวไนยสัตว์.
ด้วยคำนี้ ย่อมเป็นอันทานกล่าวความเป็น
ทวิทวิสมาสว่า ธรรมโม จ จกุกกมุจ ธรรมจกุก
(แปลว่าธรรมและจักร ชื่อว่า ธรรมจักร).

ยสุมา ปน ปวตุตเก สติ ปวตุตนา นาม
โหติ, ตสุมา สพุตตภาปิ "ปวตุเตตี"ติ
วตุต, ปวตุตตญฺเณ ปน "จกุกนุ"ติ
วตุต โหตีติ เวทิตพฺพ. ธมฺเมน
ปวตุเตตีติ ธมฺมจกุกนุติอาทีนิ เทสนา-
ธมฺมจกุกเมว สนุชาย วตุตตานีติ
เวทิตพฺพานิ.

ก็เพราะเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงให้
เป็นไปมีอยู่ ชื่อว่า ความเป็นไปก็ย่อมมี,
ฉะนั้น พึงทราบว่ คำว่า "ปวตุเตตี"
(แปลว่า ทรงให้เป็นไป) ทานกล่าวไว้
แม้ในที่ทุกแห่ง, เป็นอันทานอธิบายว่า ชื่อว่า
"จักร" โดยความหมายว่าเป็นไป. คำว่า
ชื่อว่าธรรมจักร ด้วยอรรถว่า ทรงให้เป็น
ไปโดยธรรม ดังนี้เป็นต้น พึงทราบว่
ทานกล่าวหมายถึง ธรรมจักร คือ เทสนา
เท่านั้น.

ตตถ ธมฺเมน ปวตุเตตีติ ยถา-
สภาวตุตา ธมฺเมน ปวตุต จกุกนุติ
ธมฺมจกุกนุติ วตุต โหติ. ธมฺมจริยาย

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทรงให้
เป็นไปโดยธรรม มีอรรถาธิบายว่า ชื่อว่า
ธรรมจักร เพราะว่จักรอันเป็นไปโดยธรรม

คุณวิวัฒน์ สุรียานันท์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปวตเตตตี เวเนยฺยสนฺตานิ ฌมฺมตฺถาย
 ปวตฺตํ จกฺกนฺติ ฌมฺมจกฺกนฺติ วุตฺตํ โหติ.
 ฌมฺเม จิตฺตืออาทึหิ ภควโต ฌมฺมภูตฺตา
 ฌมฺมสฺสํมิตฺตา จ วุตฺตา โหติ. ยถา
 "โส หาวุโส ภควา ชานํ ชานาติ ปสฺสํ
 ปสฺสตี จกฺขุภูโต ฌาณภูโต ฌมฺมภูโต
 พุรฺหมภูโต วุตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส
 นิเนเนตา อมตฺสฺส ทาทา ฌมฺมสฺสํมิตฺ
 ตถาคโต"ตี? ตสฺมา เตหิ ฌมฺมสฺส
 จกฺกนฺติ ฌมฺมจกฺกนฺติ วุตฺตํ โหติ.

เพราะเป็นสภาวะตามเป็นจริง. คำว่า
ทรงให้เป็นไปเพื่อธรรมจรรยา มีอรรถาธิ-
 บายว่า ชื่อว่าธรรมจักร เพราะอรรถว่า
 จักร อันเป็นไปเพื่อประโยชน์แกธรรม ใน
 สันดานของเวไนยสัตว์. ด้วยคำว่า ทรง
ดำรงอยู่ในธรรมเป็นต้น เป็นอันท่านกล่าว
 ถึงความที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็นผู้
 บรรลุธรรม และทรงเป็นเจ้าของแห่งธรรม.
 เหมือนอย่างที่ท่าน พระมหากัจจายนะ กล่าว
 ไว้ว่า "ดูกรอาวุโสทั้งหลาย ก็พระผู้มีพระ-
 ภาคเจ้าพระองค์นั้น เมื่อจะทรงรู้รู้ใด
 เมื่อจะทรงเห็นก็ทรงเห็นได้ เป็นผู้จักษุ
 มีพระญาณ ผู้บรรลุธรรม เป็นพรหม เป็นผู้
 เผยแผ่ เป็นผู้ประกาศ เป็นผู้ขยายเนื้อความ
 เป็นผู้ให้อมตธรรม เป็นเจ้าของแห่งธรรม
 เป็นพระตถาคต"ดังนี้. เพราะเหตุนี้ จึงมี
 อรรถาธิบายว่า ชื่อว่าธรรมจักร เพราะ
 อรรถว่าเป็นจักรแห่งธรรม ด้วยขอความ
 เหล่านี้.

๑ ม. ม. ๑๒/๒๒๕.

จิตฺติ วิสยี่ภาเวณ จิตฺ. ปฏิจฺจิตฺติ
 อจลภาเวณ ปฏิจฺจิตฺ. วลีปฺตฺโต
 อิสฺสรภาวปฺตฺโต. ปารมิปฺตฺโต
 โภฏีปฺตฺโต. เวสารชฺชปฺตฺโต
 วิสารทภาวํ ปฺตฺโต. ธมฺเม ปฏิจฺจา-
เปฺนฺโต คิอาทึ เวเนยฺยสนฺตานิ-
เปกฺขิตฺวา วฺตฺเต ปน วจเน ธมฺม-
สํมิตาย จ ธมฺมตฺถาย จกฺกนฺตี วฺตฺตํ
โหตี. ธมฺมํ สกฺกโรนฺโต คิอาทึ
ธมฺมตฺถาย จกฺกนฺตี วฺตฺตํ โหตี. โย หิ
ธมฺมํ สกฺการาทิวเสณ ปวฺตฺเตตี, โส
ธมฺมตฺถํ ปวฺตฺเตตี.

คำว่า ทรงดำรงอยู่ คือทรงตั้งอยู่โดย
 ความที่ทรงมีอารมณ์. คำว่า ทรงประคิ-
ฐานอยู่ คือทรงประคิฐานอยู่โดยความไม่
 หวั่นไหว. คำว่า ทรงถึงความเป็นผู้มีสี่
 คือ ทรงบรรลุถึงความเป็นผู้ใหญ่. บทว่า
ปารมิปฺตฺโต คือทรงบรรลุถึงที่สุด. บทว่า
เวสารชฺชปฺตฺโต คือทรงบรรลุถึงความเป็นผู้
 แกล้วกล้า. มีอรรถาธิบายว่า ชื่อว่าจักร
 เพื่อประโยชน์แห่งธรรม ก็ด้วยคำทั้งหลายที่
 ท่านกล่าว เล็งถึงสันดานของเวไนยสัตว์ว่า
ทรงยังสัตว์ให้ประคิฐานอยู่ในธรรมเป็นต้น
 และด้วยความที่แห่งพระองค์ ทรงเป็นเจ้า-
 ของแห่งธรรม. ท่านกล่าวอธิบายว่า ชื่อว่า
 จักร เพื่อประโยชน์แก่ธรรมได้ ด้วยคำ
 เป็นต้นว่า ธมฺมํ สกฺกโรนฺโต. จริงอยู่ พระ-
 ผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใดทรงยังพระธรรม
 ให้เป็นไปด้วยสามารถแห่งสักการะเป็นต้น,
 พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ชื่อว่าย่อม
 ยังประโยชน์แห่งธรรมให้เป็นไป.

คุณวิวัฒน์ สุรียานันท์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ธมฺมํ สกฺกโรนฺโตติ ยถา กโต โส
 ธมฺโม สุกโต โหติ, เอวเมว น
 กโรนฺโต. ธมฺมํ ครุํ กโรนฺโตติ ตสฺมี
 การูปปตฺติยา ตํ ครุํ กโรนฺโต. ธมฺมํ
มาเนนฺโตติ ธมฺมํ ปิยญจ ภาวนียญจ
 กตฺวา วิหรนฺโต. ธมฺมํ ปุเชนฺโตติ
 ตํ อปทิสิตฺวา เทสนาปฏิปตฺติปุชาย ปุชํ
กโรนฺโต. ธมฺมํ อปจายมาโนติ ตสฺส
ธมฺมสฺส สกฺกาเรหิ นีจจฺจตฺติ
กโรนฺโต. ธมฺมทฺชโ ธมฺมเกตุ ตํ
ธมฺมํ ธชฺมิว ปุรกฺษตฺวา เกตุมิว จ
อฺกฺขิปิตฺวา ปวตฺติยา ธมฺมทฺชโ ธมฺมเกตุ
จ หุตฺวา ตี อตฺโถ.

คำว่า ทรงสักการะพระธรรม ความว่า
 พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงกระทำพระธรรม
 นั้นให้เป็นอันกระทำไว้ดีแล้วอย่างใด, ทรง
 กระทำพระธรรมนั้นอย่างนั้นทีเดียว. คำว่า
ทรงเคารพธรรม ความว่า ทรงกระทำ
 พระธรรมนั้น ใหนักแน่นด้วยความบังเกิด
 ความเคารพในพระธรรมนั้น. คำว่า ทรง
นับถือธรรม คือทรงกระทำธรรมนั้นให้เป็น
 ที่รักและเป็นที่ยกย่องอยู่. คำว่า ทรงบูชา
ธรรม ได้แก่ทรงอ้างธรรมนั้น กระทำการ
 บูชาด้วยเทศนาบูชา และปฏิบัติบูชา. คำว่า
ทรงนอบนอมธรรม ได้แก่ทรงกระทำความ
 ประพฤติถ่อมตนด้วยสักการะ และกระทำ
 ความเคารพพระธรรมนั้นนั้นทีเดียว. คำว่า
ทรงมีพระธรรมเป็นธง ทรงมีพระธรรมเป็น
เกตุ ความว่า ทรงเป็นผู้ซึ่งว่ามีพระธรรม
 เป็นธงด้วยกระทำพระธรรมนั้นไว้เบื้องหน้า
 ให้เป็นจุดธงเป็นไป และชื่อว่ามีพระธรรม
 เป็นเกตุ ด้วยอันยกขึ้นซึ่งพระธรรมนั้นให้
 เป็นจุดเกตุเป็นไป.

คุณวิวัฒน์ สุรียานันท์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ธมฺมาธิปเตยฺโยติ ธมฺมาธิปติโต อากโต
 ภาวนาธมฺมวเสเนว จ สัพฺพกิริยานํ
 กรณฺณ ธมฺมาธิปเตยฺโย หุตฺวา. ตํ โข
ปน ธมฺมจกํ อปฺปฏิวตฺตียนฺติ เกนจิ
 นีวตฺเตตุํ อสกุญฺเณยฺยตาย อปฺปฏิ-
 หตฺปวตฺติตา วุตฺตา. ตสฺมา โส ธมฺโม
 ปวตฺตตฺนฺนฺจเนน จกฺกนฺติ วุตฺตํ โหติ.

คำว่า ทรงเป็นธรรมาธิปไตย คือทรง
 เสด็จมาโดยมีความเป็นใหญ่ในธรรม และ
 ชื่อว่า ธรรมาธิปไตย เพราะอันกระทำ
 กิริยาทั้งปวง ด้วยอำนาจแห่งธรรมคือ
 ภาวนานั้นเทียว. คำว่า ก็ธรรมจักรนั้นแล
อันใคร ๆ จะขัดขวางมิได้ ท่านกล่าวถึง
 ความที่พระธรรมจักรนั้น ความเป็นไปอัน
 ใคร ๆ ขัดขวางมิได้ เพราะความที่ไม่
 พึงอาจจะห้ามได้. เพราะฉะนั้น จึงมี
 อรรถาธิบายว่า พระธรรมนั้นชื่อว่าจักร
 ด้วยอรรถว่าเป็นไป.

สทฺธินฺทริยํ ธมฺโม, ตํ ธมฺมํ
ปวตฺเตตฺตีติ เวเนยฺยสนฺตฺตานเ มคฺค-
 สมฺปยุตฺตสทฺธินฺทริยฺยุปฺปาทเนน ตํ
 สทฺธินฺทริยํ ธมฺมํ ปวตฺเตตฺตีติ อตฺถโถ.
 เอเสว นโย เสเสสุปิ. สจฺจจติ
 สจฺจญาณานิ. วิปัสสนา จ วิชฺชา จ
 มคฺคญาณเมว. อนุปฺปาเท ญาณนฺติ
 อรหตฺตผล เล ญาณํ. ตมฺปิ เวเนยฺย-

คำว่า สัทธินทรีย์เป็นธรรม, ทรง
ยังธรรมนั้นให้เป็นไป ความว่าทรงยังธรรม
 คือ สัทธินทรีย์นั้นให้เป็นไป ด้วยการยัง
 สัทธินทรีย์ อันสัมปยุตด้วยมรรคให้เกิดขึ้นใน
 สันดานแห่งเวไนยสัตว์. แม้ในบทที่เหลือ
 ก็นัยนี้เหมือนกัน. คำว่า สัจจะ ได้แก่
 สัจญาณ. วิปัสสนาและวิชชาเป็นมรรคญาณ
 อย่างเดียว. คำว่า ญาณในความไม่เกิดขึ้น

คุณบุญล้อม แสงทองใบ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สนฺตนาเน ปวตุเตติเยว, นิพพานญจ
ปฏิวเอธฺ กโรนฺโต ปวตุเตติเยว นาม.

ไตแกญาณในอรหัตผล. พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงยังแมญาณในอรหัตผลนั้น ให้เป็นไปใน
สันดานของเวไนยสัตว์ที่เดียว, อนึ่งเมื่อทรง
กระทำพระนิพพาน ให้เป็นอันทรงแทงตลอด
ก็ชื่อว่า ย่อมให้เป็นไปที่เดียว.

สมุทยวาราที่สุ สมุทยวตฺตกา,
นิโรธวตฺตกา, มคควตฺตกาติ วิเสสปทํ
ทสฺเสตฺวา สงฺขิตฺตา. เอตฺตาปิ วุตฺตสทิสฺสํ
ปจฺมํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ.

ในสมุทยวาระ เป็นต้น ท่านแสดงบท
พิเศษสังเขปไว้ว่า มีสมุทัยเป็นวัตถุ, มี
นิโรธเป็นวัตถุ, มีมรรคเป็นวัตถุ ดังนี้.
แม้ในคำนี้ ก็พึงทราบเหมือนกับที่กล่าวแล้ว
ตามนัยที่กล่าวไว้ครั้งแรกนั้นแหละ.

๒.-๓. สติปัญญาานวาราทิวณฺณา

๒.-๓. พรรณาสติปัญญาานวาระ เป็นต้น

๔๑-๔๒. สติปัญญาานอิทธิบาท-
บุพฺพงฺคมวาราปิ มคฺคกฺขณวเสน วุตฺตา.
เตปิ ตตฺถ ตตฺถ วิเสสปทํ ทสฺเสตฺวา
สงฺขิตฺตาติ.

๔๑-๔๒. แมวาระอันมีสติปัญญา
และอิทธิบาทเป็นประธาน ท่านก็กล่าวด้วย
อำนาจแห่งมรรคขณะ. แมวาระเหล่านั้น
ท่านแสดงบทพิเศษย่อไว้ในวาระนั้น ๆ แล.

ธมฺมจกฺกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาธรรมจักรกถา จบ.

คุณบุญล้อม แสงทองใบ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๘. โลกุตตรกถาวาณณา

๔๓. อิทานิ โลกุตตรธมฺมปฺปวตฺติยา^๑
ธมฺมจกฺกกาย อนนฺตรํ กถิตาย
โลกุตตรกถาย อปฺพุทฺถกถาวาณณา. ตตฺถ
โลกุตตรปทสฺส อตฺถโถ นิตฺเตสวาเร
อาวิภวีสฺสตี. จตฺตารโ สตีปฏฺจนาตี-
อาทโย สตฺตตีสํ โปธิปฏฺชียธมฺมา
ยถาโยคํ มคฺคผลสํปยุตฺตา. เต
พฺพชฺฌนญฺเจเน โปธิตี เอวํ ลทฺธนามสฺส
อริยสฺส ปกฺเข ภวตฺตาทิ โปธิปฏฺชียา
นาม. ปกฺเข ภวตฺตาทิ อูปการภาเว
จิตฺตฺตา. เตสฺส อารมฺมเณสฺส โอกฺขน-
ทิตฺวา^๒ ปกฺขนทิตฺวา อูปฏฺจนาโต
อูปฏฺจนาณํ, สตีเยว อูปฏฺจนาณํ สตีปฏฺจนาณํ.
กายเวทนาจิตฺตธมฺเมสฺส ปนสฺส อสฺสภ-

๘. พรรณนาโลกุตตรกถา

๔๓. บัดนี้เป็นการพรรณนาตามลำดับ
ซึ่งเนื้อความที่ยังไม่เคยพรรณนาไว้ แห่ง
โลกุตตรกถาที่ท่านกล่าวไว้แล้ว ในลำดับแห่ง
ธรรมจักรกถา อันเป็นไปเพื่อโลกุตตรธรรม.
ในโลกุตตรกถานั้น อรรถแห่งบทว่า โลกุตระ
จักมีแจ้งในนิตเทศวาร. โปธิปฏฺชียธรรม ๓๗
มีสตีปฏฺจนา ๔ เป็นต้น สัมปยุตด้วยมรรคและ
ผลตามสมควร. ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่าโปธิ-
ปฏฺชียะ เพราะมีในฝักฝ่ายแห่งพระอริยะ
อันใดที่อย่างนี้ว่า ชื่อว่า โปธิ โดย
ความหมายว่าตรัสรู้. คำว่า เพราะมีอยู่ใน
ฝักฝ่ายคือเพราะตั้งอยู่ในความเป็นอุปการะ.
ชื่อว่า อูปฏฺจนา เพราะก้าวลงแล่นไปใน
อารมณ์เหล่านั้นปรากฏอยู่, อูปฏฺจนาคือสติ

^๑ อ. โลกุตตรธมฺมปฺปวตฺติกาย, ฉ. ...
ธมฺมวตฺติยา.

^๒ ฉ. โอกฺกนทิตฺวา, วิสุทฺธิมคฺค. ๓/๓๒๘
โอกฺกนทิตฺวา.

คุณบุญล้อม แสงทองใบ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ทุกขานิจฺจานตุตทาการคหณวเสน สุกฺข- ชื่อว่าสติปัฏฐาน. ก็สติปัฏฐานนั้นมีประเภท
 นิจฺจอตฺตสณฺญาปหานกิจฺจสาธนวเสน จ ๔ อย่าง เพราะเป็นไปในกาย เวทนา จิต
 ปวตฺติโต จตุธา เกโท โหติ. ตสฺมา และธรรม ด้วยอำนาจการยึดถืออาการที่
จตุตทาโร สติปัฏฐานาติ วุจฺจติ. ไม่งาม เป็นทุกข์ ไม่เที่ยง และเป็น
 อนัตตา และด้วยอำนาจให้สำเร็จกิจ คือ
 การละเลยสุกฺสัญญา สุขสัญญา นิจฺสัญญา
 และอตฺสัญญา. เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า
สติปัฏฐาน ๔.

ปทหนฺติ เอเตนาติ ปธานํ, โสภนํ ปธานํ ชื่อว่า ปธาน ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุเริ่ม
สมฺมปฺปธานํ, สมฺมา วา ปทหนฺติ ตั้งความเพียร, ประธานอันงาม ชื่อว่า
 เอเตนาติ สมฺมปฺปธานํ, โสภนํ วา ตํ สมฺมปฺปธาน, อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าสมฺมปฺปธาน
 กิเลสวิรูปปวตฺติวิรหิตโต^๑ ปธานญจ ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุเริ่มตั้งความเพียร
 หิตสุขนิปฺผาทกฺกุญฺเณ เสฏฺฐภาวาวหนโต โดยชอบ, อีกอย่างหนึ่ง ธรรมชาตินั้นชื่อว่า
 ปธานภาวกรณโต วาติ สมฺมปฺปธานํ. งาม เพราะเว้นจากความเป็นไปผิดรูป
 วิริยสุเสตํ อธิวณฺํ. ตยิทํ อุปฺปนฺนानุปฺ- เพราะกิเลส และชื่อว่าปธาน เพราะนำมา
 ปนฺนानํ อกุสลานํ ปหานานุปฺตฺติกิจฺจํ, ซึ่งความเป็นผู้ประเสริฐสุด โดยอรรถว่ายัง
 อนุปฺปนฺนानุปฺนฺนानญจ กุสลานํ อุปฺตฺติภูสิ- ประโยชน์แก่อกุศล และความสุขให้สำเร็จ

^๑ วิสุทฺธิมคฺค. ๓/๓๒๘ กิเลสวิรูปตฺต-
 วิรหโต.

คุณบุญล้อม แสงทองใบ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ติกิจจํ สาธยตีติ จตุพพิธํ โหติ. ตสฺมา
จตุตทาโร สมมปฺปชานาติ วุจฺจติ.

หรือเพราะกระทำความเป็นปธาน เพราะ
เหตุนี้จึงชื่อว่าสัมปธาน. คำว่า สัมป-
ธาน นี้ เป็นชื่อแห่งวิริยะ. สัมปธานนี้นั้น
มี ๔ อย่าง คือให้สำเร็จกิจ คือการละอกุศล
ที่เกิดขึ้นแล้ว ๑, ให้สำเร็จกิจคือทำอกุศล
ที่ไม่เกิดขึ้น ไม่ให้เกิดขึ้น ๑, ให้สำเร็จกิจ
คือการทำกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น ให้เกิดขึ้น ๑,
ให้สำเร็จกิจ คือ ทำกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้ง
อยู่ ๑. เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า
สัมปธาน ๔.

นิปฺพตฺติปริยาเยน อิชฺฌนญฺเจเน อิชฺฌนฺตฺติ
เอตาย สตฺตทา อิทฺธา วุฑฺธา อุกฺกัสมฺกตา
โหนตฺตีติ อิมินา วา ปริยาเยน อิทฺธิ,
ตสฺสา สมฺปยุตฺตตาย ปุพฺพงฺกมฺมญฺเจเน
ผลญฺจตาย ปุพฺพภากการณญฺเจเน จ อิทฺธิยา
ปาโทติ อิทฺธิปาโท. โส ฉนฺทวீริยจิตฺต-
วีรมฺสวเสเน จตุพฺพิธ๑ โหติ. ตสฺมา
จตุตทาโร อิทฺธิปาทาติ วุจฺจติ.

ชื่อว่า อิทธิ ควบอรธว่าสำเร็จโดยปริยาย
แห่งความสำเร็จ, อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า
อิทธิโดยปริยายนี้ว่า สัตว์ทั้งหลายยอมสำเร็จ
คือยอมเป็นผู้มั่งคั่ง เจริญถึงความอภิญญาควบ
ธรรมชาตินี้, บาทแห่งอิทธิอันสัมปยุตกันนั้น
ควบอรธว่าเป็นประธาน และควบอรธว่า
เป็นเหตุในส่วนเบื้องต้น แห่งอิทธิอันเป็นผล
เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า อิทธิบาท. อิทธิบาท

๑ ฉ. จตุพพิธว.

แพทย์หญิง ม.ร.ว.อาภาธร สุทัศนีย์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นสิริมงคล เนื่องในวัน เกิด

อสุตฺตฺธิยโกสชฺชปมาทวิกุเชปสมุโมหานัน
 อภิภวนโต อภิภวนสงฺขาเตน อธิปตฺติยภู-
 เจน อินฺทริย. อสุตฺตฺธิยาทีหิ อนภิภว-
 นียโต อกมฺปิยภูเจน พล. ตทฺถุภยมฺปิ
 สทฺธาวิริยสตีสมาคิปญฺญาวเสน ปญฺจวิธ
 โหติ. ตสฺมา ปญฺจอินฺทริยานิ ปญฺจ พลาณีตี
 วุจฺจตี. พุชฺฌนกสฺตฺตสฺส ปน องฺกภาเวน
 สตีอาทโย สตฺต ฐมฺมา โพชฺฌงฺกา,
 นิยุยานภูเจน จ สมฺมาทิสฺสีอาทโย อฏฺฐ
 มกฺกงฺกา โหนฺตี. เตน จ วุจฺจตี สฺตฺต
โพชฺฌงฺกา อริโย อฏฺฐงฺกโก มคฺโคติ.

นี้มี ๕ อย่าง คือฉันทะ วิริยะ จิตตะ และ
 วิมังสา. เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า
อิทธิบาท ๕.

ชื่อว่าอินฺทริย ๕ คอยอรรถว่าเป็นใหญ่ กล่าวคือ
 ครอบงำ เพราะครอบงำซึ่งความเป็นผู้ไม่มี
 ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท
 ความฟุ้งซ่าน ความลุ่มหลง. ชื่อว่า พล
 คอยอรรถว่า อันใคร ๆ ให้อ้วนไหวนำไม่ได้
 เพราะอันธรรมทั้งหลาย มีความเป็นผู้ไม่มี
 ศรัทธาเป็นต้น พึงครอบงำไม่ได้. อินฺทริย
 และพลทั้ง ๒ นั้น (แต่ละอย่าง) มี ๕ อย่าง
 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา.
 เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า อินฺทริย ๕
พล ๕. ส่วนธรรม ๑ มีสติเป็นต้น เป็น
 โพชฌงค์ เพราะความเป็นองค์แห่งสัตว์ผู้จะ
 ตรัสรู้ และธรรม ๘ มีสัมมาทิสฺสีเป็นต้นเป็น
 อังคมรรค คอยอรรถว่านำออกไป. ก็ด้วย
 เหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า โพชฌงค์ ๑
อริยมรรคมีองค์ ๘.

แพทย์หญิง ม.ร.ว.อภาธร สุทัศนีย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นศิริมงคลเนื่องในวันเกิด

อิติ อิมเม สตุตทีส โโพธิปกุชียา
 ฐมา ปุพฺพภาเค โลกียวิปัสสนาย
 วตุตมานาย จุทฺทสฺวีเชน กายํ
 ปริกฺกณฺหโต จ กายานุปัสสนาสติปฺปญฺจํ,
 นววิเชน เวทนี ปริกฺกณฺหโต จ
 เวทนานุปัสสนาสติปฺปญฺจํ, โสฬสฺวีเชน
 จิตฺตํ ปริกฺกณฺหโต จ จิตฺตานุปัสสนาสติ-
 ปฺปญฺจํ, ปญฺจวิเชน ฐมฺเม ปริกฺกณฺหโต
 จ ฐมฺมานุปัสสนาสติปฺปญฺจํ.

โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ดังกล่าว
 มานี้ในส่วนเบื้องต้นย่อมได้ในจิตต่างดวงกัน
 อย่างนี้คือ เมื่อโลกียวิปัสสนาเป็นไปอยู่
 สำหรับบุคคลผู้กำหนดกายโดย ๑๔ ประเภท
 ย่อมได้กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน, สำหรับ
 บุคคลผู้กำหนดเวทนาโดย ๕ ประเภท ย่อม
 ได้เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน, สำหรับบุคคล
 ผู้กำหนดจิตโดย ๑๖ ประเภท ย่อมได้
 จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน, และสำหรับบุคคล
 ผู้กำหนดธรรม โดย ๕ ประเภท ย่อมได้
 ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน.

อิติ อิมสฺมี อตุตฺทาเว อนุปฺปนฺนปฺพํ
 ปรสฺส อฺปนฺนํ อกุสลํ ทิสฺวา "ยถา
 ปฺปิปนฺนสฺส ตสฺส ตํ อฺปนฺนํ, น ตถา
 ปฺปิปชฺชิสฺสํ, เอวํ เม เอตํ
 นุปฺปชฺชิสฺสตี"ติ ตสฺส อนุปฺปาทาย
 วายมนกาเล ปจฺมํ สมฺมปฺปชานํ, อตุตฺโน
 สมฺมทาจารปฺตฺตมกุสลํ ทิสฺวา ตสฺส
 ปหานาย วายมนกาเล ทฺติยํ, อิมสฺมี

ยอมได้ในกาลที่บุคคลเห็นอกุศล อันเกิดขึ้น
 แล้วแก่บุคคลอื่น ซึ่งยังไม่เคยเกิดขึ้นแล้วใน
 อดีตกาลนี้ แล้วพยายามเพื่อไม่ให้อกุศลนั้น
 เกิดขึ้น ด้วยคิดว่า "อกุศลนั้นเกิดขึ้นแล้ว
 แก่บุคคลอื่นผู้ปฏิบัติอยู่อย่างใด, เราจักไม่
 ปฏิบัติอย่างนั้น, อกุศลนี้จักไม่เกิดขึ้นแก่
 เราด้วยอาการอย่างนี้" ย่อมได้สัมมัตถาน
 ข้อที่ ๑, ในกาลที่บุคคลเห็นอกุศล ที่ถึงความ

แพทย์หญิง ม.ร.ว.อาภาธร สุทัศนีย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา เพื่อ เป็นสิริมงคล เนื่องในวัน เกิด

อตฺตภาเว อุนฺนปฺนฺนปฺพหิ ฌานํ วา
 วิปัสสนํ วา อุนฺนปฺนฺนปฺพหิ วายมฺนตฺตสฺส
 ตฺตียํ, อุนฺนปฺนฺนํ ยถา น ปริหาเยตี,
 เอวํ ปฺนฺนปฺนฺนํ อุนฺนปฺนฺนตฺตสฺส จตฺตคฺคํ
 สมฺมปฺปชานํ. ฉนฺทํ ฐุรํ กตฺวา
 กุสลฺลุนฺนปฺนฺนกาเล ฉนฺทิตฺตฺตปาโท, วิริยํ,
 จิตฺตํ, วิมฺลํ ฐุรํ กตฺวา กุสลฺลุนฺนปฺนฺนกาเล
 วิมฺลิตฺตฺตปาโท. มิจฺฉาวาจาเย วิรมณฺณกาเล
 สมฺมาวาจา, มิจฺฉากมฺมมฺมุตฺตา, มิจฺฉาชีวา
 วิรมณฺณกาเล สมฺมาชีโวตี เอวํ
 นานาจิตฺเตสุ ลพฺภนฺตฺติ.

ฟุ้งซ่านแกลต่น แล้วพยายามเพื่อละอกุศลนั้น
 ย่อมได้สัมมปชานข้อที่ ๒, สำหรับบุคคล
 ผู้พยายามยังฉานหรือวิปัสสนา ที่ยังไม่เคย
 เกิดขึ้นในอภิปาณนี้ให้เกิดขึ้น ย่อมได้สัมมป-
 ชานข้อที่ ๓, สำหรับบุคคลผู้ยังฉานหรือ
 วิปัสสนาซึ่งเกิดขึ้นแล้ว ให้เกิดขึ้นอยู่บ่อย ๆ
 โดยประการที่จะไม่เสื่อมไป ย่อมได้สัมมป-
 ชานข้อที่ ๔. ฉนฺทิตฺตฺตปาทยอมได้ในกาลที่
 บุคคลกระทำฉันทะให้เป็นธุระ ยังกุศลให้
 เกิดขึ้น, วิริยิตฺตฺตปาทยอมได้ในกาลที่บุคคล
 ที่ทำวิริยะให้เป็นธุระ ยังกุศลให้เกิดขึ้น,
 จิตฺติตฺตฺตปาท ย่อมได้ในกาลที่บุคคลกระทำจิต
 ให้เป็นธุระยังกุศลให้เกิดขึ้น, วิมฺลิตฺตฺตปาท
 ย่อมได้ในกาลที่บุคคลกระทำวิมฺลสา ให้เป็น
 ธุระ ยังกุศลให้เกิดขึ้น. สัมมาวาจาย่อมได้
 ในกาลที่เว้นจากมิจฉาวาจา, สัมมากัมมันตะ
 ย่อมได้ในกาลที่เว้นจาก มิจฉากัมมันตะ,
 สัมมาอาชีวะยอมได้ในกาลที่เว้นจากมิจฉา-
 อาชีวะ ด้วยประการฉะนี้.

แพทย์หญิง ม.ร.ว.อาภาธร สุทัศนีย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นสิริมงคล เนื่องในวัน เกิด

จตุมคฺคกฺขณเ ปน เอกจิตฺเต ลพฺภนฺติ. ผลกฺขณเ จเปตฺวา จตฺตารโ สมนฺป-
 ปธานเ อวเสสา เตตฺตีสํ ลพฺภนฺติ. เอวํ
 เอกจิตฺเต ลพฺภมาเนสุ เจเตสุ เอกาว
 นิพฺพานารมฺมณา สติ กายาทีสุ สุกฺสมฺญา-
 ทิปฺปหานกิจฺจสาธนวเสน "จตฺตารโ
 สติปฺปฏฺฐานา"ติ วุจฺจติ. เอกเมว
 วีริยํ อนฺุปฺปนฺุปฺปนฺุปฺปนฺานํ อนฺุปฺปาทาที-
 กิจฺจสาธนวเสน "จตฺตารโ สมนฺป-
 ปธานา"ติ วุจฺจติ. เสเสสุ หาปนวทฺธณํ
 นตฺถิ.

อปิจ เตสุ :

นว เอกวิธา เอโก
 เทวธาถ จตฺตปญฺจธา

แต่ในขณะแห่งมรรคทั้ง ๔ โภธิปักขิยธรรม
 ๓๗ ประการ ย่อมได้ในจิตดวงเดียวกัน.
 ในขณะแห่งผล ย่อมได้โภธิปักขิยธรรม ๓๓
 ที่เหลือเว้นสัมปธาน ๔. ก็ในบรรดา
 โภธิปักขิยธรรมเหล่านี้ ที่ได้อยู่ในจิตดวง
 เดียวกันอย่างนี้ สติอันมีนิพพานเป็นอารมณ์
 ดวงเดียวกันนั้นเรียกว่า "สติปฺปฏฺฐาน ๔"
 ด้วยสามารถให้สำเร็จกิจคือการละสุกฺสมฺญา
 เป็นต้น ในกายเป็นต้น. และวิริยะอย่าง
 เดียวเท่านั้นเรียกว่า "สัมปธาน ๔"
 ด้วยอำนาจให้สำเร็จกิจ มีการยังอกุศลที่ยัง
 ไม่เกิดขึ้น ไม่ให้เกิดขึ้น และกุศลที่เกิดขึ้น
 แล้วให้ดำรงอยู่เป็นต้น. ใน ๔ ส่วนที่เหลือ
 ไม่มีการลดการเพิ่ม.

อีกประการหนึ่ง ในบรรดาโภธิปักขิย-
 ธรรม ๓๗ ประการเหล่านั้น :

โภธิปักขิยธรรมเหล่านั้นมี ๖ นัย คือ
 ธรรม ๔ อย่าง จัดเป็นอย่างเดียวกัน

คุณสุเทพ - คุณวราภรณ์ - คุณจงดี วัฒนพงษ์ และครอบครัว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อฏฺฐชา นวธา เจว
 อิติ ฉทฺฐา ภวนฺติ เต.

นัยหนึ่ง ธรรมอย่างเดียวกัน จัดเป็น
 ๒ อย่างนัยหนึ่ง ธรรมอย่างเดียวกัน
 จัดเป็น ๕ อย่างนัยหนึ่ง จัดเป็น
 ๕ อย่างนัยหนึ่ง ธรรมอย่างเดียวกัน
 จัดเป็น ๘ อย่างนัยหนึ่ง และจัดเป็น
 ๘ อย่างนัยหนึ่ง.

นว เอกวิธชาติ ฉนฺโท จิตฺตํ ปีติ ปัสสฺสทฺธิ
อุเปกฺขา สงฺกปฺโป วาจา กมฺมฺนฺโต
อาชีโวติ อิเม นว ฉนฺทิตฺธิ ปาทา ทิวเสณ
เอกวิธาว โหนฺติ, อญฺญโกฏฺฐาสฺส น
ภชฺนฺติ° เอโก เทวธชาติ สทฺฐา
อินฺทฺริยพลวเสณ เทวธา จิตฺตา. อถ
จตุปฺญฺจชาติ อถญฺโณ เอโก จตุธา,
อญฺโณ ปญฺจธา จิตฺตํ อตุโถ. ตตฺถ
สมาธิ เอโก อินฺทฺริยพลโพชฺฌนฺจกฺก-
วเสณ จตุธา จิตฺโต, ปญฺญา เตสํ จตุณฺนํ
อิทฺธิปาทโกฏฺฐาสฺส จ วเสณ ปญฺจธา.
อฏฺฐชา นวธา เจวาติ อปโร เอโก

คำว่า ธรรม ๘ อย่าง จัดเป็นอย่างเดียวกัน
 ความว่า ธรรม ๘ อย่างเหล่านี้ คือฉันทะ ๑
 จิตตะ ๑ ปีติ ๑ ปัสสัทธิ ๑ อุเบกขา ๑
 สังกัปปะ ๑ วาจา ๑ กัมมันตะ ๑
 อาชีวะ ๑ จัดเป็นอย่างเดียวกันเท่านั้น ด้วย
 สามารถแห่งฉันทิทธิบาทเป็นต้น, ไม่เข้า
 ส่วนแห่งธรรมอื่น. คำว่า ธรรมอย่างเดียวกัน
จัดเป็น ๒ อย่าง ความว่า ศรัทธาจัดเป็น
 ๒ อย่างคืออินทรีย์และผละ. คำว่า ธรรม
อย่างเดียวกันจัดเป็น ๕ อย่าง จัดเป็น ๕ อย่าง
 ความว่า ธรรมอย่างเดียวกันอย่างหนึ่งจัดเป็น
 ๕ อย่าง, ธรรมอย่างเดียวกันอย่างหนึ่งจัดเป็น

° อ. คจฺจนฺติ.

อฏฐธา, เอโก นวธา จิตฺตํ อตุโธ.
 จตุสตีปฏฺจานอินฺทฺริยพลโพชฺฌงฺคมคฺคฺจ-
 วเสณ สตี อฏฐธา จิตฺตา, จตุสํมป-
 ปธานอิทฺธิปาทอินฺทฺริยพลโพชฺฌงฺคมคฺคฺจ-
 วเสณ วีริยํ นวธาติ. เอว :

๕ อย่าง. ใน ๒ ข้อนั้น สมารถอย่างเดียว
 จัดเป็น ๔ อย่าง คือ อินทรีย์ ๑ พละ ๑ โพชฌงค์
 และองค์มรรค, ปัญญาจัดเป็น ๕ อย่างคือ
 ธรรมทั้ง ๔ อย่างเหล่านั้น และส่วนแห่ง
 อิทธิบาท. คำว่า ธรรมอย่างเดียวกันจัดเป็น
๘ อย่างนั่นหนึ่ง จัดเป็น ๘ อย่างนั่นหนึ่ง
 ความว่า ธรรมอย่างเดียวกันอีกอย่างหนึ่งเป็น
 ๘ อย่าง, ธรรมอย่างเดียวกันจัดเป็น ๘ อย่าง.
 สติจัดเป็น ๘ อย่าง คือ สติปัฏฐาน ๔ คือ
 อินทรีย์ ๑ พละ ๑ โพชฌงค์ ๑ องค์มรรค ๑,
 วีริยะจัดเป็น ๘ อย่าง คือ สัมมปธาน ๔
 อิทธิบาท ๑ อินทรีย์ ๑ พละ ๑ โพชฌงค์ ๑
 องค์มรรค ๑ ทั้งนี้. ตามนัยดังกล่าวมานี้ :

จตุทเสว อสมฺภินฺนา
 โหนฺเตเต โพรธิปกฺขิยา
 โกฎาสโต สตฺตวิธา
 สตฺตตีส ปเภทโต.
 สกฺิจจนิปฺผาทนโต
 สรฺุเปณ จ วุคฺติโต

โพธิปักขิยธรรมเหล่านี้ นับอย่างไม
 ระคนกันมีอยู่ ๑๔ เท่านั้น นับโดย
 ส่วนมี ๑ ส่วน นับโดยประเภทมี
 ๓๑ ประเภท. โพธิปักขิยธรรมเหล่านี้
 ทั้งหมดที่เดียว ย่อมมีเพราะความมี
 แห่งอริยมรรค เพราะยังกิจของตน

คุณพ่อ เนิน - คุณแม่ทรัพย์ - คุณสุสดี มหานครานนท์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

<p>สพฺเพว อริยมคฺคสฺส สมฺภเว สมฺภวนฺติ เต?</p>	<p>ให้สำเร็จ และเป็นไปโดยภาวะของ ตน.</p>
<p>เอวํ มคฺคผลสมฺปยุตฺเต สตฺตตีส โพธิปักขิยธฺมฺเม ทสฺเสตฺวา ปุณฺ เต มคฺคผลเสสฺส สงฺขีปีตฺวา <u>จตุตฺตารโ</u> <u>อริยมคฺคา</u> <u>จตุตฺตาริ</u> จ <u>สามณฺณผลานนิตฺติ</u> อาห. สมณภาโว สามณฺณํ, จตฺตุนํ อริยมคฺคานเมตํ นามํ. สามณฺณานํ ผลานิ <u>สามณฺณผลานิ</u>. <u>นิพฺพานํ</u> ปน สพฺเพหิ อสมฺมิสฺสเมว. อิติ วิตุถารโต สตฺตตีสโพธิปักขิยจตุมคฺคจตุผลนิพฺพานานํ วเสน ฉจตุตฺตาทีส โลกุตฺตรธฺมฺมา, ตโต สงฺเขเปน จตุมคฺคจตุผลนิพฺพานานํ วเสน นว โลกุตฺตรธฺมฺมา, ตโตปิ สงฺเขเปน มคฺคผลนิพฺพานานํ วเสน ตโย โลกุตฺตร- ธฺมฺมาติ เวทิตพฺพ.</p>	<p>พระธรรมเสนาบดี ครั้นแสดงโพธิ- ปักขิยธรรม ๓๗ ประการ อันสัมปยุตด้วย มรรคและผลอย่างนี้แล้ว ย่อโพธิปักขิยธรรม เหล่านั้นเข้าในมรรคและผลอีก จึงกล่าวว่า <u>อริยมรรค ๔ และสามัญผล ๔</u>. ความเป็น สมณะชื่อว่าสามัญญะ, คำว่าสามัญญะนี้ เป็นชื่อแห่งอริยมรรคทั้ง ๔, ผลแห่งสามัญญะ ชื่อว่า <u>สามัญญผล</u>. ส่วน<u>นิพพาน</u>ไม่เจือปน กับด้วยโลกุตตรธรรมทั้งหมดทีเดียว. ด้วย ประการฉะนี้ ว่าโดยพิสดาร ฟังทราบว่ โลกุตตรธรรมมี ๔๖ คือโพธิปักขิยธรรม ๓๗ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑, ว่าโดยย่อ จากโลกุตตรธรรม ๔๖ นั้น ฟังทราบว่ โลกุตตรธรรมมี ๔ คือมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑, ว่าโดยย่อ แมจากโลกุตตรธรรม ๔ ฟังทราบ</p>

๑ วิสุทฺธิมคฺเค. (๓/๓๒๘-๓๓๑)
โอบิลเกตพฺพ.

คุณพ่อเนิน - คุณแม่ทรัพย์ - คุณสุสติ มทานิรานนท์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ว่าโลกุตรธรรมมี ๓ คือ มรรค ๑ ผล ๑
นิพพาน ๑.

สติปัญญาที่นี้ มคฺคผลานญจ โลกุตฺตรตฺเต
วฺจฺจํ ตํสัมปยุตฺตํ ผลุสํสาที่นํมุปี
โลกุตฺตรตฺตํ วฺจฺจํเมว โหติ. ปธานธมฺม-
วเสณ ปน สติปัญญาทโยว วฺจฺจํ.
อภิชฺชเม^๑ จ โลกุตฺตรธมฺมนิทฺเตเส
มคฺคผลสัมปยุตฺตํ ผลุสํสาที่นํ โลกุตฺตรตฺตํ
วฺจฺจํเมวาติ.

เมื่อกล่าวถึงความที่โพธิปักชียธรรมทั้งหลาย
มีสติปัญญา เป็นต้น และมรรคผลเป็น
โลกุตรแล้ว ก็ยอมเป็นอันกล่าวถึงความที่
แม้ธรรมทั้งหลาย มีผัสสะเป็นต้น อันสัมปยุต
ด้วยธรรมเหล่านั้น เป็นโลกุตรที่ได้เดียว.
ก็สติปัญญาเป็นต้นนั้นแหละ ท่านกล่าวด้วย
อำนาจเป็นธรรมอันเป็นประธาน ส่วนใน
นิเทศแห่งโลกุตรธรรม ในพระอภิธรรม
พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสความที่ธรรมทั้ง-
หลาย มีผัสสะเป็นต้น อันสัมปยุตด้วยมรรค
และผล เป็นโลกุตรระนั้นเอง ฉะนั้นแล.

โลกํ ทรนฺตีติ โลกํ อติกกฺกมนฺตี.

สองบทว่า โลกํ ทรนฺตี (ยอม

สพฺพมิตฺ อีทิสํ วตฺตมานกาลวจนํ จตฺตารโ
อริยมคฺเค สนฺธาย วฺจฺจํ. โสตาปตฺติ-
มคฺโค हि อปายโลกํ ทรตี, สกทาคามิ-

ข้ามโลก) คือยอมก้าวล่วงซึ่งโลก. คำ
ปัจจุบันกาลเช่นนี้ทั้งหมดในที่นี้ ท่านกล่าว
หมายถึงอริยมรรคทั้ง ๘. จริงอยู่ โสตาปตฺติ-

^๑ อภิ. ลํ. ๓๔/๘๓, ๑๔๖.

คุณพ่อเนิน - คุณแม่ทรัพย์ - คุณสุสติ มหาณีรานนท์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

โลกโต อธิกภูตา, อิทํ สพุเพปิ นิพพานกาวลวงโลกทั้งปวง ตั้งอยู่ทุกเมื่อ.
 โลกุตตรธมฺเม สนฺธาย วุตฺตํ. นิสฺสรณฺ์ตีติ บทว่า โลเกน อติเรกา แปลว่า เป็นธรรม
 นิคฺคจฺฉนฺตติ. นิสฺสฺฐาติ นิคฺคตา. ที่ยิ่งกว่าโลก, นี้กล่าวหมายถึงโลกุตตรธรรม
 แม้ทั้งหมด. บทว่า นิสฺสรณฺ์ตี แปลว่า
 ออกไป. บทว่า นิสฺสฺฐา แปลว่า ออกไป
 แลว.

โลเก น ติฏฺฐนฺ์ตีติอาทีนิ อฏฺฐารส คำ ๑๘ คำ มีคำว่า โลเก น ติฏฺฐนฺ์ตี
 วจนานิ สพุพโลกุตฺตเรสุปิ ยุชฺชนฺตติ. น (ไม่ตั้งอยู่ในโลก) เป็นตน ย่อมควรแม้ใน
ติฏฺฐนฺ์ตีติ โลกเ อปริยาปนฺนตฺตา วุตฺตํ. โลกุตระทั้งหมด. คำว่า ไม่ตั้งอยู่ ทาน
โลเก น ลิมฺปนฺ์ตีติ สนฺตนาเน^๑ กล่าวเพราะไม้นับเนื่องอยู่ในโลก. บทว่า
 วตฺตมานาปิ ตสฺมี น ลิมฺปนฺ์ตีติ อตฺโถ. โลเก น ลิมฺปนฺ์ตี(ไม่ติดอยู่ในโลก)ความว่า
โลเกน น ลิมฺปนฺ์ตีติ อกตปฏฺิเวรณํ แม้เป็นไปอยู่ในสันดาน ย่อมไม่ติดอยู่ใน
 เกนจิ จิตฺเตน, กตปฏฺิเวรณํ อกุสฺสเลน สันดานนั้น. บทว่า โลเกน น ลิมฺปนฺ์ตี
 จ อสฺมตฺเตน จ จิตฺเตน น ลิมฺปนฺ์ตีติ (ไม่ติดอยู่กับโลก) ความว่า ไม่ติดอยู่
 อตฺโถ. อัสฺลิตฺตา, อนุปฺลิตฺตา ติ ด้วยจิตบางดวงของท่านผู้ยังมีใ้ใดกระทำการ
 อุปฺสฺคฺเคน วิเสลิตฺ^๒ แหงตลอดแล้ว, ไม่ติดอยู่ด้วยจิต อันเป็น
 อกุสฺล และที่ไม่สามารถ(แม้มีประมาณน้อย)
 ของท่านผู้กระทำการแหงตลอดแล้ว. สอง

^๑ ฉ. ขนฺธสนฺตนาเน. ^๒ อิ. เวทิตพฺพ.

ศาสตราจารย์นายแพทย์ขุน เกตุทัตน์วิทยาพยาธิ - คุณชั้น สุภัททะ เกตุ

รองศาสตราจารย์นายแพทย์สมถวิล - คุณรัตนา สุภัททะ เกตุ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

บ^๑ท^๑ว่า อัสลิตตา, อนุปลิตตา (ไม่ฉาบ
ไม่ไล) ทานทำให้ต่างกันด้วยอุปสรรค.

วิปฺปมุตฺตาทิ อลิตฺตคฺคตเมว นานา-
พฺยญฺชเนน วิเสสํ. เย เกจิ หิ
ยตฺถ เยน วา อลิตฺตา, เต ตตฺถ
เตน วา วิปฺปมุตฺตา โหนฺติ. โลกา
วิปฺปมุตฺตาทิอาทีนึ ติณฺณิ นิสฺสํกฺกวเสน
วตฺตานิ. วิสญฺญตฺตาทิ วิปฺปมุตฺตคฺค-
วิเสสนํ. เย เกจิ หิ ยตฺถ เยน ยโต
วิปฺปมุตฺตา, เต ตตฺถ เตน ตโต
วิสญฺญตฺตา นาม โหนฺติ. โลกา สุชฺฌนฺตึ
โลกมลํ โธวิตฺวา โลกา สุชฺฌนฺติ.
วิสุชฺฌนฺตึ ตเทว อุปสฺสเคน วิเสสํ.
อุจฺจนฺตึ^๒ อุจฺจिता โหนฺติ.

บ^๑ท^๑ว่า วิปฺปมุตฺตา (พนแล้ว) ทาน
ทำความเป็นธรรม ที่ไม่ติดอยู่แล้วนั้นแหละ
ให้ต่างกันด้วยพยัญชนะต่างๆ. จริงอยู่ธรรม
เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่ติดแล้วในสันดานใจ
หรืออันสันดานใจไม่ติดแล้ว ธรรมเหล่านั้น
ย่อมเป็นอันพ้นแล้วในสันดานนั้น หรือจาก
สันดานนั้น. บททั้ง ๓ มีบทว่า โลกา วิปฺป-
มุตฺตา (พนแล้วจากโลก) เป็นต้น ทานกล่าว
ด้วยอำนาจปัญญาที่มีวิกัตติ. บทว่า วิสญฺญตฺตา
(ไม่เกี่ยวข้อง) เป็นคำวิเสสนะแห่งความ
เป็นธรรมอันหลุดพ้นแล้ว. จริงอยู่ ธรรม
เหล่าใดเหล่าหนึ่งหลุดพ้นแล้ว ในสันดานใจ
โดยสันดานใจ จากสันดานใจ, ธรรมเหล่านั้น
ชื่อว่า เป็นธรรมไม่เกี่ยวข้องแล้วในสันดาน

^๑ อ. วิปฺปมุตฺตสฺส วิเสสนํ.
"วิปฺปมุตฺตคฺคตสฺส วิเสสนน"ติ: เอวญฺเจ,
สุนทร ว.
^๒ อ. อุจฺจนฺตึ.

ศาสตราจารย์นายแพทย์ขุน เกตุทัตวิทยาพยาธิ - คุณชั้น สุภัททะ เกตุ
รองศาสตราจารย์นายแพทย์สมถวิล - คุณรัตนา สุภัททะ เกตุ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นั้น โดยสันดานนั้น จากสันดานนั้น. บทว่า
โลกา สุชฺฌนฺตี (หมดจดจากโลก) ความว่า
ล้างมลทินคือโลก จึงหมดจดจากโลก. ท่าน
ทำบทว่า สุชฺฌนฺตี นั้นนั้นแหละ ให้ต่างด้วย
อุปสรรคว่า วิสุชฺฌนฺตี. บทว่า วฏฺฐนฺตี
ความว่า ย่อมเป็นอันออกแล้ว.

วิวฏฺฐนฺตี น นิวฏฺฐนฺตี. น สุชฺชนฺตี น
ลคฺคนฺตี. น กยฺหนฺตี น คณฺหิยนฺตี. น
พชฺฌนฺตี น พาธิยนฺตี. สมุจฺฉินฺทนฺตี
อปฺปวตฺตี กโรนฺตี. ยถา จ โลก
สมุจฺฉินฺนตฺตาคี, ตเถว "โลกา
วิสุทฺตตฺตา" ตีอาทิ, วุตฺตเมว โหติ.
ปฏฺิปปสฺสมฺเภนฺตี น นิโรเชนฺตี. อปฺภาติ-
อาทีนึ จตฺตาริ สพฺเพสุปิ โลกุตฺตเรสุ
ยุชฺชนฺตี. อปฺภาติ อมคฺคา. อคฺคีตี
อปฺปติฏฺฐา. อวิสฺยาตี อนายตฺตา.
อสาธารณาตี อสมานา. วมนฺตีตี
อุคฺคิณฺตี.

บทว่า วิวฏฺฐนฺตี แปลว่า ย่อมคลายออก.
บทว่า น สุชฺชนฺตี แปลว่า ย่อมไม่ชอง.
บทว่า น กยฺหนฺตี แปลว่า ย่อมไม่ยึด.
บทว่า น พชฺฌนฺตี แปลว่า ย่อมไม่ผูกพัน.
บทว่า สมุจฺฉินฺทนฺตี คือ ย่อมกระทำไม่ให้
เป็นไป. บทว่า "โลกา วิสุทฺตตฺตา" (เพราะ
บริสุทธิ์แล้วจากโลก) เป็นต้น ย่อมเป็น
อันท่านได้กล่าวแล้วที่เดียว เหมือนกับบทว่า
โลก สมุจฺฉินฺนตฺตา (เพราะตัดโลกขาดแล้ว)
ฉะนั้น. บทว่า ปฏฺิปปสฺสมฺเภนฺตี (ยอมให้
ระงับ) คือยอมให้ดับ. คำทั้ง ๔ คำมีคำว่า
อปฺภา (แปลว่าไม่ใช่ว่า) เป็นต้น ย่อมควร
ในโลกุตระระแม่ทั้งหมค. บทว่า อปฺภา แปลว่า

ศาสตราจารย์นายแพทย์ขุน เกตุทัตน์วิทยาพยาธิ - คุณชั้น สุกัณณะ เกตุ.
รองศาสตราจารย์นายแพทย์สมถวิล - คุณรัตนา สุกัณณะ เกตุ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ไม่ใช่ทาง. บทว่า อคติ ไต่แกไม่เป็นที่ตั้ง.
บทว่า อวิสัย (มิใช่วิสัย) คือไม่เนื่องกัน.
บทว่า อสาธารณา (ไม่ใช่สาธารณะ) คือ
ไม่เสมอกัน. บทว่า วมนติ แปลว่า ย่อม
สำรอก.

น ปัจจาวมนตีสติ^๑ วุตตปฏิปกฺขนเยน
วุตฺตํ, วนฺตํ ปุณฺ น อทฺนตีสติ อตุโถ.
เอเตน วนฺตสฺส สฺวณฺตภาโว วุตฺโต โหติ.
อนนฺตรทุกฺคตเยปิ เอเสว นโย.
วิสีเนนตีสติ วิกิรณฺติ วิมุจฺจนฺติ, น
พฺนฺธนฺตีสติ อตุโถ. น อุสฺสีเนนตีสติ น
วิกิรณฺติ น วิมุจฺจนฺติ. "วิสีเนนตีสติ" ติ "น
อุสฺสีเนนตีสติ" ติ รสฺสํ กตฺวา ปาโจ
สุทฺทโร. วิฐฺเปนฺตีสติ นิพฺพาเปนฺติ. น
สฺสฺฐเปนฺตีสติ น อุชฺชฺลนฺติ. โลกํ สมตฺตีกกมฺ
อภิกฺขยฺย ติฏฺฐนฺตีสติ สพฺเพปิ โลกุตฺตฺรา
ธมฺมา โลกํ สมฺมา อติกฺกมิตฺวา อภิกฺขิตฺวา
จ ติฏฺฐนฺตีสติ โลกุตฺตฺรา. สพฺเพหิปี อิเมหิ

บทว่า น ปัจจาวมนติ (ย่อมไม่กลืนกลับ)
ท่านกล่าวโดยนัย เป็นปฏิปกฺขต่อคำที่กล่าว
แล้ว, ความว่า ย่อมไม่กินสิ่งที่คายแล้วอีก.
ด้วยคำนี้ เป็นอันท่านกล่าวถึงสิ่งที่คายแล้ว
เป็นอันคายด้วยดี. แม้ในทุกะอันเป็นลำดับ
ต่อไปทั้ง ๓ ก็มีนัยนี้. บทว่า วิสีเนนติ
แปลว่า ย่อมกระจายไป คือยอมหลุดพ้น,
อธิบายว่า ไม่ผูกพันไว้. บทว่า น อุสฺสีเนนติ
แปลว่า ย่อมไม่กระจายไป ย่อมไม่หลุดพ้น.
พระบาลีที่กระทำรัสสะว่า "วิสีเนนติ" ว่า
"น อุสฺสีเนนติ" ตั้งนี้ดีกว่า. บทว่า วิฐฺเปนฺติ
แปลว่า ย่อมให้ดับ. บทว่า น สฺสฺฐเปนฺติ
แปลว่า ย่อมไม่โพล่งขึ้น. คำว่า โลกํ

^๑ อ. น ปัจจาคมนตีสติ.

ศาสตราจารย์นายแพทย์ขุน เกตุทัศน์วิทยาพยาธิ - คุณชั้น สุภัททะ เกตุ
รองศาสตราจารย์นายแพทย์สมถวิล - คุณรัตนา สุภัททะ เกตุ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ยถาวุตฺเตหิ ปกาเรหิ โลกุตฺตรานํ สมตฺถิกมม อภิกฺขุยฺย ติฏฺฐนฺติ (ก่าวลวง
 โลกโต อุตฺตรภาโว อธิกาโว จ ครอบงำโลกตั้งอยู่) ความว่า โลกุตฺตรธรรม
 วุตฺโต โหตีติ. แม้ทั้งหมดชื่อว่า โลกุตฺระ เพราะอรรถว่า
 ก่าวลวงและครอบงำโดยชอบซึ่งโลกตั้งอยู่.
 ควฺยประการตามที่กล่าวแล้วทั้งหมดนี้ ย่อม
 เป็นอันกล่าวถึงความที่โลกุตฺตรธรรม ก้าวขึ้น
 จากโลก และความเป็นธรรมที่ยิ่งกว่าโลก
 ฉะนี้แล.

โลกุตฺตรกถาวณฺณา นิฏฺฐิตา.

พฺรณฺณาโลกุตฺตรกถา จป.

๕. พลกถาวณณา

๔๔. อิทานิ โลกุตฺตรกถาย
อนนฺตรํ กถิตาย โลกุตฺตรกถาวตฺติยา
สํวตฺตํ ปุพฺพกมฺมาย พลกถาย อปุพฺพ-
ถาวณณนา. ตตฺถ อาทิตฺโต สํวตฺตํ
ปญฺจ พลานิ ทสฺเสตฺวา ตทฺถณฺยานิ
พฺลานิ ทสฺเสตฺกาโม อฺปิ อฺนฺ อฺนฺ
พฺลานํ อิ อา ทิตฺ มา ห. สพฺพานิ
ปิ ตํ ตํ ปฏฺิ ปกฺเขหิ
อกมฺปิยญฺเณ พฺลานิ นาม โหนฺติ.
หิริ พฺล น ต อิ อา ทิตฺ มา ห.
ปาปโต หิริ, ลชฺชาเยตํ นาม.
ปาปโต โอตฺตปฺปนฺติ เอเตนาติ โ
อ ต ต ป ป ะ,
ปาปโต อุกฺกุฬสฺเสตํ นาม.

๕. พรรณนาพลกถา

๔๕. บัดนี้เป็นการพรรณนาตามลำดับ
ซึ่งเนื้อความที่ยังไม่เคยพรรณนาไว้ แห่ง
พลกถา ซึ่งมีพระสูตรเป็นเบื้องต้น อันมี
ถาวรว่าด้วยโลกุตระ ซึ่งท่านได้กล่าวไว้ใน
ลำดับแห่งโลกุตระกถา. ในพลกถานั้น ท่าน
กระนั้นแสดงผละ ๕ ข้างต้น ด้วยสามารถแห่ง
พระสูตรแล้ว ประสงค์จะแสดงผละเหมือน
จากผละ ๕ นั้น จึงกล่าวคำมีอาทิว่า อีก
อย่างหนึ่ง ผละ มี ๖๘ อย่าง ดังนี้. ผละ
แม่ทั้งหมด ชื่อว่าเป็นผละ เพราะอรรถว่า
อันธรรมที่เป็นปฏิภาณนั้น ๆ ให้อ้วนไหวไม่ได้.
จะวินิจฉัยในคำว่า หิริ ผละ เป็นต้น ต่อไป
ชื่อว่า หิริ เพราะอรรถว่าเป็นเหตุละอาย
บาป, คำว่า หิริ นี้ เป็นชื่อแห่งความ
ละอาย. ชื่อว่า โอตตปฺปะ เพราะอรรถว่า
เป็นเหตุเกรงกลัวบาป, คำว่า โอตตปฺปะ นี้
เป็นชื่อแห่งความสะอึกกลัวบาป.

อชุตตสมุฏจนา หิริ, พหิทฺธาสมุฏจนา หิริ มีเหตุภายในเป็นสมุฏฐาน, โอตตปปะมี
 โอตตปปะ. อุตฺตาทิปติ หิริ, โลกาทิปติ เหตุภายนอกเป็นสมุฏฐาน. หิริมีตนเป็นใหญ่,
 โอตตปปะ. ลชฺชีสภาวสณฺจิตา^๑ หิริ, โอตตปปะมีโลกเป็นใหญ่. หิริดำรงอยู่ด้วย
 ภยสภาวสณฺจิตํ โอตตปปะ. สปปตีสุสว- สภาวะที่ละอาย, โอตตปปะดำรงอยู่ด้วย
 ลกฺขณา หิริ, วชฺชภีรูกภยทสฺสาวิลกฺขณํ สภาวะที่กลัว. หิริมีความละอายเป็นลักษณะ,
 โอตตปปะ. สา เอว หิริ อหิริเกน น โอตตปปะมีความเห็นภัยของบุคคลผู้กลัวโทษ
 กมฺปตฺตีติ หิริพลํ. ตเทว โอตตปปะ เป็นลักษณะ. หิรินั้นนั้นแหละชื่อว่า หิริผล
 อโนตฺตปฺเปน น กมฺปตฺตีติ โอตตปฺปผลํ. เพราะอรรถว่า ไม่หวั่นไหวด้วยอหิริกะ
 อปฺปฏิสงฺขาเนน น กมฺปตฺตีติ ปฏิสงฺขานผลํ. (ความไม่ละอาย). โอตตปปะนั้นนั้นแหละ
 อุปฺปริกฺขณปญฺญาเขตํ นามํ. วีริยสี่เสน ชื่อว่า โอตตปฺปผล เพราะอรรถว่า ไม่
 สุตฺต โพชฺฌงฺเก ภาเวนฺตสฺส อุปฺปนฺนผลํ หวั่นไหวด้วยอโนตตปปะ (ความไม่เกรง-
ภาวนาผลํ. ตถापวตฺตานิ จตฺตุนํ กลัว). ชื่อว่า ปฏิสงฺขานผล เพราะอรรถ
 ขนฺธานเมตํ นามํ. ว่าไม่หวั่นไหวด้วยอัปฏิสงฺขาน (คือการไม่
 พิจารณา). คำว่า ปฏิสงฺขานผลนี้เป็นชื่อ
 แห่งปัญญา อันเป็นเหตุเข้าไปพิจารณา.
 ผลที่เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เจริญโพชฌงค์ ๗ ด้วย
 ความเพียรอันเป็นประธาน ชื่อว่า ภาวนา-
ผล. คำว่า ภาวนาผลนี้เป็นชื่อของชั้น ๔
 ที่เป็นไปโดยประการนั้น.

^๑ ฉ. ลชฺชาสภาวสณฺจิตา.

คุณประพันธ์ ศรีอรุณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ปรีสุทธานิ สีลาทีนิ อนวัชชผล. จตุตถาริ
 สงฺกหวัตถุ นิ สงฺกหผล. สงฺกเห พลนฺติปิ
 ปาโจ. ทุกฺขมานํ อธิวาสนํ ขนฺติผล.
 ฌมฺมกถาย ปเรสํ โทสนํ ปญฺญตฺติผล.
 อธิตฺสฺส^๑ อุตฺตสฺส อธิคฺมาปณํ นิชฺฌตฺติผล.
 กุสฺเสสฺส พหุภาโว อิสฺสรียผล. กุสฺเสสฺส
 ยถารุจิ ปติฏฺฐานํ อธิฏฺฐานผล. หิริพลาทินํ
 อตฺถโก มาติกาปเทสฺส พุญฺญชฺนวเสน
 วิเสสโต ยุชฺชมานํ คเหตุวา วุตฺโต.
สมถผล วิปัสสนาผล พลปฺปตฺตา
 สมถวิปัสสนา เอว.

คือเป็นต้นที่ปรีสุทธานิ ชื่อว่า อนวัชชผล.
 สงฺกหวัตถุ ๔ ชื่อว่า สงฺกหผล. ปาฐะว่า
 สงฺกเห พลํ ฌนํก็มี. การอดกลืนสิ่งที
 อดกลืนได้โดยยาก ชื่อว่า ขันติผล. การทำ
 ให้บุคคลอื่นยินดีด้วยธรรมกถา ชื่อว่า ปญฺญติ-
ผล. การทำให้บุคคลอื่นให้บรรลุประโยชน์ที่
 ตนบรรลุแล้ว ชื่อว่า นิชฺฌตฺติผล. ความเป็น
 ผู้มากในกุศลทั้งหลาย ชื่อว่า อิสฺสรียผล.
 ความตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย ได้ตาม
 ความชอบใจ ชื่อว่า อธิฏฺฐานผล. อรรถ
 แห่งหิริผลเป็นต้น ท่านกล่าวยียดเอาคำที่
 ประกอบอยู่โดยความต่างกัน เกี่ยวด้วย
 พญฺญชฺนะในบทมาติกาทั้งหลาย. คำว่า สมถ-
ผล วิปัสสนาผล ได้แก่สมถะและวิปัสสนา
 ที่ถึงผลนั้นเอง.

มาติกาภิเทเส อสฺสทธิเย น
กมฺปตีติ สฺทธาผล นฺติ มฺลพลภูจํ วตฺวา
 ตเมว อปเรหิ นวหิ ปรียาเยหิ

ในมาติกาภิเทส ท่านกล่าวอรรถแห่ง
 ผลอันเป็นมูลว่า ชื่อว่า สฺทธาผล เพราะ
อรรถว่า ไม่หวั่นไหว ในเพราะความเป็นผู้

^๑ อ. กถิตสฺส.

วิเสเสตฺวา ทสฺเสสิ. โย หิ ธมฺโม ไม่มีศรัทธา แล้วแสดงอรรถนัยนั้นแหละให้
 อกฺมปิโย พลฺปฺตฺโต โหติ, โส ต่างไปด้วยปริยายทั้ง ๔ อันอื่น. จริงอยู่
 สหชาเต อุปตฺถมฺเกติ, อตฺตโน ปฏฺิปกฺเข ธรรมใด อันธรรมอะไร ๆ ให้วันไหวไม่ไค
 กิเลเส ปฺริยาทฺยติ, ปฏฺิเวธสฺส อาทฺิภุคฺติ เป็นสภาพถึงแล้วซึ่งผละ, ธรรมนั้นยอม
 สึลํ ทฺิฏฺิณฺจ วิโสเธติ, จิตฺตํ อารมฺมณฺเ อุดมภ์กรรมที่เกิดร่วมกัน ย่อมทำกิเลสอัน
 ปตฺิฏฺิชาเปติ, จิตฺตํ ปภสฺสรํ กโรนฺุโต เป็นปฏิบัติของตนให้สิ้นไป, ชำระศีลและทิสฺสิ
 โวทาเปติ, วสึ ปาเปนฺุโต วิเสสํ อันเป็นเบื้องตนแห่งการแทงตลอดให้หมดจด,
 อธิคฺมาเปติ, ตโต อุตฺตริ ปาเปนฺุโต ย่อมยังจิตให้ตั้งมั่นในอารมณ์, เมื่อกระทำ
 อุตฺตริปฏฺิเวธํ กาทฺเรติ, กเมน อริยมคฺคํ จิตให้ผุดผอง ย่อมทำจิตให้ผองแผ้ว, เมื่อ
 ปาเปตฺวา สจฺจามิสฺมยํ กาทฺเรติ, ให้ถึงความชำนาญ ย่อมให้บรรลุคุณวิเศษ,
 ผลปฺปตฺติยา นิโรเธ ปตฺิฏฺิชาเปติ. ตสฺมา เมื่อให้ถึงคุณวิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ย่อมให้
 นวธา พลฺภูโส วิเสสิโต. เอส นโย กระทำการแทงตลอดที่ยิ่งขึ้นไป. ครั้นยังจิต
วิริยพลาทีสุ^๑ จตุสุ. ให้ถึงอริยมรรคโดยลำดับแล้ว ย่อมให้
 กระทำการตรัสรู้สัจจะได้, ย่อมยังจิตให้ตั้ง
 อยู่ในนิโรธด้วยการบรรลุผล. ฉะนั้น อรรถ
 แห่งผละทานจึงทำให้ต่างกันโดยปริยาย ๔.
 ในผละทั้ง ๔ มีวิริยผละเป็นต้น ก็นัยนี้.

^๑ อ. วิริยาทีสุ.

คุณประพันธ์ ศรีอรุณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

กามจฺจนฺท์ หิริยตีติ เนกขมมยุตโต
 โยคี เนกขมเมเน กามจฺจนฺทโต หิริยตี.
 โอตฺตปฺเปปิ เอเสว นโย. เอเตหิ
สพฺพากุสเลหิ หิริยนา โอตฺตปฺปนา
วุตฺตาเยว โหนตี. พฺยาปาทฺนฺตฺตฺวา
อิมินาว นเยน อตุโถ เวทิตฺพุโพ.
ปฺปฏิสงฺขาทีติ อสมฺโมหฺวเสน อาทึนฺวโต
อุปฺปริกฺขตี. ภาเวตีติ วทฺตฺเตตี. วชฺชฺชนฺตี
ราคาทิวชฺชํ. สงฺกฺคฺคฺหาตีติ พฺนฺชตี. ชฺมตีติ
ตสฺส โยคีสฺส ชฺมตี รฺจฺจตี. ปฺณฺญาเปตีติ
โตเสตี. นฺชฺฌาเปตีติ จฺนิตฺตาเปตี.

คำว่า ยอมละอาย(รังเกียจ) กาม-
ฉันทะ ความว่า พระโยคีผู้ประกอบด้วย
เนกขัมมะ ยอมละอาย (รังเกียจ) กาม-
ฉันทะ เพราะมีเนกขัมมะ. แม้ใน
โอตตปปะกัณฺณนี้แหละ. ความละอาย ความ
เกรงกลัว แม่อุศลทั้งหมดเหล่านี้ ยอมเป็น
อันกล่าวแล้วที่เดียว. อรรถ แห่งบทธา
พฺยาปาท เป็นต้น ก็พึงทราบโดยนัยนี้แหละ.
บทธา ปฺปฏิสงฺขาทิ คือ ยอมเข้าไปพิจารณา
โดยความเป็นโทษ ด้วยอำนาจแห่งความไม่
ลุ่มหลง. บทธา ภาเวตี แปลว่ายอมเจริญ.
บทธา วชฺชํ ไต่แกโทษมีรากะเป็นต้น. บทธา
สงฺกฺคฺคฺหาตี แปลว่ายอมผูก. คำว่า ยอมชอบ
ความว่า ยอมชอบ คือยอมพอใจแก่พระโยคี
นั้น. บทธา ปฺณฺญาเปตี แปลว่ายอมทำให้
ยินดี. บทธา นฺชฺฌาเปตี แปลว่า ยอมให้คิด.

วสํ วตฺเตตีติ จิตฺเต ปหุ^๑ หุตฺวา จิตฺตํ
อตุตฺตโน วสํ กตฺวา ปวตฺเตตี. อธิฏฺฐาตีติ

คำว่า บังคับจิตให้เป็นไปในอำนาจ คือ
เป็นผู้มากอยู่ในจิต กระทำจิตไว้ในอำนาจ

^๑ ม. พหุ.

วิหหติ. ภาวนาพลาทีนึ สพุพานิปี
 เนกขมุมาทีนึเยว. มาติกาवณณนาย
 อณฺเฎตา วุคฺโค. อคฺโค ปน พุยฺยชน-
 วเสเนว ปากฏุตฺตา อึช น วุคฺโคติ
 เวทิตพุพฺ. สมณพลํ วิปัสสนาพลญจ
 วิตุถารโต นึทฺทิสึตฺวา อวสาเน
อุทฺธจฺจสหคคฺกึเลเส จ ขนฺธฺ จ น
กมุปฺตีตฺตีอาทึ จ อวิชฺชาสหคคฺกึเลเส จ
ขนฺธฺ จ น กมุปฺตีตฺตีอาทึ จ สมณพล-
 วิปัสสนาพลาณํ ลกฺขณทสฺสนตฺถํ วุคฺคํ.

ของตนเป็นไป. คำว่า ยอมอธิษฐาน คือ
 ยอมจัดแจง. ภาระทั้งหมด มีภาวนาพละ
 เป็นต้น ก็ไคแก่เนกขัมมะเป็นต้นนั่นเอง.
 ในวรรณนาแห่งมาติกา ท่านกล่าวไว้โดย
 ประการอื่น. แต่พึงทราบว่าอรรถ ท่านมิได้
 กล่าวไว้ในที่นี้ เพราะปรากฏด้วยอำนาจ
 พยัญชนะนั่นเอง. ท่านแสดงสมณพละและ
 วิปัสสนาพละโดยพิสดารแล้ว ในที่สุดกล่าว
 คำเป็นต้นว่า จิตยอมไม่หวั่นไหวในกิเลสอัน
สหคคตด้วยอุทฺธจฺจและในขันธเป็นต้น และ
 คำว่า จิตยอมไม่หวั่นไหวในกิเลสอันสหคค
ด้วยวิชชาและในขันธเป็นต้น เพื่อจะแสดง
 ลักษณะแห่งสมณพละและวิปัสสนาพละ.

เสชาเสชพลเสสุ สมฺมาทึฏฺฐึ ลึกฺขิตฺตี
เสชพลนฺตี เสชปุกฺคโล สมฺมาทึฏฺฐึ
 ลึกฺขิตฺตี เสโช, สา สมฺมาทึฏฺฐึ ตสฺส
 เสชสฺส พลนฺตี เสชพลนฺตี อคฺโค. ตฺตถ
ลึกฺขิตฺตฺตา อเสชพลนฺตี อเสชปุกฺคโล
 ตฺตถ สมฺมาทึฏฺฐึยา ลึกฺขิตฺตฺตา น

ในเสชพละและอเสชพละ มีวินิจฉัย
 ดังต่อไปนี้ คำว่า ชื่อว่า เสชพละ เพราะ
อรรถว่า พระเสชะยังศึกษาสัมมาทึฏฺฐึอยู่ มี
 ความว่า ชื่อว่า เสชะ เพราะอรรถว่า
เสชบุคคลยังศึกษาสัมมาทึฏฺฐึ, สัมมาทึฏฺฐึนั้น
 เป็นพละแห่งพระเสชะนั้น เหตุนี้จึงชื่อว่า

คุณทวินุช จ่างตระกูล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สิกขทีติ อเสโย, สาเยว จ^๑ สัมมาทิฏฐิ
 ตสฺส อเสขสฺส พฺลนฺติ อเสขพลํ. เอเสว
 นโย สัมาสงกปฺปาทีสุ.

เสขผละ. คำว่า ชื่อว่าอเสขผละ เพราะ
ศึกษาเสร็จแล้วในสัมมาทิฐินั้น มีความว่า
 ชื่อว่า อเสขะ เพราะอรรถว่า อเสขบุคคล
 ไม่ศึกษา เพราะศึกษาในสัมมาทิฐินั้นเสร็จ
 แล้ว, ก็สัมมาทิฐินั้นแหละ เป็นผลของ
 พระอเสขะนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่าอเสข-
 ผละ. ในสัมาสังกัปปะเป็นต้น ก็นัยนี้
 เหมือนกัน.

สัมาญาณนฺติ ปจฺจ เวกฺขณญาณํ. ตมฺปิ หิ
 โลกิยมฺปิ โหนฺติ เสขสฺส ปวตฺตตฺตา
 เสขพลํ, อเสขสฺส ปวตฺตตฺตา
 อเสขพฺลนฺติ วุตฺติ. สัมาวิมุตฺตีติ อฏฺฐ
 มคฺคจฺกานิ จเปตฺวา เสสา พฺลสฺมปฺยตฺตา
 ธมฺมา. เกจิ ปน "จเปตฺวา โลกุตฺตร-
 วิมุตฺตี อวเสสา วิมุตฺติโย สัมาวิมุตฺตี"ติ
 วทฺนฺติ. ตสฺส เสชาเสขพฺลตฺตํ วุตฺต-
 นยเมว.

คำว่า สัมาญาณ ไต่แก้ปัจเจกขณญาณ.
 ก็ปัจเจกขณญาณนั้น แม้เป็นโลกิยะท่าน
 ก็กล่าวว่า ชื่อว่า เสขผละ เพราะเป็นไป
 แก่พระเสขะ, ชื่อว่า อเสขผละ เพราะ
 เป็นไปแก่พระอเสขะ. คำว่า สัมาวิมุตติ
 ไต่แก้ธรรมอันสัมปยุตด้วยผลที่เหลือ เว
 องค์กรรค ๘. ส่วนอาจารย์บางพวกกล่าว
 ว่า "วิมุตติที่เหลือเว้นโลกุตรวิมุตติ ชื่อว่า
 สัมาวิมุตติ". ความที่แห่งผละนั้นเป็นเสขผละ
 และอเสขผละ มีนัยไต่กล่าวไว้แล้วทีเดียว.

^๑ ฉ. โปตฺถเก จ-สทฺโท นตฺถิ.

^๒ ฉ. พฺลสฺมปฺยตฺตา.

ขีณาสวพลเสสุ สัพพานิปี ฌาณพลานี.
ขีณาสวสัส ภิกขุโนติ กรณตุเถ สามีวจนั,
 ขีณาสเวณ ภิกขุณาติ อตุโธ. อนิจฺจโตติ
 หุตฺวา อภาวากาเรน อนิจฺจโต. ยถา-
ญฺตฺนฺติ ยถาสภาวโต. ปญฺญาชาติ สห
 วิปัสสนาย มคฺคปญฺญา. อนิจฺจโต
 สุทฺธิญา หุขโต อนตฺตโต สุทฺธิญา โหนฺติ
 ตัมมฺลกตฺตา. ยฺนฺติ ภาวนปัสกวจนั, เยน
 การเณนาติ วา อตุโธ. อาคฺมฺมาติ
 ปฏิจฺจ. ปฺริชานาตีติ สมฺปฏิจฺจติ ปฏฺิณฺณ
 กโรติ. อฺงฺการกาสุปฺมาติ มหาภิตาปฏฺเฐน
 อฺงฺการกาสุยา อฺปมิตา. กามาติ
 วตฺตุคาม จ กิเลสฺคาม จ.

ในบรรดากำลังของพระขีณาสพ แม่
 กำลังทั้งหมดเป็นฌาณพละ. สองบทว่า
ขีณาสวสัส ภิกขุโน เป็นนัฏฐีวิภัตติลง
 ในอรรถแห่งตติยาวิภัตติ, ความเท่ากับ
 ขีณาสเวณ ภิกขุณา. บทว่า อนิจฺจโต (โดย
 ความเป็นของไม่เที่ยง) คือโดยความเป็น
 ของไม่เที่ยงควยอาการที่มีแล้วไม่มี. บทว่า
ยถาญฺตฺนฺติ (ตามความเป็นจริง) คือตาม
 สภาวะ. บทว่า ปญฺญา (ควยปัญญา) คือ
 ควยมรรคปัญญาพร้อมกับวิปัสสนา. ลังขาร
 ทั้งหลาย ย่อมเป็นอันภิกษุขีณาสพเห็นดีแล้ว
 โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมเป็นอันภิกษุ
 ขีณาสพเห็นดีแล้ว โดยความเป็นทุกข์ โดย
 ความเป็นอนัตตา เพราะมีมรรคปัญญาพร้อม
 กับวิปัสสนานั้นเป็นมูล. บทว่า ยฺ เป็นคำ
 ภาวนปัสสกะ, อีกอย่างหนึ่ง มีอรรถว่า
 เยน การเณน (แปลว่า ควยเหตุใด).
 บทว่า อาคฺมฺม แปลว่า อาศัย. บทว่า
ปฺริชานาติ แปลว่า ยอมรับ คือกระทำปฏฺิณฺญา.
 คำว่า เปรียบควยหลุมถานเพลิง คืออุปมา

คุณทวีนุช ว่างตระกูล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ด้วยหลุมถานเพลิง ด้วยอรรถวา ทำให้
เรารอนยิ่งใหญ่. คำว่า กาม ไต่แก้วตฤกาม
และกิเลสกาม.

วิเวกนิพนฺตี ผลสมาปตฺติวเสณ
อุปธิวิเวกสงฺฆาตนิพฺพานนิพนฺตี. ตโย หิ
วิเวกา กายวิเวโก จิตฺตวิเวโก อุปธิ-
วิเวโกติ. กายวิเวโก จ วิเวกภูจ-
กายานํ เนกขมฺมาภิตานํ. จิตฺตวิเวโก
จ อธิจิตฺตมฺนุญฺตฺตานํ. อุปธิวิเวโก จ
นิรฺุปธิํ ปุคฺคฺลานํ วิสงฺขารกฺตานํ,
นิสฺสรณวิเวกสงฺฆาตนิพฺพานนิพนฺตี^๑ วา.
ปญฺจ หิ วิเวกา วิกฺขมฺภนวิเวโก ตทงฺค-
วิเวโก สมฺมุจฺเจทวิเวโก ปฏิปฺปสฺสทฺธิ-
วิเวโก นิสฺสรณวิเวโกติ.

บทว่า วิเวกนิพนฺตี แปลว่า น้อมไปสู่
นิพพาน กล่าวคือ อุปธิวิเวกด้วยอำนาจ
แห่งผลสมาบัติ. จริงอยู่ วิเวกมีอยู่ ๓ คือ
กายวิเวก จิตตวิเวก อุปธิวิเวก. ก็กาย-
วิเวก เป็นของท่านผู้มีกายอันตั้งอยู่ในวิเวก
คือผู้นั่งนิ่งแล้วในเนกขัมมะ. จิตตวิเวก
เป็นของท่านผู้ระกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอธิจิต.
และอุปธิวิเวก เป็นของบุคคลผู้ไม่มีอุปธิ คือ
ผู้ถึงแล้วซึ่งวิสังขาร, อีกอย่างหนึ่ง แปลว่า
น้อมไปสู่นิพพาน กล่าวคือนิสฺสรณวิเวก.
จริงอยู่ วิเวกมีอยู่ ๕ คือ วิกขัมภนวิเวก
ตทงฺควิเวก สมฺมุจฺเจทวิเวก ปฏิปฺปสฺสทฺธิวิเวก
นิสฺสรณวิเวก.

^๑ ฉ. อ. นิสฺสรณวิเวกสงฺฆาตํ นิพฺพานนิพนฺตี.

คุณทวีนุช จ่างตระกูล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิเวกนิพนฺนติ จ^๑ วิเวเก นิพนฺ. วิเวก- บทว่า วิเวกนิพนฺ แปลว่า น้อมไปในวิเวก.
โปณฺนติ วิเวเก นตฺ. วิเวกปพฺภารนฺติ บทว่า วิเวกโปณฺ แปลว่า โน้มไปในวิเวก.
วิเวกสีสภารํ. เทวปิ ปุริมสุเสว บทว่า วิเวกปพฺภารํ แปลว่า มีวิเวกเป็น
เววจนานิ. วิเวกภูจนฺติ กิลเลสฺหิ ภาวอยู่เหนือเศียร. แม่บททั้งสองเป็น
วชฺชิตํ, ทურიฏฺฏํ วา. เนกขมมาภิตนฺติ ไวพจน์ของบทแรกนั่นเอง. บทว่า วิเวกภูจฺ
นิพฺพานเ อภิตํ, ปพฺพชฺชาย อภิตํ วา. แปลว่า เว้นจากกิเลสทั้งหลาย, หรือ ห่าง
พฺยन्ตีภฺตฺนติ วิกตฺนตีภฺตํ, เอกเทเสนาปิ ไกลจากกิเลสทั้งหลาย. บทว่า เนกขมมา-
อนลฺลัน วิปฺปมุตฺตํ วิสํสฺสจฺ. สพฺพโสตี ภิตํ แปลว่า ยินดียิ่งแล้วในนิพพาน, หรือ
สพฺพธา. อาสวฺจฺจฺยานิเยหิ ธมฺเมหิ ยินดียิ่งแล้วในบรรพชา. บทว่า พฺยन्ตีภฺตํ
สมฺปโยควเสน^๒ อาสวานํ การณฺภูเตหิ คือมีที่สุดไปปราศแล้ว, คือไม่ติด หลุดพ้น
กิลเลสธมฺเมหิ อตฺโต. อตฺวา พฺยन्ตี- ไม่เกี่ยวข้องแม่โดยเอกเทศ. บทว่า สพฺพโส
ภฺตฺนติ วิกตฺนิกนฺตีภฺตํ, นิตฺตณฺหนฺติ แปลว่า โดยประการทั้งปวง. สองบทว่า
อตฺโต. อาสวฺจฺจฺยานิเยหิ ธมฺเมหิ (จากธรรมทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ) ความว่า จาก
กิลเลสธรรมทั้งหลาย อันเป็นเหตุแห่งอาสวะ
ควยสามารถแห่งการประกอบไว้. อีกประ-
การหนึ่ง บทว่า พฺยन्ตีภฺตํ ได้แก่ มีความ
พอใจไปปราศแล้ว, ความว่า ไม่มีตัณหา.

^๑ ฉ. โปตฺถเก จ-สทฺโท นตฺถิ.

^๒ ฉ. สํโยควเสน.

กุโธ ? สัพโส อาสาฏจานิเยหิ ธมฺเมหิ
 สพเพหิ เตฏฺหมิกธมฺเมหีติ อตฺโต. อิธ
ทสฺหิ ชี่ณาสวพเลหิ ชี่ณาสวสุส โลกิย-
โลกุตฺตโร มคฺโค กถิตฺโต. "อนิจฺจโต
 สพเพ สงฺขาราทิ ทุกฺขปริณฺญาผลํ,
 "องฺคารกาสุปมา กามาติ สมุทฺย-
ปทานผลํ, "วิเวกนินฺนํ จิตฺตํ โหตีติ
นิโรธสจฺฉิกิริยาผลํ, "จตุตาโร สติ-
ปฏฺฐานาทิ สตุตฺตวิธํ มคฺคภาวนา-
พลนฺตปิ วทนฺติ. ทส อิทฺธิพลานิ
อิทฺธิกถาย อาวิภวิสุสนฺติ.

มีความพอใจไปปราศแล้ว ไม่มีค้ำหาจาก
 อะไร ? ไช้ความว่า จากธรรมอันเป็นที่ตั้ง
แห่งอาสวะ โดยประการทั้งปวง คือ จาก
 ธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งปวง. ด้วยชี่ณา-
 สวพละทั้ง ๑๐ ในที่นี้ท่านถึงกล่าวมรรคอัน
 เป็นโลกิยะและโลกุตระสำหรับพระชี่ณาสพ.
 อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า คำว่า "เห็นดีแล้ว
 ซึ่งสังขารทั้งปวงโดยความเป็นของไม่เที่ยง"
 เป็นทุกขปริณฺญาผละ (คือกำลังที่กำหนดครู
 ทุกข์), คำว่า "กามทั้งหลาย เปรียบด้วย
 หลุมถ่านเพลิง" เป็นสมุทฺยปทานผละ (คือ
 กำลังแห่งการละสมุทฺย), คำว่า "จิตยอม
 น้อมไปในวิเวก" เป็นนิโรธสจฺฉิกิริยาผละ
 (คือกำลังกระทำให้แจ้งซึ่งนิโรธ), ธรรม
 ทั้ง ๗ อย่าง มีอาทิว่า สติปฏฺฐาน ๔ เป็น
 มรรคภาวนาผละ (คือกำลังเจริณฺมรรค)
 ดังนี้มี. อิทธิพละทั้ง ๑๐ จักมีแจ้งใน
 อิทธิกถา.

ตถาคตผลนิตฺเตเส ตถาคตผลานีติ
 อญฺเณหิ อสํชาธณานิ ตถาคตสฺสเสว
 พลานิ. ยถา วา ปุพฺพพุทฺธานํ พลานิ
 ปุณฺณสุสฺสยสมฺปตฺติยา^๑ อากตานิ, ตถา
 อากตผลานีติปิ อตุโณ. ตตฺถ ทูริธํ
 ตถาคตผลํ กายผลํ ญาณผลญฺจ. เตสุ
 กายผลํ หตฺถิกุลานุสาเรน เวทิตพฺพํ.
 วุตฺตํ เหน้ํ โปธาณเณหิ :

จะวินิจฉัยในนี้เทศแห่งตถาคตผละ
 ต่อกไป คำว่า ตถาคตผละ ไต่แกกกำลังของ
 พระตถาคตนั่นเอง ซึ่งไม่ว่าไปกับบุคคลอื่น.
 อีกอย่างหนึ่ง มีความว่า ผละคือกำลังของ
 พระพุทธเจ้าแต่ปางก่อนมาแล้ว ควยสมบัติ
 แห่งกองบุญนั้นใด, ก็เป็นผละที่มาแล้วฉนั้น
 ดังนี้ก็มี. ในข้อนี้ตถาคตผละมีอยู่ ๒ อย่าง
 คือกายผละ (กำลังกาย) และญาณผละ
 (กำลังญาณ). ในผละทั้ง ๒ นั้น กายผละ
 พึงทราบตามทำนองแห่งตระกูลข้าง. ข้อนี้
 สมควยคำที่พระโบราณจารย์ทั้งหลายกล่าว
 ไว้ว่า ตระกูลข้างมีอยู่ ๑๐ จำพวกเหล่านี้
 คือ :

"กาฬาวกญฺจ กงฺเคยฺยํ
 ปณฺฑรํ ตมฺพบิํจฺจลํ
 คนฺธมจฺจลเหมณฺจ
 อุโปสถณทฺทนต์ิเม ทสา"ติ.

"ตระกูลข้างกาฬาวกะ (ข้างดำ)
 ตระกูลข้างกัังไคยะ (ข้างที่อยู่
 ฝั่งแม่น้ำคงคา) ตระกูลข้างบัณฺฑระ
 (ข้างเผือกขาว เป็นกระ ๑)

^๑ ปปญฺจสุทฺถนึ. ๒/๓๔ ปุณฺณิสฺสรีย-
 สมฺปตฺติยา.

กันณะเชือกหนึ่ง. กำลังของข้างตระกูล
กันณะ ๑๐ เชือก เท่ากับเป็นกำลังของข้าง
ตระกูลมังคละเชือกหนึ่ง.

ยํ ทสนุนํ มงฺกลหตุถึนํ, ตํ เอกสุตฺถํ กำลังของข้างตระกูลมังคละ ๑๐ เชือก
เหมวตสุตฺถํ. ยํ ทสนุนํ เหมวตานํ, ตํ เท่ากับเป็นกำลังของข้างเหมวตเชือกหนึ่ง.
เอกสุตฺถํ อุโปสถสุตฺถํ. ยํ ทสนุนํ กำลังของข้างตระกูลเหมวต ๑๐ เชือก
อุโปสถานํ, ตํ เอกสุตฺถํ ฉทฺทนฺตสุตฺถํ. เท่ากับ เป็นกำลังของข้างตระกูลอุโปสถ
ยํ ทสนุนํ ฉทฺทนฺตานํ, ตํ เอกสุตฺถํ เชือกหนึ่ง. กำลังของข้างตระกูลอุโปสถ
ตถาคตฺถสุตฺถํ พลํ. นารายณสงฺฆาตพฺลนฺตปิ^๑ ๑๐ เชือก เท่ากับเป็นกำลังของข้างฉัททันต์
อิทเมว วุจฺจติ. ตตฺเตตํ ปกฺติหตุถึโน เชือกหนึ่ง. กำลังของข้างฉัททันต์ ๑๐ เชือก
คณนาย หตุถึนํ โภกฺกิสฺสสุตฺถํ, ปุริส- เท่ากับเป็นกำลัง ของพระตถาคตองค์หนึ่ง.
คณนาย ทสนุนํ ปุริสโภกฺกิสฺสสุตฺถํ พลํ กำลังของพระตถาคตนี้แหละ ท่านเรียกว่า
โหติ. อิํ ทาว ตถาคตฺถสุตฺถํ กายพลํ. นารายณสงฺฆาตพฺล (แปลว่ากำลังกระทบ
อันเป็นแดนออกแห่งรัศมี)^๑ ดังนี้ก็มี. กำลัง
ของพระตถาคตนั้นนี้โดยการคำนวณ(กำลัง)
ข้างปกติ เท่ากับเป็นกำลังของข้างพันโภก
เชือก, โดยคำนวณ(กำลัง)บุรุษเป็นกำลัง

^๑ สมุโหมริโนทนี. ๕๑๕, คณฺธิปท.
นารายณสงฺฆาตพฺลนฺตปิ.

^๑ อุธิบายอรรถโยชนาสมุโหมริโนทนี
ตอนญาณวิภังค์ ฉบับภูมิพโลภิกขุ.

ของบุรุษ ๑๐ พันโกฏิคน นี้เป็นกายผลของ
พระตถาคตก่อน.

ฌาณพลี ปณ อธิ ตาว อณฺณตฺถ^๑
จ ปาฬิยํ อากตเมว ทสพลฌาณํ,
มชฺฌิเม^๒ อากตํ จตุเวสารชฺชฌาณํ,
อญฺจสุ ปริสาสุ อกมฺปนฌาณํ, จตุโยนิ-
ปริจฺเจทกฌาณํ, ปญฺจคตฺติปริจฺเจทกฌาณํ,
สํยุตฺตเก^๓ อากตานิ เตสฺสคตฺติ ฌาณานิ,
สคฺคตฺสคฺคตฺติ ฌาณานีติ เอวํ อณฺณานิปิ
อเนกานิ ฌาณสํหสฺसानิ. เอตํ ฌาณพลี
นาม. อธิวาปี ฌาณพลเมว อธิปฺเปตํ.
ฌาณํ हि อกมฺปิยญฺเจเน อุปคฺคตฺมกฺกญฺเจเน
จ พลนฺติ วุตฺตํ^๔.

ส่วนกำลังคือพระญาณเบื้องต้นเฉพาะ
ที่มาในบาลีนี้ และในบาลีอื่น ๆ ได้แก่
ทศพลญาณ, ที่มาในมัชฌิมนิกาย ได้แก่
เวสารัชฌาณทั้ง ๔, ได้แก่ญาณอันไม่หวั่นไหว
ในบริษัท ๘, ได้แก่ญาณที่กำหนดด้วยปัญญา
ซึ่งกำเนิดทั้ง ๔, ได้แก่ ญาณที่กำหนดคติ
ทั้ง ๕, ที่มาในสังยุตนิคาย ได้แก่ญาณ ๑๓,
ได้แก่ญาณ ๑๖ ทั้งญาณอื่นอีกหลายพันญาณ
ดังที่กล่าวมานี้. นี้ชื่อว่า กำลังคือพระญาณ.
แม้ในที่ที่ท่านประสงค์เอากำลัง คือ พระญาณ
นั้นแหละ. ก็พระญาณ ท่านเรียกว่า กำลัง

^๑ อ. อณฺณตา.

^๒ ม. ม. ๑๒/๑๔๔.

^๓ ส. นิ. ๑๖/๗๑.

^๔ ปปญฺจสุทฺตนิยฺยุเจว (๒/๓๔-๓๕)

สารตฺตปกาสิณฺนิยฺยุจ (๒/๕๖) สมฺโมห-

ริโนทนิยฺยุจ (๕๑๔-๑๖) โอโลเกตพฺพิ.

คุณประสพ - แพทย์หญิงฉัตรนิยั กระแสสินธุ์

ขออุทิศส่วนกุศลให้ ค.ช.วรมัน กระแสสินธุ์

ด้วยอรรถว่าอันใคร ๆ ให้อันไหนไม่ได้แล้ว
และด้วยอรรถว่าเป็นเครื่องกำจุน.

จานณจ จานโตติ การณณจ สองบทว่า จานณจ จานโต (พระ-
การณโต. การณหิ ยสมา ตตถ ผลล ตถาคคยอมทรงทราบถึงฐานะคอยเป็นฐานะ)
ติฏจติ ตทายตตวุคติตายอปปชชติจ มีความวา ยอมทราบซึ่งหเทุคอยความเป็น
ปวตตติจ, คสมา จานนนติวุจติค. ค หเทุ. จริงอย หเทุทานเรยีกวาฐานะ
ภกวา ย ย คมมา ยเส ยเส คมมา น พราะผลยอมตงอยค คือกเกิตขินและเป็นไป
หเทุ ปจจยา อปปาทาย, ค ค จานนนติ,
ย ย คมมา ยเส ยเส คมมา น น พราะมุมีพราคจเา เมือทรงทราบ
หเทุ น ปจจยา อปปาทาย, ค ค วาครรมหเลาใดใ ใ ปเน หเทุปเน ปจจยใ พเอ
อญจานนนติ ปชานนโต จานณจ จานโต ความกเกิตขินแงครรมหเลาใดใ ใ, ครรม
อญจานณจ อญจานโต ยถากุตปชานาติ. น ใ ใ ก็ปเน ฐานะ, เมือทรงทราบวา ครรม
ยมปิติ ยเน ณาณเน. อิทมปิติ อิทมปิ หเลาใดใ ใ ใ น ปเน หเทุ น ปเน ปจจยใ พเอ
จานาญจานณาณ, ตถาคตสส ตถาคตพลล ความกเกิตขินแงครรมหเลาใดใ ใ, ครรม
นาม โหีคีติ อตโถ. เอว์ สเสปเทสุป น ใ ใ ก็ปเน อฐานะ ชื่อวายอมทราบซึ่ง
ยอชนา เวทิตพพา. (๑) หเทุน อนใ ปเน ฐานะคอยความเป็นฐานะ
และ อนใ ปเน อฐานะ คอยความเป็นอฐานะ ตาม
ความปเน จริง. บทวา ยมปิ แลวา ดวย
ญาณใค. บทวา อิทมปิ แลวา แม ฐาน-

คุณประสพ - แพทย์หญิงธัญญ์ กระแสสินธุ์
ขออุทิศส่วนกุศลให้ ค.ช.วรมัน กระแสสินธุ์

ญาณและอสุภญาณนี้, ความว่า ย่อม
ชื่อว่า เป็นตถาคตผลแห่งพระตถาคต. พึง
ทราบคำประกอบแม่ในบทที่เหลืออย่างนี้. (๑)

อาสภญจानนติ^๑ เสฏฐจानัน
อุตุตมจानัน, อาสภา วา ปุพฺพพุทฺธา,
เตสํ จานนฺติ อตุโถ. อปิจ กวสฺตเชฏฺฐโก
อุสโก, กวสฺสฺสฺเชฏฺฐโก วสโก,
วสฺสฺสฺเชฏฺฐโก วา อุสโก, วสฺสฺสฺ-
เชฏฺฐโก วสโก, สพุพฺพควเสฏฺฐโจ
สพุพฺพปริสฺสยสโห เสโต ปาสาติโก
มหาภารวโห อสนิสฺตสฺสทฺเทหิ
อสนฺตสนีโย^๒ นิสโก, โส อิจ อุสโกติ
อธิปฺเปโต. อิทฺมฺปิ หิ ตสฺสฺสฺ ปริยาย-
วจัน. อุสภสฺสฺ อิทฺนฺติ^๓ อาสภ.

บทว่า อาสภญจानัน แปลว่า ฐานะ
อันประเสริฐคือฐานะอันอุดม, อีกอย่างหนึ่ง
ความว่า พระพุทธเจ้าปางก่อนทั้งหลายทรง
เป็นอาสภะ (คือผู้่องอาจหรือผู้ประเสริฐ),
ซึ่งฐานะของพระพุทธเจ้าปางก่อน ผู้ประ-
เสริฐเหล่านั้น. อีกประการหนึ่งจาฝูงแห่ง
โครอยตัวชื่อว่าอูสภะ, จาฝูงแห่งโคพันตัว
ชื่อว่าวสภะ, อีกประการหนึ่ง จาฝูงแห่ง
โครอยคอกชื่อว่าอูสภะ, จาฝูงแห่งโค
พันคอกชื่อว่าวสภะ, โคผู้ประเสริฐที่สุดแห่ง
โคทั้งปวง ทนต่ออันตรายทุกอย่างสีขาว
นำเลื่อมใส นำภาระอันใหญ่ไปได้ แม้เสี่ยง
ฟ้าผ่าตงรอยครั้ง ก็ไม่สามารถให้สะดุ้งได้

^๑ ฉ. อาสภํ จานนฺติ; อี. อาสภญจानนติ.

^๒ ปปญฺจสุทฺถิ. ๒/๓๔, สมฺโมหริโนทฺธิ.

๔๑๖ อกฺมฺปิโย, สारตฺถปกาลิณี.

๒/๕๔ อสมฺปกมฺปิโย. ^๓ อี. เอตฺนฺติ.

ชื่อนิสกะ, โคนิสกะนั้น ท่านประสงค์เอา
ว่าอุสกะในที่นี้. ก็คำว่า อุสกะนี้เป็นคำ
ปริยายของนิสกะนั้น. ชื่อว่า อัสกะ ด้วย
อรรถว่านี้เป็นราวกะวาของโคอุสกะ.

จกานนติ จตุหิ ปาเทหิ ปจวี อุปปิเพตฺวา
อวฏฺฏจันน^๑ อิทํ ปน อาสกํ วิทยาติ อาสกํ.
ยถเว หิ นิสกสงฺขาโต อุตฺโท อุตฺทพฺเลน
สมนฺนาคโต จตุหิ ปาเทหิ ปจวี
อุปปิเพตฺวา อจลฺภูจฺจาเนน^๒ ติฏฺฐติ,
เอวํ ตถาคโตปิ ทสฺหิ ตถาคตฺพเลหิ
สมนฺนาคโต จตุหิ เวสฺสารชฺชปาเทหิ
อฏฺฐปฺริสฺสปจวี อุปปิเพตฺวา สเทวเก
โลเก เกนจิ ปจฺจตุตฺถิเกน ปจฺจามิตฺเตน
อกมฺปิโย อจลฺภูจฺจาเนน^๒ ติฏฺฐติ, เอวํ
ติฏฺฐมาโน จ ตํ อาสกํ จันนํ ปฏิชานาติ
อุปกจฺฉติ น ปจฺจกฺขาติ, อตฺตนิ

คำว่า ฐานะ แปลว่า การใช้เท้าทั้ง ๔
กดแผ่นดินตั้งลง. ก็ฐานะนี้เป็นเหมือนอัสกะ
เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่าอัสกะ. อุปมาเหมือน
อย่างว่า โคอุสกะที่ได้ชื่อนิสกะ เป็นผู้
ประกอบด้วยกำลังแห่งโคอุสกะใช้เท้าทั้ง ๔
กดแผ่นดิน ย่อมยืนอยู่ด้วยการยืนที่ไม่หวั่น-
ไหวฉันทใด, แม้พระตถาคตผู้ทรงประกอบ
ด้วยกำลังแห่งพระตถาคต ๑๐ อย่าง ก็ทรง
ใช้พระบาทคือเวสาร์ชญาณทั้ง ๔ กดแผ่นดิน
คือบริษัททั้ง ๘ อันข้าศึกคือ ปัจจามิตรใด ๆ
ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ไหว่นไหวไม่ได้
ทรงดำรงอยู่ ด้วยการดำรงอยู่ที่ไม่หวั่นไหว

^๑ ปปญฺจสุทฺถนิ. ๒/๓๕, สมุโมหวิโนทนิ.

๕๑๖ อจลฺภูจฺจันน.

^๒ อ. อจลฺภูจฺจาเน.

อาโรเปติ. เตน วุตตํ "อาสภณฺจํ เหมือนฉนั้น, และเมื่อตำรงอยู่อย่างนี้
 ปฏิษานาตี"ติ. ชื่อว่า ทรงปฏิญญา คือเข้าถึงไมทรงบอกกัน,
 คือ ทรงยกอาสภณานะนั้นไว้ในพระองค์.
 ควฺยเหตุณฺน ทานจิงกล่าววา "ยอมปฏิญญา
 อาสภณานะ" คังนี้.

ปริสาสูติ ขตฺติยพฺราหฺมณกหปติ- คำว่า ในบริษัททั้งหลาย ได้แก่
 สมณจาตุมหาราชิกดาวตีสมาพรหฺมานํ ในบริษัททั้ง ๘ คือขัตติยบริษัท พราหมณบริษัท
 วเสน อฏฺฐสุ ปริสาสุ. สีหนาทํ นทตีติ คหบดีบริษัท สมณบริษัท จาตุมหาราชิกาบริษัท
 เสฏฺฐนาทํ อสมฺภิตนาทํ^๑ นทติ, ดาวดิงส์บริษัท มารบริษัท และพรหมบริษัท.
 สีหนาทสทิสฺ วา นาทํ นทติ. อยมตฺโถ คำว่า บันลือสีหนาทคือบันลืออย่างประเสริฐ
 สีหนาทสุตฺเตน^๒ ทีเปตพฺโพ. ยถา วา บันลืออย่างไมหวาดหวั่น, หรือบันลือเหมือน
 สีโห สหนโต หนนโต จ สีโหติ วุจฺจติ, อย่างการบันลือของสีหะ. ความขอนี้พึง
 เอวํ ตถาคโต โลกธมฺมานํ สหนโต แสดงควยสีหนาทสุตร. อีกอย่างหนึ่ง อุปมา
 ปรปฺปวาทานํ หนนโต สีโหติ วุจฺจติ. เหมือนสีหะได้ชื่อว่าสีหะ เพราะอดทนได้
 เอวํ วุตตสฺส สีหสฺส นาทํ สีหนาทํ. และเพราะย่ำยีไดฉนั้นใจ, พระตถาคตก็ได

^๑ ฉ. อสมภิตนาทํ, ปปัญจสูทนี. ๒/๓๖,
 สารตฺถปกาสินี. ๒/๕๔, สมฺโมหริโนทนี.
 ๕๑๗ อภิตนาทํ.

^๒ ที. สี. ๔/๒๑๔, ม. ม. ๑๒/๑๓๗.

คุณประสพ - แพทย์หญิงฉณิย์ กระแสสินธุ์
 ขออุทิศส่วนกุศลให้ ด.ช.วรมัน กระแสสินธุ์

รับพระนามว่าสีหะ เพราะออกทนต่อโลก-
ธรรมได้ เพราะยำยี่เสียซึ่งการกล่าวร้าย
ของคนอื่น. การบ้นลื้อแห่งสีหะที่กล่าว
อย่างนี้ ชื่อว่าสีหนาท.

ตตถ. ยถา สีโห สีหพเลน สมณฺนาคโต
สพฺพตฺถ วิสารโท วิคตโลมห์โส สีหนาทํ
นทติ, เอวํ ตถาคตสีโหปิ ตถาคตพเลหิ
สมณฺนาคโต อฏฺฐสุ ปริสาสุ วิสารโท
วิกตโลมห์โส "อิติ รูปนุ"ติอาทีนา นเยน
นानาวิธเทสนาวิลาสสมฺปนฺนํ สีหนาทํ
นทติ. เตน วุตฺตํ "ปริสาสุ สีหนาทํ
นทตี"ติ.

ในข้อนี้อุปมาเหมือนสีหะ ผู้ประกอบควย
กำลังแห่งสีหะ เป็นผู้แกลวกล่าในที่ซึ่งปวง
ปราศจากความชูชันแห่งชนยอมบ้นลื้อสีหนาท
ฉันใด, แม่สีหะคือพระตถาคตผู้ทรงประกอบ
ควยกำลังแห่งพระตถาคต ทรงเป็นผู้แกลว-
กล่าในบริษัททั้ง ๘ ปราศจากความชูชันแห่ง
พระโลมา ยอมบ้นลื้อสีหนาทอันถึงพร้อม
ควยเทศनावิลาส มื่ออย่างต่าง ๆ โดยนัย
มีอาทิว่า "รูปดังนี้". ด้วยเหตุนี้ ท่านจึง
กล่าวว่า "บ้นลื้อสีหนาทในบริษัททั้งหลาย".

พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺตีติ เอตฺถ
พฺรหฺมณฺติ เสฏฺฐํ อุตฺตมํ วิสุทฺธํ.
จกฺกสทฺโท ปนายํ :

ในคำว่า ทรงประกาศพหฺมจักร นี้
มีวินิจฉัยดังนี้ บทว่า พฺรหฺม แปลว่า
ประเสริฐสุด คือ อุตมบริสุทฺธ. ก็ จกฺกสทฺโท นี้:

๑ ส. ขนฺธ. ๑๗/๑๐๔.

คุณประสพ - แพทย์หญิงธัญญ์ กระแสสินธุ์
ขออุทิศส่วนกุศลให้ ด.ช. วรมัน กระแสสินธุ์

เอตถ รตฺตจฺเก. "จตุจกุกํ นวทวารนุ"^๑ ติ^๑ ว่างที่พื้นเท้ามีรอยจักรอยู่" ดังนี้. เห็น
 เอตถ อิริยาปเถ. "ททํ ภูณฺช จ มา จ ไซ้ในอรรถว่าองค์แห่งรถ เช่นในคำนี้ว่า
 ปมาโท, จกุกํ วุตฺตย โกสลธาธิปา"^๒ ติ^๒ "เปรียบเหมือนล้อกระทบเท้าแห่งโค ตัวนำ
 เอตถ ทาเน. "ทีพฺพํ จกุกฺรตฺนํ ไปด้วย" ฉะนั้น. เห็นไซ้ในอรรถว่าอิริยาบ
 ปาตุรโหสี"^๓ ติ^๓ เอตถ รตฺนจกฺเก. "มยา เช่นในคำนี้ว่า "จักร ๔ มีทวาร ๘". เห็น
 ปวตฺตติตฺตํ จกุกนุ"^๔ ติ^๔ เอตถ ฐมฺมจกฺเก. ไซ้ในอรรถว่า ทาน เช่นในประโยคนี้ว่า
 "อิจฺฉาหตฺสฺส โปสฺสฺส, จกุกํ ภมฺติ "ขอพระองค์เมื่อพระราชทานอยู่ จงเสวย
 มตฺตเก"^๕ ติ^๕ เอตถ อูรจกฺเก.^๖ และอย่าประมาท ข้าแต่ท่านผู้เป็นใหญ่แห่ง
 "ขุรปริยนฺเตน เจปิ จกฺเกนา"^๗ ติ^๗ เอตถ แคว้นโกศล ขอพระองค์จงยังจักรให้เป็น
 ปหฺรณฺจกฺเก. "อสฺนินฺวิจกุกนุ"^๘ ติ^๘ เอตถ ไป". เห็นไซ้ในอรรถว่าจักรแก้ว เช่นใน

^๑ ส. ส. ๑๕/๒๓.

^๒ ขุ. ขา. ๒๗/๒๓๔, ฉ. ททํ ภูณฺช มา
 จ ปมาโท..., อี. ททํ ภูณฺชญจ มา
 จ ปมาโท...

^๓ ที. มหา. ๑๐/๑๔๔.

^๔ ขุ. ส. ๒๕/๔๔๔.

^๕ ขุ. ขา. ๒๗/๓๔, ๑๘๐.

^๖ ปปญฺจสุทฺธิ. ๒/๓๗, สมฺโมหริโนทฺธิ.

^๗ ๕๑๘ ขุรจกฺเก.

^๘ ที. ส. ๘/๖๘.

^๙ ที. ปา. ๑๑/๔๖, ส. นิ. ๑๖/๒๗๐.

คุณสมจิตรา ชื่นบุญ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อสันนิมิตฺต เล. อธิ ปนายํ ธรรมจกฺเก คำนี้ว่า "จักรแก้วอันเป็นทิพย์ปรากฏแล้ว".
มโต. ใช้ในอรรถว่า ธรรมจักร เช่นในคำนี้ว่า "จักรอันเราให้เป็นไปแล้ว". เห็นใช้ใน
อรรถว่า อุดจักร เช่นในคำนี้ว่า "จักรยอม
หมุนบนกระหม่อมของสัตว์ ผู้ถูกอิจฉาชักจูง
แล้ว". เห็นใช้ในอรรถว่า จักร เครื่อง
ประหาร เช่นในคำนี้ว่า "แมหากวาดวย
จักรอันมีคม อันมีมีดโกนเป็นที่สุด". เห็นใช้
ในอรรถว่า มณฑลแห่งสายฟ้า เช่นในคำนี้
ว่า "อสันนิมิตฺต" ดังนี้. ก็ในที่นี้ท่านกล่าว
จักรนี้ไว้ในธรรมจักร.

ตมฺปน^๑ ธรรมจกฺกํ ทูวิธํ โทติ ก็จักรคือธรรมนั้นมี ๒ อย่าง คือ
ปฏิบัติ เวชฌาณญจ เทสนาญาณญจ. ตตฺถ ปฏิเวชฌาณ ๑ เทสนาญาณ ๑. ในจักร
ปญฺญาปภาวิตฺตํ อุตฺตโน อริยผลาวหํ คือธรรมทั้ง ๒ นั้น จักรคือธรรมอันพระปัญญา
ปฏิบัติ เวชฌาณ, กรุณาปภาวิตฺตํ สาวกานํ ใ้บังเกิดแล้ว เป็นคุณนำมาซึ่งอริยผลแก่
อริยผลาวหํ เทสนาญาณ. ตตฺถ ปฏิเวช- พระองค์ ชื่อว่าปฏิบัติ เวชฌาณ, จักรคือธรรม
ญาณ อูปฺปชฺชฺชมานํ อูปฺปนฺนุนฺตํ ทูวิธํ. ตํ อันพระกรุณาใ้บังเกิดแล้ว เป็นคุณนำมาซึ่ง

^๑ ฉ. ตํ ปเนตํ.

หิ อภินิภูขมนโต ยาว อรหตุตมคคา อริยผลแก่พระสาวกทั้งหลาย ชื่อว่า เทศนา-
อุปัชฌมานัน นาม, ผลกฺขณเ อุปัปฺนฺนํ ญาณ. ในญาณทั้งสองนั้น ปฏิเวธญาณมี
 นาม.

๒ อย่าง คือ กำลังเกิดขึ้นอยู่ ๑ เกิดขึ้น
 แล้ว ๑. ก็ปฏิเวธญาณนั้นจำเดิมตั้งแต่เสด็จ
 ออกผนวชจนถึงอรหัตมรรค ชื่อว่ากำลังเกิด
 ขึ้นอยู่, ในขณะแห่งผล ชื่อว่า เกิดขึ้นแล้ว.

ตุลิตถาวนโต ว่า ยาว โพรธิปลฺลฺงเก อีกอย่างหนึ่ง จำเดิมแต่เสด็จจากภพตุลิต
 อรหตุตมคคา อุปัชฌมานัน นาม, จนถึงอรหัตมรรค เหนือโพรธิปลฺลฺงเก ชื่อว่า
 ผลกฺขณเ อุปัปฺนฺนํ นาม. ที่ปงฺกฺรทศพลโต กำลังเกิดขึ้นอยู่, ในขณะแห่งผล ชื่อว่า
 ภา ปญฺจาย ยาว อรหตุตมคคา บังเกิดขึ้นแล้ว. อีกอย่างหนึ่ง จำเดิมแต่
 อุปัชฌมานัน นาม, ผลกฺขณเ อุปัปฺนฺนํ พระที่ปงฺกฺรทศพลเจ้า มาจนถึงอรหัตมรรค
 นาม. เทสนาญาณมุปี ปวตฺตมานัน ชื่อว่า เกิดขึ้นอยู่, ในขณะแห่งผลชื่อว่า
 ปวตฺตนฺตติ ทูวิธํ. ตํ หิ ยาว เกิดขึ้นแล้ว, แม้เทศนาญาณก็มี ๒ คือ
 อญฺญาโกณฺฑญฺญสุตฺต^๑ เณรสฺสุ อรหตุตมคคา กำลังเป็นไปอยู่ ๑ เป็นไปแล้ว ๑. ก็เทศนา-
 ปวตฺตมานัน นาม, ผลกฺขณเ ปวตฺตํ นาม. ญาณนั้นเป็นไปอยู่ จนถึงพระอัญญาโกณฺฑญฺญ-

เณระบรรลุมรรค ชื่อว่ากำลังเป็นไป
 อยู่, ในขณะแห่งผล ชื่อว่า เป็นไปแล้ว.

^๑ ฉ. อญฺญาตโกณฺฑญฺญตฺ เณรสฺสุ.

คุณสมจิตรา ชินบุญ

สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

คตฺถ ปฏิเวธณานิ โลกุตฺตรํ, เทสนาณานิ
โลกิยํ. อุกฺขมฺปิ ปเนตฺติ อญฺเณหิ
อสาธาณํ, พุทฺธานํเยว โอรสณานิ.
เตน วุตฺตํ "พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตตี"ติ.

ในญาณทั้ง ๒ นั้น ปฏิเวธญาณเป็นโลกุตระ,
เทสนาญาณเป็นโลกิยะ. ญาณทั้ง ๒ นี้ไม่
ทั่วไปกับบุคคลอื่น, เป็นญาณเกิดแต่พระอูระ
ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้น. ด้วยเหตุ
นี้ท่านจึงกล่าวว่า "ทรงประกาศพรหมจักร"
ดังนี้.

กมฺมสมาทานานนฺติ สมาทียิตฺวา
กตานิ กุสลากุสลกมฺมานํ, กมฺมเมว วา
กมฺมสมาทานํ. จฺานโส เหตุโสติ
ปัจจยโต เจว เหตุโต จ. คตฺถ
คติอุปธิกาลปโยคา วิปากสุสฺส จานํ. กมฺม
เหตุ. (๒)

คำว่า แห่งกรรมสมาทาน ได้แก่
แห่งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ที่บุคคลยึดถือ
กระทำแล้ว, อีกอย่างหนึ่ง กรรมอย่าง
เดียว ชื่อว่า กรรมสมาทาน. คำว่า โดย
ฐานะโดยเหตุ คือโดยปัจจัยและโดยเหตุ.
ในฐานะและเหตุทั้งสองนั้น คติ อุปธิกาล
และประโยคเป็นฐานะแห่งวิปาก. กรรม
เป็นเหตุ (แห่งวิปาก). (๒)

สพฺพตฺถกามินินฺติ สพฺพคติคามินินฺจ
อคติคามินินฺจ. ปฺฏิปทฺนฺติ มคฺคํ. ยถาภูตํ
ปชานาตีติ พหุสฺสฺปิ มนุสฺสเสสฺสฺ เอกเมว
ปาณํ มาเตนฺเตสฺส อิมสฺสฺ เจตนา
นिरยคามินี ภวิสฺสติ, อิมสฺสฺ ติรจฺจฺาน-

คำว่า ยังสัตว์ให้ถึงในที่ทุกสถานคือ
ให้ถึงในคติทั้งปวง และให้ถึงพระนิพพาน.
คำว่า ปฏิบัติ แปลว่าทาง. คำว่า ยอม
ทรงทราบตามความเป็นจริง ความว่า ยอม
ทรงทราบสภาวะโดยไม่วิปริตแห่งการปฏิบัติ

สทฺทธรรมภาณน. ป-ท. ๙-๒๒

คุณหญิงสุภัทรา คันติพิพัฒน์พงษ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

นानาธิมุตติกตฺตฺติ หีนปถิตาติ-
อธิมุตตีหิ นานาธิมุตติกภาวํ. (๕)

คำว่า ความเป็นผู้มีอัธยาศัยต่างกัน
ไต่แก ภาวะที่สัตว์ทั้งหลายมีอัธยาศัยต่างกัน
โดยอัธยาศัยแล้วและประณีตเป็นต้น. (๕)

ปรสตุตตานนฺติ ปธานสตุตทานํ.
ปรปุกฺคลานนฺติ ตโต ปเรสํ หีนสตุตทานํ.
เอกกฺกเมว วา เอกํ ปททฺวยํ
เวเนยฺยวเสณ ภควตา เทวธา วุตฺตํ.
อิธาปิ ภควตา วุตฺตนเยเนว วุตฺตํ.
อินฺทริยปโรปรียตฺตฺติ สทฺธาทีนํ
อินฺทริยานํ ปรมาวญฺจ อปรมาวญฺจ,
วฺทฺธิญฺจ หานินฺจจาติ อคฺโค. (๖)

คำว่า ของสัตว์อื่น คือของสัตว์ที่เป็น
ประธาน. คำว่า ของบุคคลอื่น คือของ
สัตว์ที่เลวเหล่าอื่น จากสัตว์อื่นเป็นประธาน
นั้น. อีกอย่างหนึ่งสองบทนี้ มีอรรถเป็น
อันเดียวกันนั่นเอง พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสไว้เป็น ๒ อย่าง ด้วยอำนาจแห่ง
เวไนยสัตว์. แม้ในที่นี้ ท่านก็กล่าวไว้
ตามนัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้นั่นเอง.
บทว่า อินฺทริยปโรปรียตฺตํ ไต่แกภาวะ
ที่ยิ่งและภาวะที่ไม่ยิ่ง, อธิบายว่า ความ
เจริญและความเสื่อม แห่งอินทรีย์มีศรัทธา
เป็นต้น. (๖)

ฌานวิโมกฺขสมาธิสฺมาปตฺตึนฺนฺติ
ปจฺมาทีนํ จตฺตุนํ ฌานานํ, "รูปี รูปานิ

คำว่า แห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิและ
สมาบัติ คือแห่งฌาน ๔ มีปฐมฌานเป็นต้น,

ปัสสตี"ติอาที่นํ อฏฺจนนํ วิโมกฺขานํ, แห่งวิโมกข์ ๘ มีคำว่า "ผู้ใดรูปสัญญายอม
 สวิตกกสวิจาราที่นํ ติณฺณํ สมาริณํ, เห็นรูปทั้งหลาย"ดังนี้เป็นต้น, แห่งสมาธิ ๓
 ปจฺมชฺฌานสมาปตฺติอาที่นญจ นวณฺณํ มีสมาธิอันประกอบด้วยวิตก และสมาธิอัน
 อนุปฺพุทฺธสมาปตฺติณํ. สังกิเลสฺนฺติ หานภาคิย- ประกอบด้วยวิจาร์เป็นต้น, และแห่งสมาบัติ
 ฌมฺมํ. โวทานนฺติ วิเสสภาคิยฌมฺมํ. โดยลำดับ ๘ มีปฐมฌานสมาบัติ เป็นต้น.
 ฐฏฺฐานนฺติ เยน การณณ ฌานาที่หิ คำว่า ความเศร้าหมอง ไตแกธรรมอันเป็น
 ฐฏฺจนฺติ, ตํ การณํ. ไปในส่วนแห่งความเสื่อม. คำว่า ความ
ผองแผว ไตแกธรรมอันเป็นไปในส่วนแห่ง
 ๐ ความวิเศษ. คำว่า ความออก ไตแกเหตุ
 ที่ออกจากฌานเป็นต้นนั้น.

ตํ ปน "โวทานมฺปิ ฐฏฺฐานํ, ตมฺหา ก็ความผองแผว และความออกนั้น ไตแก
 ตมฺหา สมาริมฺหา ฐฏฺฐานมฺปิ ฐฏฺจนนฺ"ติ ฌานที่คล่องแคล่ว ภาวังก์ และผลสมาบัติ
 เอวํ วุตฺตํ ปคฺคชฺฌานญฺเจว ภาวํคผล- ที่ตรัสไว้อย่างนี้ว่า "แม้ความผองแผวก็นั้น
 สมาปตฺติโย"^๑ จ. เหมฺลิมํ เหมฺลิมํ หิ ความออก, แม้การออกจากสมาธินั้น ๆ
 ปคฺคชฺฌานํ อฺปริมสฺส อฺปริมสฺสปทฺฐจฺจัน ก็เป็นความออก". จริงอยู่ ฌานที่คล่องแคล่ว
 โหติ, ตสฺมา "โวทานมฺปิ ฐฏฺจนนฺ"ติ ชันคำ ๆ, ย่อมเป็นปทัฏฐานแห่งฌานชั้น

^๑ ข. ป. ๓๑/๓๔๓, (ภูมิพโลภิกขุ ๒/๕๖).

^๒ อภ. วิ. ๓๔/๔๖๕.

^๓ อ. ภาวํค ผลสมาปตฺติโย.

คุณปราณี เจียรวานนท์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วุดฺดี. ภวฺจฺเคน ปน สัพพชฺชมาเนหิ สูง ๆ, เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ว่า
 วุฏฺฐานํ โหติ, นิโรธสมาปตฺติโต "แม้ความผ่องแผ้วก็เป็นความออก". อนึ่ง
 ผลสมาปตฺติยา วุฏฺฐานํ โหติ. ตํ สนฺธาย ความออกจากฌานทั้งปวง ย่อมมีด้วยภวังค์,
 "ตมฺหา ตมฺหา สมาริมา วุฏฺฐานมฺปิ ความออกจากริโรธสมาบัติ ย่อมมีโดยผล-
 วุฏฺฐานนฺ"ติ วุดฺดี. (๑) สมบัติ. ท่านหมายถึงความออกนั้น จึง
 กล่าววว่า "แม้ความออกจากสมาธินั้น ๆ ชื่อ
 วุฏฺฐาน". (๑)

บุพเพนิวาสทิวพฺพกฺขุอาสวฺกฺขยฌาณานิ
 เหมฺจฺวา ปกาสิตาเนว. ๘, ๙, ๑๐.

บุพเพนิวาสญฺญาณ ทิวจฺกฺขุญฺญาณ และ
 อาสวฺกฺขยฌาณ ขาพเจาไตประกาศแลวใน
 ตอนตนนันเทียว. ๘, ๙, ๑๐.

ตตฺถ อาสวานํ ขยาติ อรหตฺต-
 มกฺเคน สัพพกิเลสํ ขยา. อนาสวนฺติ
 อาสววิรหิตํ. เจโตวิมุตฺติ ปญฺญาวิมุตฺติ
 เอตฺถ เจโตวจเนน อรหตฺตผลสมฺปยุตฺโต
 สมาริ, ปญฺญาวจเนน ตํสมฺปยุตฺตา จ

ในบรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพราะ
อาสวะทั้งหลายสิ้นไป ไต่แก้ เพราะ
 กิเลสทั้งปวงสิ้นไปด้วยอรหัตมรรค. คำว่า
หาอาสวะมิได้คือ เว้นจากอาสวะ. ในคำว่า
เจโตวิมุตฺติ ปญฺญาวิมุตฺติ นี้ ท่านกล่าวสมาธิ

๑) ปปญฺจสุทฺถนียญฺเจว (๒/๓๕-๔๐)
 สมฺโมหริโนทนียญฺจ (๕๑๖-๕๒๐)
 โอโลเกตพฺพ.

อตฺโถ. อุปสมปชฺชาติ อธิคนฺตฺวา สมถผละ พิงฺทราภวํ ชื้อว่า เจโตวิมุติ,
 นิปฺผาเทตฺวา วา. อิมสํ ปน ทสนฺนํ วิปัสสนาผละ พิงฺทราภวํ ชื้อว่า ญฺญาวิมุติ.
 ทสฺพลญาณํ วิตุถาโร อภิธฺมเม^๑ คำว่า ในปัจจุบัน คือในอรรถภาพนั้นเอง.
 วุคฺคฺนเยน เวทิตฺพฺโพ. คำว่า ทรงกระทำให้แจ่มแล้ว ด้วยญาณอัน
ยิ่งเอง ความว่าทรงกระทำให้ประจักษ์ด้วย
 พระองค์เองที่เดียว, อธิบายว่า ทรงทราบ
 โดยมีใช้มีบุคคลอื่น เป็นปัจจัยด้วยพระญาณ
 อันยิ่ง. คำว่า เข้าถึง ได้แก่บรรลุ
 หรือทำให้สำเร็จ. ก็ความพิสดาร แห่ง
 ทศพลญาณ ๑๐ เหล่านี้ พิงฺทราภตามนัย
 ที่ตรัสไว้แล้วในพระอภิธรรม.

ตตฺถ ปรวาทิกถา โทติ : ในเรื่องทศพลญาณนี้ มีคำของฝ่าย
 ทศพลญาณ นาม ปาฎิเยกฺกํ ญาณํ นตฺถิ, ปรวาที่ดั่งนี้ว่า : ชื้อว่า ทศพลญาณเป็นญาณ
 สัพพัญญุตญาณสเสวายํ ปภเวโทติ. น ตํ เฉพาะญาณหนึ่งไม่มี, อันนี้เป็นประเภทแห่ง
 ตถา ทฏฺจพฺพํ. อถฺยเมว หิ ทศพลญาณํ, พระสัพพัญญุตญาณนั่นเอง ดั่งนี้. คำของฝ่าย
 อถฺยํ สัพพัญญุตญาณํ. ทศพลญาณํ หิ ปรวาที่นั้นไม่ควรเห็นอย่างนั้น. ก็ทศพลญาณ
 สกฺสกฺกิจฺจ เมว ชานาติ, สัพพัญญุตญาณ เป็นอย่างหนึ่งนั้นเทียว, พระสัพพัญญุตญาณ

^๑ อภิ. วิ. ๓๔/๔๕๔.

คุณกรรณา เขียมพงศ์สาน และคุณสุขสนอง วิชญเนติณัย
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

คมปิ, ตโต อวเสสมปิ ชานาติ. ทสพลาณเณสุ หิ ปจมี การณการณเมว ชานาติ, ทุตติยัม กมฺมนุตรวิปากนุตรเมว, ตติยัม กมฺมปริจฺเจทเมว, จตุคฺคณฺธาตุนานตฺตการณเมว, ปญฺจมี สตฺตทานํ อชฺฌาสยาธิมุตฺติเมว, ฉฎฺจํ อินฺทฺริยานํ ติกฺขมฺพทฺภาวเมว, สตฺตมฺ ฌานาทีหิ สทฺธิเตสํ สงฺกิลเสสาทีเมว, อฏฺฐมี ปุพฺเพนิวตฺตชฺชนฺธสนฺตติเมว, นวมี สตฺตทานํ จฺติปฏิสนฺธิเมว, ทสมฺ สจฺจปริจฺเจทเมว.

ก็เป็นอย่างหนึ่ง. จึงอยู่ทศพลญาณย่อมรู้ซึ่งกิจของตน ๆ, สัพพัญญุตญาณย่อมรู้ซึ่งกิจของตน ๆ นั้น ทั้งกิจที่เหลื่อจากกิจของตน ๆ นั้น. ก็ในบรรดาทศพลญาณทั้งหลาย ญาณที่ ๑ รู้เฉพาะซึ่งเหตุและมีไช้เหตุ, ญาณที่ ๒ รู้เฉพาะกรรมอื่นและวิบากอื่น ญาณที่ ๓ รู้เฉพาะการกำหนดกรรม, ญาณที่ ๔ รู้เฉพาะเหตุแห่งความมีธาตุต่างกัน, ญาณที่ ๕ รู้เฉพาะอธิมุตฺติคืออัยยาศัยของสัตว์ทั้งหลาย, ญาณที่ ๖ รู้เฉพาะความแก่กล้า และความอ่อนแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย, ญาณที่ ๗ รู้เฉพาะความเศร้าหมอง เป็นต้น ของอินทรีย์เหล่านั้น กับควยฆาน เป็นต้น, ญาณที่ ๘ รู้เฉพาะความสืบทอดแห่งขันธอันใดเคยอาศัยแล้วในชาติก่อน, ญาณที่ ๙ รู้เฉพาะจฺติและปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลาย, ญาณที่ ๑๐ รู้เฉพาะการกำหนดสัจจะ.

สพฺพญฺญุตญฺญาณํ ปน เอเตหิ ชานิตพฺพญฺจ, ตโต อุตฺตรญฺจ ปชานาติ. เอเตสํ ปน กิจฺจํ น สพฺพํ กโรติ. ตํ หิ ฌานํ

ส่วนสัพพัญญุตญาณ รู้สิ่งทีทศพลญาณเหล่านั้นรู้ และรู้ยิ่งกว่านั้น. แต่ไม่กระทำกิจของทศพลญาณเหล่านี้เสียทั้งหมด. เพราะสัพพัญญุต-

คุณกรุณา เปี่ยมหงส์सान และคุณสุขสนอง วิชฌเนตินัย

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

หุตฺวา อปุเปตฺตํ น สกฺโกติ, อิทฺธิ หุตฺวา ญาณํนั้นไม่สามารถจะเป็นฌานเข้าได้, ไม่
 วิกุพฺพิตฺตํ น สกฺโกติ, มคฺโค หุตฺวา สามารถจะเป็นฤทธิ์แปลงได้, ไม่สามารถ
 กิเลสํ เขเปตฺตํ น สกฺโกติ. จะเป็นมรรคยังกิเลสให้สิ้นไปได้ ฉะนั้นแล.

อภิจ ปรวาทิ เอวํ ปุจฺฉิตฺตพฺโพ อีกรประการหนึ่ง ฝ่ายปรวาทที่ฟังถูก
 "ทสฺพลญาณํ นาเมตํ สวิตกฺกสวิจาร์ งามอย่างนี้ว่า "ชื่อว่า ทสฺพลญาณ นี้มีวิตก
 อวิตกฺกวิจาร์มตฺตํ อวิตกฺกาวิจาร์ มีวิจาร์ หรือไม่มีวิตก มีแต่เพียงวิจาร์หรือ
 กามาวจาร์ รูปาวจาร์ อรูปาวจาร์ โลกีย ไม่มีทั้งวิตก ไม่มีทั้งวิจาร์ เป็นกามาวจาร์
 โลกุตฺตรนฺ"ติ. ชานนฺโต "ปฏฺธิปาฏฺฐิยา หรือเป็นรูปาวจาร์ หรือเป็นอรูปาวจาร์เป็น
 สตฺต ญาณานิ สวิตกฺกสวิจาร์านี"ติ โลกียะหรือเป็นโลกุตระเล่า". เมื่อทราบ
 วกฺขติ. "ตโต ปรานิ เทว อวิตกฺก- จักตอบว่า "ญาณทั้ง ๗ ตามลำดับ มีทั้งวิตก
 อวิจาร์านี"ติ วกฺขติ. "อาสวฺกฺขยญาณํ มีทั้งวิจาร์". จักตอบว่า "ญาณ ๒ ต่อจากนั้น
 สียา สวิตกฺกสวิจาร์, สียา อวิตกฺก- ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร์". จักตอบว่า "อาสวฺก-
 วิจาร์มตฺตํ, สียา อวิตกฺกอวิจาร์นฺ"ติ ขณฺญาณ มีทั้งวิตกมีทั้งวิจาร์ก็มี, ไม่มีวิตก
 วกฺขติ. ตถา "ปฏฺธิปาฏฺฐิยา สตฺต มีแต่เพียงวิจาร์ก็มี, ไม่มีทั้งวิตกไม่มีทั้งวิจาร์
 กามาวจาร์านิ, ตโต ปรานิ เทว ก็มี". อนึ่ง จักตอบว่า "๗ ญาณ ตามลำดับ
 รูปาวจาร์านิ, ตโต อวสาเน เอกํ เป็นกามาวจาร์, อีก ๒ ญาณต่อจากนั้นเป็น
 โลกุตฺตรนฺ"ติ วกฺขติ. "สพฺพญฺญตฺตญาณํ รูปาวจาร์, ญาณเดียวในสุดท้าย จากนั้นเป็น
 ปน สวิตกฺกสวิจาร์เมว กามาวจาร์เมว โลกุตระ". จักตอบว่า "ส่วนพระสัพพัญญุตญาณ
 โลกียเมวา"ติ วกฺขติ. มีวิตก มีวิจาร์ อย่างเดียว เป็นกามาวจาร์
 อย่างเดียว เป็นโลกียะอย่างเดียว".

คุณชินท์ - คุณเทวี เจียรวานนท์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เอวเมตฺถ อปุพฺพตฺถานุวณฺณํ ฌตฺวา
 อิทานี ยสฺมา ตถาคโถ ปจฺมํเยว
 จานาจानณาณเณ เวเนยฺยสฺตฺตานํ
 อาสวฺกฺขยาธิกมฺสฺส เจว อนธิกมฺสฺส จ
 จานาจานญฺตํ กิเลสํวธมาภาวํ ปสฺสตี
 โลกียสฺมาทิจฺฉิฏฺฐจานทสฺสนโต นียต-
 มิจฺฉาทิจฺฉิฏฺฐจานาทสฺสนโต จ. อถ
 เนสํ กมฺมวิปากณาณเณ วิปากาวธมาภาวํ
 ปสฺสตี ติเหตุกปฏิสฺนธิทสฺสนโต. สฺพฺพตฺถ-
 คามินีปฏิปทาณาณเณ กมฺมาวธมาภาวํ
 ปสฺสตี อานนฺตริกกมฺมาภาวาทสฺสนโต.

บัณฑิตครั้งทราบการพรรณนาความไป
 ตามลำดับ ซึ่งอรรถที่ยังไม่เคยพรรณนา
 ในพลกถานี้อย่างนี้แล้ว บัณฑิต เพราะเหตุ
 ที่พระตถาคตเจ้า ย่อมทรงเห็นความไม่มี
 แห่งเครื่องกั้น คือกิเลสอันเป็นเหตุ และ
 มิใช่เหตุ แห่งการบรรลुकความสิ้นไปแห่ง
 อาสวะ และความไม่บรรลुकของเวไนยสัตว์
 ทั้งหลาย ด้วยฐานาฐานญาณก่อนที่เกี่ยว
 เพราะทรงเห็นเหตุ แห่งสัมมาทิจฺฉิอันเป็น
 โลกียะ และเพราะทรงเห็นความไม่มีเหตุ
 แห่งนียตมิจฺฉาทิจฺฉิ. ลำดับนั้นย่อมทรงเห็น
 ความไม่มีเครื่องกั้นคือวิปากของเวไนยสัตว์
 เหล่านั้นด้วยกรรมวิปากญาณ เพราะทรง
 เห็นติเหตุกปฏิสฺนธิ. ย่อมทรงเห็นความไม่มี
 เครื่องกั้นคือกรรมด้วยสัพพัตถคามินีปฏิปทา-
 ญาณ เพราะทรงเห็นความไม่มีแห่งอานัน-
 ตริกกรรม (คือกรรมที่ไม่มีอะไรชี้คั่น).

เอวํ อนาวธมานํ อเนกธาตุนานา-
 ธาตุณาณเณ อนุกูลธมฺมเทสฺนตฺถํ จริยา-
 วิเสสํ ปสฺสตี ธาตุเวมตฺตทสฺสนโต.

ย่อมทรงเห็นความต่างแห่งจริตของเวไนย-
 สัตว์ ผู้ไม่มีเครื่องกั้นเพื่อจะทรงแสดงพระ-
 ธรรมอันเหมาะสมควรยอเนกธาตุนานาธาตุ-

คุณชนินท์ - คุณเทวี เจียรวานนท์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อถ เตสํ นานาธิมุตติกตาณาณ ญาณ เพราะทรงเห็นความต่างแห่งธาตุ.
 อธิมุตฺตี ปสฺสตี ปโยคํ อนาทียิตฺวาปิ ลำคับนั้น ย่อมทรงเห็นอธิมุตติของเวไนย-
 อธิมุตฺติวเสณ ฌมฺมเทสนตฺถํ. อเถว สัตว์เหล่านั้น ด้วยนานาธิมุตติกตาณาณ
 ทิฏฺฐาธิมุตฺตีสึนํ ยถาสตฺถึ ยถาพลํ ฌมฺมํ เพื่อจะทรงแสดงพระธรรม ด้วยอำนาจแห่ง
 เทเสศฺสุ อินฺทฺริยปโรปริยตฺตณาณ อธิมุตฺติ แม้มิเอื้อเพื่อซึ่งปโยคะ. ลำคั
 อินฺทฺริยปโรปริยตฺตํ ปสฺสตี สทฺธาทีนํ นั้น ย่อมทรงเห็นความยิ่งหย่อนแห่งอินทรี
 คิกฺขมฺพฺภาวทสฺสนโต. เอวํ ปริณฺญา- ด้วยอินทรีปโรปริยตฺตณาณเพื่อจะทรงแสดง
 ตินฺทฺริยปโรปริยตฺตาปิ ปเนเต สเจ ทูเร พระธรรมตามความสามารถ ตามกำลังแก่
 โหนฺติ, อถ ฌานาทีณาณ ฌานาทีสุ เวไนยสัตว์ผู้มีอธิมุตฺติ อันพระองค์ทรงเห็น
 วสีฏฺตตฺตา อิทฺธิวิเสเสน ชิปฺปํ อุปคจฺจตี. แล้วอย่างนี้ เพราะทรงเห็นความแก่อน
 แห่งอินทรีมีศรัทธาเป็นต้น. ก็เวไนยสัตว์
 เหล่านี้ แม้มิความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรี
 อันพระองค์ทรงกำหนดรู้แล้วอย่างนี้ ถ้าอยู่
 ในที่ไกล, ลำคับนั้น พระองค์ก็ยอมเสด็จ
 เข้าไปหาโดยพลันด้วยอิทธิวิเศษ เพราะ
 พระองค์ทรงมีความชำนาญในฌาน เป็นต้น
 ด้วยญาณในฌานเป็นต้น.

อุปกนฺตฺวา จ เนสํ ปุพฺพเพนิวาसानุสฺสตี- และครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว เมื่อทรงเห็น
 ณาณ ปุพฺพชาติวิภาวนํ ทิพฺพจฺกฺขุ- ความที่สัตว์เหล่านั้นว่า เคยได้อบรมมาแต่

ญาณนิพนธ์ - คุณเทวี เจียรวานนท์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ญาณานุภาวโต^๑ ปตฺตพฺเพน เจโตปริย-
 ณาณน สมฺปติ จิตฺตวิเสสํ ปสฺสนฺโต
 อาสวกุชฺชญาณานุภาเวน อาสวกุชฺช-
 คามินิยา ปฏิปทาย วิคตสมฺโมหตฺตา
 อาสวกุชฺชยาย ฌมฺมํ เทเสติ. ตสฺมา
 อิมินา อนุกฺกเมน อิมานิ ทสฺ พลานิ
 วุคฺคตานิติ เวทิตพฺพานิ.^๒

๔๕. อิทานิ สพฺพพฺลานิ ลกฺขณโต
 นิทฺทิสิตฺตกาโม เกณฺณฺเจเน สทฺธาพลนฺติ-
 อาทีนํ นเยน ปุจฺฉํ กตฺวา อัสสทฺธิเย
อํกมฺปิยฺญฺเจนาตีอาทีนํ นเยน วิสฺสชฺชนํ
 อกาลิ. ตตฺถ หิริยตีตีอาที ปุคฺคลา-
 ธิญฺจํนา เทสนา. ภาวนาพฺลาทีสุ

บุพชาติ (เห็นแจ้งแห่งชาติก่อน) ควบคู่กับเพ-
 นิवासานุสติญาณ ทรงเห็นความต่างแห่งจิต
 ในปัจจุบัน ควบคู่กับเจโตปริยญาณอันพระองค์
 จะพึงบรรลุ ควบคู่กับอานุภาพแห่งทิพจักขุญาณ
 ย่อมทรงแสดงพระธรรมเพื่อความสิ้นไปแห่ง
 อาสวะ ควบคู่กับอานุภาพแห่งอัสวกุชฺชญาณ
 เพราะความที่แห่งพระองค์ เป็นผู้ปราศจาก
 ความลุ่มหลงด้วยปฏิปทา อันให้ถึงความสิ้น-
 ไปแห่งอาสวะ. เพราะฉะนั้น พึงทราบว่า
 ทานกล่าวพละ ๑๐ เหล่านี้ โดยลำพังนี้.

๔๕. บัดนี้ท่านพระธรรมเสนาบดีใคร
 จะแสดงผลทั้งปวงโดยลักษณะ จึงกระทำ
 คำปุจฉา โดยนัยมีอาทิว่า ชื่อว่าศรัทธาพละ
ควบคู่อรรถว่าอะไร จึงกระทำวิสัชนาโดย
 นัยมีอาทิว่า ควบคู่อรรถว่าไมหวั่นไหวใน
ความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ดังนี้. ในคำนั้น

^๑ ฉ. ทิพพจกฺขานานุภาวโต.

^๒ ฉ. เวทิตพฺพานิติ.

มคคาภาวโต. เอวํ ชี่ณาสวสฺส พฺลนฺติ ชี่ณาสวพฺลํ. ^๑ ตฺสฺส อิชฺฌตีติ อิทธิพฺลนฺติ ตฺสฺส อิทธิมโต อิชฺฌตีติ อิทธิเยว พฺลํ อิทธิพฺลํ.

ชี่ณาสวพะละ ดวยอรรถวาอาสวะสิ้นแล้วดวย
ญาณอันเป็นโลกิยะและโลกุตระนั้น. จริงอยู่
อาสวะทั้งหลายชื่อว่าสิ้นแล้วดวยญาณเมเป็น
โลกิยะ เพราะเมื่อไม่มีวิปัสสนา โลกุตร-
มรรคก็ไม่มี. ชื่อว่า ชี่ณาสวพะละ เพราะ
อรรถวา เป็นกำลังของพระชี่ณาสพอย่างนี้.
คำว่า ตฺ ตฺสฺส อิชฺฌตีติ อิทธิพฺลํ ความว่า
พะละคืออิทธิ ชื่อว่าอิทธิพะละ เพราะอรรถวา
ยอมสำเร็จแก่ทานผู้มีฤทธิ์นั้น.

อปฺปเมยฺยญฺเณนาติ ยสฺมา สํวกา
จํนํจํนํทีนํ เอกเทเสณ ชํนฺนฺติ,
สพฺพากาเรน ปชํนํเยว สนฺธาย
"ยถาภูตํ ปชํนํที"^๒ วฺตุตฺ. กิญฺจาปิ
ทีสุ วิชฺชาสุ "ยถาภูตํ ปชํนํที" น
วฺตุตฺ, อญฺญตฺถ ปน วฺตุตฺตฺตา ตาสุปิ
วฺตุตฺเมว โหติ. อญฺญตฺถาติ เสเสสุ

คำว่า อปฺปเมยฺยญฺเณ ความว่า เพราะ
พระสาวกทั้งหลาย ยอมรู้เหตุและมีใช้เหตุ
เป็นตนโดยเอกเทศ, ทานกล่าววว่า "ยอม
รู้ตามความเป็นจริง" ดังนี้ หมายถึงความรู้
โดยอาการทั้งปวงนั่นเองเท่านั้น. แม้ใน
วิชชาทั้ง ๓ ทานมีได้กล่าววว่า "ยอมรู้ตาม
ความเป็นจริง" ก็จริง, ถึงกระนั้นเพราะ

^๑ ฉ. โปตุถเก "ตฺน"ติ ปทํ นตุถิ.

^๒ ข. ป. ๓๑/๕๔๗, (ภูมิพโลภิกข
๒/๒๕๖).

พลเอกปราโมชย์ ถาวรฉันท

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สตุตส์ ฌาณพลสุ จ อภิธมเม^๑ จ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในที่อื่น จึงเป็น
 ทสสุปิ พลสุ. อินทริยปโรปริยตตณามัน อังกลาวแล้ว แม้ในวิชาทั้ง ๓ นั้นทีเดียว.
 ปน สพฺพถาปิ สาวเกหิ อสาธารณเมว. คำว่า ในที่อื่น ไต่แก่ในญาณพละ ๑ ที่เหลือ
 ตสฺมา ทสฺปิ พลานิ สาวเกหิ อสาธาร- และในพละทั้ง ๑๐ ในอภิธรรม. ก็
 ฌานีติ. อธิมตฺตญฺเณน อตุลียญฺเณน อินทริยปโรปริยตตณามันไม่ทั่วไปกับพระสาวก
 อปฺปเมยฺยยานิ, ตสฺมาเยว จ "อปฺปเมยฺ- ทั้งหลาย แม้โดยประการทั้งปวงทีเดียว.
 ญฺเณน ตถาคตฺพลนุ"^๑ติ วุตฺตนฺติ. เพราะฉะนั้น พละทั้ง ๑๐ จึงไม่ทั่วไปกับ
 พระสาวกทั้งหลายฉะนี้แล. ที่ชื่อว่าฟัง
 ประมาณมิไคควยอรรถวาเป็นพละที่อื่นใคร ๆ
 จะฟังซึ่งไม่ได้ ควยอรรถวามีประมาณยิ่ง,
 ก็เพราะเหตุฉะนั้นแหละ ท่านกล่าวว่า
 "ชื่อว่า ตถาคตฺพละ ควยอรรถวาอื่นใคร ๆ
 ฟังประมาณมิไค"^๑ ฉะนี้แล.

พลกกาวิธาน นิกฺขิตา.

พรรณนาพลกกา จบ.

^๑ อภิ. วิ. ๓๕/๔๒๗.

๑๐. สุนทรกถาพรรณนา

๔๖. อิทานิ โลกุตตรผลปริโย-
सानาย พลกถาย อนนตรํ กถิตาย
โลกุตตรสุนทรกถาปริโยसानาย สุตตุนต-
ปุพฺพกมมาย สุนทรกถาย^๑ อปุพฺพตถานู-
วณฺณนา. สุตตุนต^๒ ทาว อถาคิ
วจโนปาทาเน นิปาโต. เอเตน
อายสฺมาติอาทิวจนฺสฺส อฺปาทานํ กถํ
โหติ. โยติ ปทปุรณตฺถเน นิปาโต. เยน
ภควา เตนฺอุปสงฺกมิตี ภูมฺมตฺถเน กรณวจนํ.
ตสฺมา ยตฺถ ภควา, ตตฺถ อฺอุปสงฺกมิตี
เอวเมตฺถ อตฺถโถ ทฏฺฐพฺโพ. เยน
วา การณฺเนน ภควา เทวมนุสฺสเสหิ
อฺอุปสงฺกมิตพฺโพ, เตเนว การณฺเนน
อฺอุปสงฺกมิตี เอวเมตฺถ อตฺถโถ ทฏฺฐพฺโพ.

๑๐. พรรณนาสุนทรกถา

๔๖. บัดนี้จักเป็นการพรรณนาความ
ไปตามลำดับ ซึ่งอรรถที่ยังไม่เคยพรรณนา
แห่งสุนทรกถา อันมีพระสูตรเป็นเบื้องต้น
มีโลกุตตรสุนทรกถาเป็นที่สุด ซึ่งท่านพระธรรม-
เสนาบดีได้กล่าวไว้ในลำดับแห่งพลกถาอันมี
โลกุตระเป็นที่สุด. จะวินิจฉัยในพระสูตร
ก่อน ศัพท์ว่า อถ เป็นนิบาตลงในอรรถว่า
ยัตถอถอยคำ. ด้วยศัพท์ว่า อถ นี้ เป็นอันท่าน
กระทำการยัตถอเอาซึ่งอถอยคำ มีคำว่า
อายสฺมา เป็นต้น. ศัพท์ว่า โย เป็นนิบาต
ลงในอรรถว่าปทปุรณะ. คำว่า เยน ภควา
เตนฺอุปสงฺกมิตี เป็นตติยาวิภक्तिลงในอรรถแห่ง
สัทธีวิภक्ति. เพราะฉะนั้น พึงเห็นอรรถในที่นี้
อย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ
ที่ใด ย่อมเข้าไปเฝ้า ณ ที่นั้น.

^๑ อ. สุนทรกถาย.

^๒ ล. สฬา. ๑๘/๖๗.

เกนจ การณ ภาควา อุปสงฺกมิตพฺโพ ?
 นานุปการคฺคฺวิเสสาธคฺคมาธิปฺปาเยน,
 สาธุผลูปโกคาธิปฺปาเยน ทิชคณฺเหหิ
 นิจุจผลิตมหารุกฺโข วีย, เตน การณ
 อุปสงฺกมิตฺติ เอวเมตฺถ อตฺถโถ ทฎฺจพฺโพ.
 อุปสงฺกมิตฺติ จ คโตติ วุตฺตํ โหติ.
 อุปสงฺกมิตฺวาติ อุปสงฺกมณฺปริโยสานทึปนํ.
 อถวา เอวญจ คโต ตโต อาสนฺนตฺร
 จานํ ภาควโต สมิปสงฺฆาตํ กนฺตฺวาติปิ
 วุตฺตํ โหติ.

อีกอย่างหนึ่ง พึงเห็นความในข้อนี้ว่า
 พระผู้มีพระภาคเจ้า อันเทวดาและมนุษย์
 ทั้งหลายพึงเข้าไปเฝ้าเพราะเหตุอันใด, ได้
 เข้าไปเฝ้าแล้ว เพราะเหตุอันนั้นเหมือนกัน.
 พึงเห็นความในคำนี้ว่า ก็พระผู้มี-
 พระภาคเจ้า อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
 พึงเข้าไปเฝ้าเพราะเหตุอะไร พึงเข้าไป
 เฝ้าเพราะความประสงค์จะบรรลुकุณฺวิเสสมี
 ประการต่าง ๆ เหมือนอย่างต้นไม้ใหญ่มีผล
 อยู่เป็นนิจ อันหมุนกทั้งหลายพึงเข้าไปใกล้
 เพราะความประสงค์จะเข้าไปบริโภคนผลอัน
 อร่อยฉะนั้น, ท่านพระอานนทฺได้เข้าไปเฝ้า
 แล้วเพราะเหตุอันนั้นดังนี้. ก็คำว่า เข้าไป
เฝ้าแล้ว มีอธิบายว่าไปแล้ว. คำว่า
ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว เป็นคำแสดงการสิ้นสุด
 ลงแห่งการเข้าไปเฝ้า. อีกอย่างหนึ่งท่าน
 กล่าวอธิบายว่า ท่านพระอานนทฺไปแล้ว
 อย่างนี้ คือครั้นเข้าไปสู่ที่อันใกล้กว่า
 แต่พระผู้มีพระภาคนั้น คือนับว่าเป็นที่ใกล้
 แต่พระผู้มีพระภาคดังนี้ก็มี.

คุณเสรี ทรัพย์เจริญ

ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ นางมณฑา ทรัพย์เจริญ

อภิวา เทตวาติ ปณฺจปติภูจฺจิตน
 วนฺทิตฺวา. อิทานิ เยนฺนุเจเน โลก
 อคฺคปคฺคสฺส อฺปนฺนํ อากโต, ตํ
 ปุจฺฉิตฺกามา ทสนฺขสฺโมธานสมฺมุชฺฉลํ อณฺชลิ
 สิริสิ ปติภูจฺจเปตฺวา เอกมนฺตํ นีสีทิ.
เอกมนฺตฺตํ จ ภาวนํปฺสกันฺทเทโส "วิสมํ
 จนฺทิมสุริยา ปรีหรนฺตี"ติอาทิสฺสู วีย.
 ตสฺมา ยถา นิสินฺโน เอกมนฺตํ นิสินฺโน
 โหติ, ตถา นีสีทิ เอวเมตฺถ อตฺถโ
 ทฺฐพฺโพ. ภูมฺมตฺถ เอว เอตํ
 อฺปโยควจฺนํ. นีสีทิ นิสฺชฺชํ กปฺเปสิ.
 ปณฺทิตา हि เทวมนฺตฺสา ครุณฺณจฺนียํ
 อฺปสฺงกมิตฺวา อาสนฺกุสฺลตาย เอกมนฺตํ
 นีสีทฺนฺติ, อยฺยจฺ เถโร เตสํ อณฺณตโร,
 ตสฺมา เอกมนฺตํ นีสีทิ.

คำว่า ถวายอภิวาทแล้ว คือไหว้ถวาย
 เบญจางคประคิษฐ์. บัดนี้ท่านพระอานนท์
 มาแล้วผู้ที่อุปฐากพระผู้เลิศ (อัครบุคคล)
 ในโลกถวายประโยชน์ใด, เป็นผู้ใคร่เพื่อ
 ทูลถามประโยชน์นั้น จึงยังอัญชลีอันรุ่งเรือง
 ถวายทสนขสโมธาน ประคิฐฐานไว้ ณ เคียร-
 กล่า แล้วจึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.
 ก็คำว่า เอกมนต์ เป็นคำแสดงถึงภาว-
 นุปสงกะ อยู่ในประโยคว่า "พระจันทร์
 และพระอาทิตย์ หมุนเวียนไปตลอดจักรวาล
 ไม่เสมอกัน" ดังนี้. เพราะฉะนั้น พึงเห็น
 เนื้อความในคำนี้เป็นอย่างนี้ว่า ท่านพระอานนท์
 นั่งแล้วถวายประการใด ย่อมเป็นอันนั่งแล้ว
 ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง, ไค้นั่งแล้ว
 ถวายประการนั้น. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า
เอกมนต์ นี้เป็นทศิยาวิภคฺติ ลงในอรรถแห่ง
 สัตมีวิภคฺติ. บทว่า นีสีทิ ความว่า สำเร็จ

^๑ องฺ. จตฺกถ. ๒๑/๕๗, องฺ. เก
 อธมฺมิกสฺตฺตฺนโย.

คุณเสรี ทรัพย์เจริญ

ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ นางมณฑา ทรัพย์เจริญ

การนี้. จึงอยู่ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
 ผู้เป็นบัณฑิตเข้าไปหาครุฐานีบุคคล ย่อมนั่ง
 ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง เพราะความที่ตน
 เป็นผู้ฉลาดในการนี้, ก็พระเถระนี้เป็น
 คนใดคนหนึ่งบรรดาเทวดาและมนุษย์ผู้ฉลาด
 เหล่านั้น, เพราะฉะนั้น จึงไฉน ณ ที่สมควร
 ส่วนข้างหนึ่ง.

กถํ นิสินฺโน ปน เอกมฺหํ นิสินฺโน
 โหตีติ ? ฉ นิสฺชชโทเส วชฺเชตฺวา.
 เสยฺยถิทํ ? อติทฺธํ อจฺจาสนฺนํ อฺปริวาตํ
 อุนฺนตฺตปฺปเทสํ อติสมฺมุขํ อติปจฺฉาติ.
 อติทฺธเร นิสินฺโน หิ สเจ กเถตฺตกาโม
 โหติ, อจฺจาตฺตเทเน กเถตฺตพฺพิ โหติ.
 อจฺจาสนฺเน นิสินฺโน สงฺฆมฺภูณํ กโรติ.
 อฺปริวาเต นิสินฺโน สรีรคฺนฺธเน พาธติ.
 อุนฺนตฺตปฺปเทเส นิสินฺโน อการวํ ปกาเสติ.
 อติสมฺมุขา นิสินฺโน สเจ ทฺฐจฺกาโม
 โหติ, จกฺขุณา จกฺขุ อากฺขจฺ ทฺฐจฺพฺพิ
 โหติ. อติปจฺฉา นิสินฺโน สเจ
 ทฺฐจฺกาโม โหติ, คีวํ ปสาเรตฺวา

ถามว่า ก็ท่านพระอรหันต์นั่งแล้ว
 อย่างไร จึงชื่อว่า เป็นผู้นั่ง ณ ที่สมควร
 ส่วนข้างหนึ่ง ? ตอบว่า นั่งเว้นโทษแห่ง
 การนี้ ๖ ประการ. โทษแห่งการนี้ ๖
 ประการนี้อย่างไร ? คือไกลเกินไป ๑,
 ใกล้เกินไป ๑, เห็นอลม ๑, ที่สูงกว่า ๑,
 ตรงหน้าเกินไป ๑, หลังเกินไป ๑, ก็บุคคล
 ผู้นั่งในที่ไกลเกินไป ถ้าเป็นผู้ต้องการจะพูด
 ย่อมจะต้องพูดด้วยเสียงอันดัง. นั่งในที่ไกล
 เกินไป ก็จะกระทำการเบียดเสียดกัน.
 นั่งเห็นอลม ย่อมเบียดเบียนด้วยกลิ่นแห่ง
 สรีระ. นั่งในที่สูงเกินไปย่อมประกาศถึงความ
 ไม่เคารพ. นั่งตรงหน้าเกินไป ถ้า

คุณเสรี ทรัพย์เจริญ
 ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ นางมณฑา ทรัพย์เจริญ

www.dhammadownload.com

ทฎฐพฺพ โหติ. ตสฺมา อยมฺปิ เอเต
 ฉ นิสฺชชฺโหเส วชฺเชตฺวา นิสฺสีติ. เตน
 วุตฺตํ "เอกมฺนฺตํ นิสฺสีตี"ติ. เอตทโวจาทิ
 เอตํ อโวจ.

สุญฺโฆ โลกิ สุญฺโฆ โลกิ
ภนฺเต วฺจฺจตี อิมสฺมี สาสเน ปฏิปนฺเนหิ
 เตหิ เตหิ ภิกฺขุหิ "สุญฺโฆ โลกิ สุญฺโฆ
 โลกิ"ติ กถียตีติ อตฺถโถ. ตหิ ตหิ
 ตาทิสํ วจนํ พหุคฺคตา เตสํ สพฺเพสํ
 สงฺกมฺหนตฺถํ อามะณฺหิตวจนํ^๑ กตํ. เอวํ
 หิ วุตฺเต สพฺพานิ ตานิ วจนานิ
 สงฺกหิตานิ โหนฺติ. กิตฺตาวตาทิ กิตฺตเกน
 ปริมาเณน. นฺ-อิติ สํสยตฺถ นิปาโต.

ต้องการจะดู ก็จะต้องดูเอาตาคอตาสบกัน.
 นั่งหลังเกินไป ถ้าต้องการจะดูก็ต้องชะเง้อ
 คอดู เพราะฉะนั้น ท่านพระอานนทเมธีจึงนั่ง
 เวนโทษแห่งการนั่ง ๖ ประการเหล่านี้.
 ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า "นั่ง ณ ที่สมควร
 ส่วนข้างหนึ่ง". บทว่า เอตทโวจ ตักบทเป็น
 เอตํ อโวจ แปลว่า ไต่กล่าวคำนี้.

คำว่า สุญฺโฆ โลกิ สุญฺโฆ โลกิ
ภนฺเต วฺจฺจตี (แปลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 ที่ท่านกล่าวโลกสุญฺ โลกสุญฺ ดังนี้) มีความว่า
 ที่ภิกษุเหล่านั้น ๆ ผู้ปฏิบัติในพระศาสนานี้กล่าวว่า
 "โลกสุญฺ โลกสุญฺ" ดังนี้. ท่านกระทำคำซ้ำ
 ไว้เพื่อจะรวมคำทั้งหมดเหล่านั้น เพราะคำ
 เช่นนั้นมีมากอยู่ในที่นั้น ๆ. ก็เมื่อกล่าว
 อย่างนี้ ย่อมเป็นอันรวบรวมคำเหล่านั้นไว้
 ทั้งหมด. บทว่า กิตฺตาวตา แปลว่า ด้วย
 ปริมาณเท่าไร. ศัพท์ว่า นฺ เป็นนินบาตกลงใน
 อรรถว่าสงสัย.

^๑ ฉ. อามะณฺหิตวจนํ.

คุณเสรี ทรัพย์เจริญ

ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ นางมณฑา ทรัพย์เจริญ

สุญญ อตุเตน วา อตุตนิเยน วา ติ คำว่า สุญญ อตุเตน วา อตุตนิเยน วา
 "การโก เวทโก สยัมวสี"ติ เอว (ว่างเปล่าจากอตฺตา หรือสิ่ง^๑ที่เนื่องด้วย
 โลกปริกปัปิเตน^๑ อตุตนา จ อตุตตา- อตฺตา) มีความว่า ว่างเปล่าจากอตฺตาที่
 ภาวโตเยว อตุตโน สนฺตเกน โลกกำหนดไว้อย่างนี้ว่า "เป็นผู้สร้าง เป็น
 ปริกฺขาเรน จ สุญญ. สพุพฺพ จกฺขาทิ ผู้เสวย เป็นผู้มั่งอำนางเอง" ดังนี้ และจาก
 โลกียํ ฌมฺมชาตํ, ตํเยว ปลุชฺชนภูเจเน^๒ บริหารอันเป็นของอตฺตา เพราะความไม่มี
 โลโก นาม. ยสฺมา จ อตุตตา จ เอตุถ แห่งอตฺตานั่นเอง. ธรรมชาติอันเป็นโลกียะ
 นตฺถิ, อตุตนิยญจ เอตุถ นตฺถิ, ตสฺมา มีจักขุเป็นต้น ทั้งหมคนั้นนั่นแหละชื่อว่า โลก
สุญฺญเ โลโก ติ วฺจจตี ติ อตุโถ. ด้วยอรรถว่า ยอຍยับ. เพราะเหตุที่อตฺตา
 โลกุตฺตโรปิ จ ฌมฺโม อตุตตฺตฺตฺนียะหิ ไม่มีอยู่ในโลกนี้, และสิ่ง^๑ที่เนื่องด้วยอตฺตา
สุญฺญเ เอว, ปุจฺฉานนฺรูเปเน ปน โลกิโยว ก็ไม่มีอยู่ในโลกนี้, ฉะนฺนํ ทฺวาน จ กฺลา ว ว
ฌมฺโม วฺจ โต. สุญฺญเ ติ จ ฌมฺโม โล ก สุ ญ. ก็ธรรมแม้เป็นโลกุตระก็ว่าง-
นตฺถี ติ วฺจ ตํ น โ หิ ติ, ตสฺมี ฌมฺ เม เปลาจากอตฺตา และสิ่ง^๑ที่เนื่องด้วยอตฺตา
อตุตตฺตฺนีย ส าร ส ส น ตฺถิ ภา ว ว จ โต เหมือนกัน, แต่ท่านกล่าวถึงธรรมที่เป็น
โ หิ ติ. โลกียะอย่างเดียว โดยอนุรูปแก้คำถาม.
 กับทว่า สุญฺญเ ว า ง ป เ ลา มิ ไ ช ะ ท าน ก ลา ว ว
 ธรรมไม่มีอยู่, เป็นอันกล่าวถึงความที่สําระ

^๑ อ. โลเก ปริกปัปิเตน.

^๒ ฉ. ลุชฺชนปลุชฺชนภูเจเน.

คืออัตตา และสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาไม่มีอยู่ใน
ธรรมนั้น.

โลกเก จ "สุญญํ ฆริํ, สุญโญ ฆโฏ"ติ
วุตฺเต ฆรุตฺต ฆฏุตฺต จ นตฺติภาโว วุตฺโต
น โหติ, ตสฺมี ฆเร ฆเฏ จ อญฺญุตฺต
นตฺติภาโว วุตฺโต โหติ. ภควตา จ
"อิติ ยํ หิ โข ตตฺถ น โหติ, เตน
ตํ สุญญํ สมนุสฺสติ. ยํ ปน ตตฺถ อวสิฏฺฐํ
โหติ, ตํ สนฺตํ อิทมตฺถิติ ปชานาตี"ติ
ออยเมว อตฺโถ วุตฺโต. ตถา ฅายกนฺเถ
จ สทฺทกนฺเถ จ ออยเมว อตฺโถ. อิติ
อิมสฺมี สุตฺตฺนฺเต อนตฺตลกฺขณเมว กถิตํ.

ก็ในทางโลกเมื่อเขากล่าวว่า "สุญญํ ฆริํ
(แปลว่า เรือนว่าง), สุญโญ ฆโฏ
(หม้อว่าง)" ทั้งนี้ มิใช่กล่าวความที่เรือน
และหม้อไม่มีอยู่, เป็นอันกล่าวถึงความที่
สิ่งอื่นไม่มีอยู่ในเรือนและในหม้อ. ก็พระ-
ผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสความข้อนี้ที่เดียวว่า
"ก็สิ่งใดแลไม่มีอยู่ในที่นั้น, บุคคลย่อม
พิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่างเปล่าจากที่นั้น, ส่วน
สิ่งใดมีเหลืออยู่ในที่นั้น, ย่อมรู้ชัดซึ่งสิ่งนั้น
ที่มีอยู่ว่า สิ่งนี้มีอยู่ด้วยประการฉะนี้" ดังนี้.
อนึ่ง ในคัมภีร์ฃายและในคัมภีร์ศัพทศาสตร์
มีความดังนี้เหมือนกัน. ท่านพระธรรม-
เสนาบดีได้กล่าวถึงอนัตตลักษณะอย่างเดียว
ในพระสูตรนี้ด้วยประการฉะนี้.

๑-๑ ในคัมภีร์ฃายและในคัมภีร์ศัพทศาสตร์.

๑. มาติกาवณณา

๑. พรรณนามาติกา

๕๑. สุตตุนตุนิทเทเส สุณฺณ-
สุณฺณนฺตฺตีอาทีนึ ปญจวิสตี มาติกาปทานิ
 สุนฺณสมฺพนฺธเรน อุกฺกสิทฺวา เตสํ
 นิทฺเทโส กโธ. ตตฺถ มาติกา
 ทาว สุนฺณสงฺขาทํ สุณฺณํ, น อญฺเณ
 อุปฺปนฺเตน วิเสสิตนฺตฺตี สุณฺณสุณฺณํ^๑ อสุกฺกนฺตฺตี
 อนิทฺทิกฺกตฺตา เจตฺถ สุนฺณตฺตเมว วา
 อเปกฺกสิทฺวา นปฺสํกวจนํ กตฺ. เอวํ
 เสเสสฺสปี. สงฺขาราวเยว^๒ เสสสงฺขารเอหิ
 สุนฺณชาติ^๓ สงฺขารสุณฺณํ. ชราภงฺกควเสน
 วิรูโป ปริณาโม วิปริณาโม, เตน
 วิปริณาเมน สุณฺณํ วิปริณามสุณฺณํ. อคฺคณฺจ
 ตํ อตฺตตฺตุนิเยหิ, สพฺพสงฺขารเอหิ วา
 สุนฺณญฺจาติ อคฺคสุณฺณํ.

๕๑. จะวินิจฉัยในนี้เทศแห่งพระสูตร
 สืบต่อไป ทานพระธรรมเสนาบดีโดยกบ
 มาติกา ๒๕ บท มีบทว่า สุณฺณสุณฺณํ เป็นค
 ้นแสดงโดยเชื่อมกับคำว่า สุณฺณ แล้วกระทำ
 นี้เทศแห่งบทมาติกาเหล่านั้นต่อไป. ในนี้เทศ
 นี้จะวินิจฉัยในมาติกาก่อน ชื่อว่า สุณฺณสุณฺณํ
 เพราะอรรถว่าสุณฺณคือสุณฺณ (ความว่างเปล่า)
 ท่านมิได้ทำให้ต่างกันด้วยอุปบทอื่น. อีกอย่าง
 หนึ่ง ในบทว่า สุณฺณสุณฺณํ นี้ ท่านได้กระทำ
 คำที่เป็นนบุงสลึงค์ไว้ เล็งถึงความ
 เป็นของสุณฺณอย่างเดียว เพราะมิได้แสดงว่า
 สิ่งโน้น. แม้ในบทที่เหลือก็อย่างนี้. สงฺขาร
 นั้นแหละชื่อว่า สงฺขารสุณฺณํ เพราะอรรถว่า
 ว่างเปล่าจากสงฺขารที่เหลือ. ความแปรไป

๑ ลี. สุนฺณํ สุนฺณนฺตฺตี.
 ๒ ลี. สุนฺณํ สุนฺณํ.
 ๓ ฉ. สงฺขารโรเยว.
 ๔ ฉ. สุนฺณโณติ.

คุณเสริมศรี เอกชัย และ คุณโชติ มณีน้อย
 ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

มีครูปทวยอำนาจความคร่ำคร่า และความ
 แตกต่างชื่อว่า วิปริณาโม (แปลว่า ความ
 แปรปรวน), วางเปล่าเพราะความแปร-
 ปรวนนั้น ชื่อว่า วิปริณามสุญญ์ (วางเปล่า
 เพราะความแปรปรวน). ธรรมชาติที่
 วางเปล่าจากอัตตา และสิ่งที่เนื่องด้วย
 อัตตาหรือจากสังขารทั้งปวงนั้นทวย เป็น
 เลิศทวย เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อคคสุญญ์
 (ความว่างเปล่าอย่างเลิศ).

ลกขณเมว เสสลกขณเหหิ สุญญนุติ
ลกขณสุญญ์. เนกขมมาทีนา วิกขมภนเนน
สุญญ์ วิกขมภนสุญญ์. ตทงคสุญญาทีสุปิ
 จตุสุ เอเสว นโย. อชุตตตตญจ ต
 อตตตตตนิยาทีหิ สุญญญจาติ อชุตตตตสุญญ์.
 พหิทธา จ ต อตตตตตนิยาทีหิ สุญญญจาติ
พหิทธาสุญญ์. ตทุภย อตตตตตนิยาทีหิ
สุญญนุติ ทุกโตสุญญ์. สมานโน ภาโค
 เอตสสาติ สภาค, สภาคญจ ต
 อตตตตตนิยาทีหิ สุญญญจาติ สภาคสุญญ์,
 สทิสสุญญนุติ อตุโถ. วิกต สภาค

ลักษณะนั่นเอง ชื่อว่า ลกขณสุญญ์ เพราะ
 อรรถว่า วางเปล่าจากลักษณะที่เหลือ.
 ธรรมชาติที่วางเปล่า เพราะการขม มีเนก-
 ขัมมะเป็นต้น ชื่อว่า วิกขมภนสุญญ์. แม้ใน
 ๔ บท มีตทงคสุญญ์เป็นต้น ก็มีนัยนี้เหมือนกัน.
 ชื่อว่าอชุตตตตสุญญ์ เพราะอรรถว่าวางเปล่า
 จากอัตตา และสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาเป็นต้น
 นั้นทวย อันเป็นภายในทวย. ชื่อว่าพหิทธา-
สุญญ์ เพราะอรรถว่า วางเปล่าจากอัตตา
 และสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาเป็นต้นนั้นทวย อัน
 เป็นภายนอกทวย. ชื่อว่า ทุกโตสุญญ์

คุณเสริมศรี เอกชัย และ คุณโชติ มณีน้อย
 ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

วิสภาคัง, วิสภาคญจ ตัง อตุตตุนิยาที่หิ
สุณญจาตี วิสภาคสุณญ, วิสทิสสุณญนุติ
อตุโถ.

เพราะอรรถว่า ทั้ง ๒ นั้นวางเปล่าจาก
อตุตา และสิ่งที่เนื่องด้วยอตุตาเป็นต้น.
ชื่อว่า สภาคัง เพราะอรรถว่า มีส่วนอัน
เสมอกัน, ชื่อว่า สภาคสุณญ เพราะอรรถ
ว่าวางเปล่าจากอตุตา และสิ่งที่เนื่องด้วย
อตุตาเป็นต้นนั้นด้วย อันมีส่วนเสมอกันด้วย
อธิบายว่า วางเปล่าจากส่วนอันเสมอกัน.
ส่วนเสมอกันไปปราศแล้ว ชื่อว่า วิสภาค,
ชื่อว่า วิสภาคสุณญ เพราะอรรถว่าวางเปล่า
จากอตุตา และสิ่งที่เนื่องด้วยอตุตาเป็นต้น
นั้นด้วย อันมีส่วนเสมอกันไปปราศด้วย,
อธิบายว่า วางเปล่าต่างกัน.

เกสุจิ โปตุถเกสุ สภาคสุณญ วิสภาคสุณญ
นิสฺสรณสุณญานนฺตรํ ลิขิตํ. เนกขัมมาที-
เอสนา กามจฺจนฺทาทีนา สุณฺญาตี
เอสนาสุณญ. ปริคฺคหฺสุณฺญาที่สุ ติสุปิ
เอเสว นโย. เอการมฺมเณ ปติภฺจิตฺตฺตา
นानารมฺมณวิกฺเขปภาวโต เอกตฺตญจ ตัง
นानตฺเตน สุณฺญจาตี เอกตฺตสุณฺญ.
ตพฺพิปริเตน นานตฺตญจ ตัง เอกตฺเตน

ในบางคัมภีร์จารสภาคสุณญ วิสภาคสุณญ ไว้
ในลำดับของนิสฺสรณสุณญ. ชื่อว่า เอสนาสุณญ
เพราะอรรถว่า การแสวงหาเนกขัมมะ
เป็นต้น วางเปล่าจากกามฉันทะเป็นต้น.
แม้ใน ๓ บท มีบทว่า ปริคฺคหฺสุณฺญ เป็นต้น
กันยนี้เหมือนกัน. ชื่อว่า เอกตฺตสุณฺญ เพราะ
อรรถว่า วางเปล่าจากความต่างกันนั้นด้วย
ความเป็นอันเดียวกันด้วย เพราะไม่มีความ

คุณทิพย์ปริญา (ผาด กลัมพะสุต)
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

๒. นิตฺเทศวณฺณนา

๒. พรรณนาคิเทศ

๔๘. มาติกานิตฺเทศ นิจฺเจน
วาคิ ภงฺคิ อตฺถิกมิตฺวา วตฺตมานสฺส^๑
 กสฺสจฺจि นิจฺจสฺส อภาวโต นิจฺเจน จ
 สฺสณฺณํ. ธฺวเณ วาคิ วิชฺชมานเณ กาลेषิ^๒
 ปจฺจยายตฺตวตฺติตาย อิตฺสฺส กสฺสจฺจิ
 อภาวโต ธฺวเณ จ สฺสณฺณํ. สฺสฺสฺเตน
วาคิ อพฺโพจฺฉินฺนสฺส สพฺพกาลเณ วิชฺช-
 มานสฺส กสฺสจฺจิ อภาวโต สฺสฺสฺเตน จ
 สฺสณฺณํ. อวิปริณามธฺมฺเมน วาคิ ภงฺควเสณ^๓
 อวิปริณามปกฺทิกสฺส กสฺสจฺจิ อภาวโต
 อวิปริณามธฺมฺเมน จ สฺสณฺณํ.

๔๘. จะวินิจฉฺยิไนนิตฺเทศเณงมาติกกา
 ตอไป บทวา นิจฺเจน วา ความวา วา-
 เปลาจากความเที่ยง เพราะความไม่มี
 ความเที่ยงอะไร ๆ ซึ่งไปกาวลวง
 ความคับทวย. บทวา ธฺวเณ วา ความวา
 วาเปลาจากความยั้งยืน เพราะไม่มี
 อะไร ๆ ที่มั่นคง เพราะมีความเป็นไป
 เเนองทวยปัจฉัยเเนในกาลที่มีอยู่ทวย. บทวา
สฺสฺสฺเตน วา ความวา วาเปลาจากความ
 มั่นคง เพราะไม่มีควมมั่นคงอะไร ๆ ซึ่งมี
 อยู่ในกาลทั้งปวงไมขาตสายทวย. บทวา
อวิปริณามธฺมฺเมน วา ความวา วาเปลา
 จากความไมแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะ
 ไมมีสิ่งอะไร ๆ ซึ่งไมแปรปรวนเป็นปกฺติ
 ทวยอำนาคความคับทวย.

^๑ ฉ. ปวตฺตมานสฺส.
^๒ ฉ. วิชฺชมานกาลेषิ.
^๓ ฉ. ชราภงฺควเสณ.

คุณทิพยปริณญา (ผาด กลัษพะสฺส)
 สร้างคณฉบัษพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

บุชชฌจ ภวํ นิพพตฺเตตฺตีติ ปุณฺณํ,
 อภิสงฺขโรติ วิปากํ กกุตฺตารูปญฺจาติ^๑
 อภิสงฺขารโ, ปุณฺณํ อภิสงฺขารโ
 ปุณฺณภิสงฺขารโ: ปุณฺณปฏิปกฺขโต อปุณฺณํ
 อภิสงฺขารโ อปุณฺณภิสงฺขารโ. น อิญฺชํ
 อเนญฺชํ, อเนญฺชํ ภวํ อภิสงฺขโรติตี
อาเนญฺชาภิสงฺขารโ.

อรรถว่า ย่อมชำระผู้กระทำซึ่งตน, ย่อมยัง
 อัครยาภัยของบุคคล ผู้กระทำซึ่งตนนั้นให้เต็ม,
 และย่อมยังภพอันควรบูชาให้บังเกิด, ชื่อว่า
 อภิสงฺขาร เพราะอรรถว่า ย่อมปรุงแต่ง
 วิบากและกกุตฺตารูป, อภิสงฺขารที่เป็นบุญ
 ชื่อว่าปุณฺณภิสงฺขาร อภิสงฺขารที่เป็นอปุณฺณะ
 เพราะเป็นปฏิปักษ์ต่อบุญ ชื่อว่า อปุณฺณภิ-
สงฺขาร. ไมหวันฺไหว ชื่อว่า อเนญฺชํ, ชื่อว่า
อาเนญฺชาภิสงฺขาร เพราะอรรถว่า ย่อม
 ปรุงแต่งภพอันไมหวันฺไหว.

ปุณฺณภิสงฺขารโ ทานสึลภาวนาวเสณ
 ปวตฺตา อฏฺฐ กามาวจรกุสฺลเจตนา,
 ภาวนาวเสเนว จ ปวตฺตา ปญฺจ รูปาวจร-
 กุสฺลเจตนาติ เทรส เจตนา โหนฺติ,
 อปุณฺณภิสงฺขารโ ปาณาติปาตาทิวเสณ
 ปวตฺตา ทฺวาทส อกุสฺลเจตนา,
 อาเนญฺชาภิสงฺขารโ ภาวนาวเสเนว ปาณาติบาตเป็นตนํ,

ปุณฺณภิสงฺขาร โตแกกุสฺลเจตนาฝ่ายกามา-
 วจร ๘ ที่เป็นไปด้วยอำนาจทาน คีล และ
 ภาวนาวเสเนว จ ปวตฺตา ปญฺจ รูปาวจร-
 ภาวนา, และกุสฺลเจตนาฝ่ายรูปาวจร ๕ ที่
 เป็นไปด้วยอำนาจภาวนาอย่างเดี่ยว, ดังนั้น
 จึงเป็นเจตนา ๑๓ ดวง, อปุณฺณภิสงฺขาร
 โตแกอกุสฺลเจตนา ๑๒ ที่เป็นไปด้วยอำนาจ
 อาเนญฺชาภิสงฺขาร

^๑ อ. วิปากกกุตฺตารูปญฺจาติ.

คุณแม่ประเทือง แยมัชฌชา ขออุทิศส่วนกุศลให้
 คุณพ่อหอม-คุณแม่สน แยมัชฌชา, คุณแม่เอือน-คุณแม่เนย ชูโต,
 คุณแม่สาย แท่งทอง, คุณแม่เสมอ นาควิษระ

ปวตุตา จตสุโส อรูปาวจรเจตนาติ ไท่แกกุกุสเจตนาฝ่ายอรูปาวจร ๔ ที่เป็นไป
 ตโยปี สงฺขารา เอกุณตีส เจตนา ควบอำนาจภาวนาอย่างเดี่ยว ตั้งนั้นสังขาร
 โหนติ. ทั้ง ๓ เป็นเจตนา ๒๙ ดวง.

กายสงฺขารโระทืออาทีสุ กายโต วา จะวินิจฉัยในกายสังขารเป็นต้นต่อไป ชื่อว่า
 ปวตุโต, กายสุส วา สงฺขารโระทือ กายสังขาร เพราะอรรถว่า สังขารอันเป็น
 กายสงฺขารโระ. วจีสงฺขารจิตตสงฺขารเรสุปี ไปทางกาย, หรือสังขารแห่งกาย. แม้ใน
 เอเสว นโย. อัยฺ ทิโก กมฺมายุหนกฺขณฺเ ว วจีสังขารและจิตสังขาร ก็มีนัยนี้เหมือนกัน.
 ปุณฺณามิสฺสงฺขาราทินฺ ทวารโต ปวตุติ- ติกะนี้ ท่านกล่าวไว้เพื่อแสดงความเป็นไป
 ทสุสนตุถิ วุตุโต. กายวิญญตุติ ทางทวารแห่งปุณฺณามิสฺสงฺขารเป็นต้น ในขณะ
 สมฺภูจฺาเปตุวา หิ กายทวารโต ปวตุตา ประมวลมาแห่งกรรม. ก็เจตนาที่ยังกาย-
 อฏฺฐ กามาวจรกุสฺลเจตนา, ทฺวาทส วิญญุตฺิให้ตั้งขึ้นเป็นไปทางกายทวาร ๒๑ คือ
 อกุสฺลเจตนา, อภิญญาเจตนา จาติ กุสฺลเจตนาฝ่ายกามาวจร ๘, อกุสฺลเจตนา
 เอกวีสติ เจตนา กายสงฺขารโระ นาม, ๑๒, และอภิญญาเจตนา ๑ ชื่อว่ากายสังขาร,
 ตฺวา. เอว จ วจฺีวิญญตุติ สมฺภูจฺาเปตุวา และเจตนาเหล่านั้นแหละ ยังวจีวิญญุตฺิให้
 วจฺีทวารโต ปวตุตา วจฺีสงฺขารโระ นาม, ตั้งขึ้นเป็นไปทางวจีทวาร ชื่อว่าวจีสังขาร,
 มโนทฺวาทเร ปวตุตา ปน สพฺพาปิ ส่วนเจตนาที่เป็นไปในมโนทวาร ๒๙ ชื่อว่า
 เอกุณตีส เจตนา จิตตสงฺขารโระ นาม. จิตสังขาร.

อตีตา สงฺขาราทืออาทีสุ สพฺเพปิ จะวินิจฉัยในคำว่า สังขารส่วนอดีต เป็นต้น
 สงฺขตฺธมฺมา สกฺกขณฺ์ ปตุวา นีรฺุทฺธา ตอไป สังขตฺธรมฺมทั้งหมดที่ถึงขณะของตน

คุณแม่ประเทือง แยมับัญชา ขออุทิศส่วนกุศลให้
 คุณพ่อหอม-คุณแม่สน แยมับัญชา, คุณแม่เอื้อน-คุณแม่เนย ชูโต,
 คุณแม่สาย แห่งทอง, คุณแม่เสมอ นาควัชระ

อตีตา สงฺขารธา, สกฺกขณฺ อปฺปตฺตา
อนาคตา สงฺขารธา, สกฺกขณฺ ปตฺตา
ปจฺจุปฺปนฺนา สงฺขารธาติ.

แล้วทั้ง ชื่อว่า สงฺขารส่วนอดีต, ที่ไม่ถึง
 ขณะของตน ชื่อว่า สงฺขารส่วนอนาคต, ที่ถึง
 ขณะของตน ชื่อว่า สงฺขารส่วนปัจจุบัน
 ฉะนั้นแล.

วิปริณามสฺสญฺเณ ปจฺจุปฺปนฺนํ
 ทสฺเสตฺวา ทสฺส ทสฺส วิปริณาโม สฺสฺเชน
 วตฺตํ สกฺกาติ ปจฺมํ ปจฺจุปฺปนฺนธฺมมา
 ทสฺสิตา. ตตฺถ ชาตํ รูปฺนติ ปจฺจุปฺปนฺนํ
 รูปํ. สฺภาเวน สฺสญฺณฺติ เอตฺถ สยํ ภาโว
 สภาโว, สยเมว อฺปฺปาโทติ อตฺถโธ.
 สโก^๑ วา ภาโว สภาโว, อตฺตโนเยว^๒
 อฺปฺปาโทติ อตฺถโธ. ปจฺจยายตฺตวตฺตติตฺตา
 ปจฺจยํ วินา สยเมว ภาโว, อตฺตโน^๓
 เอว วา ภาโว เอตฺสฺมี นตฺถิติ สภาเวน
 สฺสญฺณํ, สยเมว ภาเวน, อตฺตโน^๓ เอว
 วา ภาเวน สฺสญฺณฺติ วตฺตํ โหติ. อถวา
 สกฺสฺส ภาโว สภาโว.

จะวินิจฉัยในวิปริณามสฺสญฺเณสืบต่อไป
 ทานพระธรรมเสนาบดี แสดงสงฺขารปัจจุบัน
 แล้ว อาจกล่าว วิปริณามธรรมแห่งสงฺขาร
 นั้นๆ ได้โดยสะดวก ฉะนั้น จึงแสดงปัจจุบัน
 ธรรมก่อน. ในบทเหล่านั้น คำว่า รูปเกิด
แล้ว ได้แก่รูปปัจจุบัน. ในคำว่า วางเปล่า
จากสภาวะนี้ มีวินิจฉัยว่า ความเป็นเอง
 ชื่อว่า สภาวะ, ขยายความว่า ความเกิด
 ขึ้นเองนั้นเทียว. อีกอย่างหนึ่ง ภาวะของตน
 ชื่อว่าสภาวะ, ขยายความว่า ความเกิดขึ้น
 ของตนนั่นเอง. ความเป็นเองนั้นเทียวหรือ
 ภาวะของตน เว้นปัจจัย ย่อมไม่มีในรูปนี้
 เพราะความที่รูปมีความเป็นไป เนื่องด้วย

^๑ ฉ. สโต. ^๒ ฉ. อตฺตโตเยว.
^๓ ฉ. อตฺตโต.

คุณแม่ประเทือง แยมับุญชา ขออุทิศส่วนกุศลให้
 คุณพ่อหอม-คุณแม่สน แยมับุญชา, คุณแม่เอื้อน-คุณแม่เนย ชูโต,
 คุณแม่สาย แท่งทอง, คุณแม่เสมอ นาควิษระ

ปัจจัย เหตุนี้รูปนี้จึงชื่อว่า วางเปล่าจาก
สภาวะ, มีอรรถาธิบายว่า วางเปล่าจาก
ความเป็นเองนั้นเทียว, หรือวางเปล่าจาก
ภาวะของตนนั้นเทียว. อีกอย่างหนึ่ง ภาวะ
แห่งสิ่งซึ่งเป็นของตนชื่อว่าสภาวะ.

ปจวิธาคูอาทีสุ หิ อเนเกสุ รูปารูปมฺเมสุ
เอเกโก ฌมฺโม ปรี อูปาทาย สโก
นาม. ภาโวติ จ ฌมฺมปริยายวจนเมตฺ.
เอกสฺส จ ฌมฺมสฺส อญฺเวย ภาวสงฺขาโต
ฌมฺโม นตฺถิ, ตสฺมา สกสฺส อญฺเวย
ภาเวน สฺสญฺญํ, สโก อญฺเวย ภาเวน
สฺสญฺเวยตี อตฺถโณ. เตนฺ เอตฺสฺส^๑ ฌมฺมสฺส
เอกสภาวตา วุตฺตา โหติ. อถวา
สภาเวน สฺสญฺญนฺตี สฺสญฺญสภาเวเนว สฺสญฺญํ.
กิ วุตฺตํ โหติ ? ^๒ สฺสญฺญํ หิ สฺสญฺญสฺสญฺญตาย

ก็ในรูปธรรมและอรูปธรรม เป็นอเนกมีปฏิวิ-
ธาคูเป็นต้น ธรรมแต่ละอย่าง ๆ เทียบกะ
ธรรมอื่นชื่อว่า เป็นของตน. ก็คำว่าภาวะนี้
เป็นคำกล่าวถึงธรรมโดยอ้อม. หมายความว่า
ก็ธรรมกล่าวคือภาวะอย่างอื่นแห่งธรรม
อย่างหนึ่ง ย่อมไม่มี, เพราะฉะนั้น รูปจึง
วางเปล่าจากภาวะอย่างอื่น แห่งธรรม
ของตน, หรือธรรมของตนวางเปล่าจาก
ภาวะอย่างอื่น. ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นอัน
กล่าวถึงความที่ธรรมนั้น มีสภาพอย่างหนึ่ง,

^๑ ฉ. เอกสฺส.
^๒ ฉ. สฺสญฺญสฺสญฺญตาย เอว สฺสญฺญํ, "สฺสญฺญํ หิ
สฺสญฺญตาย เอว สฺสญฺญนฺ"ติ เอว เจ, สุนทร.

คุณแม่ประเทือง แยมับุญชา ขออุทิศส่วนกุศลให้
คุณพ่อหอม-คุณแม่สน แยมับุญชา, คุณแม่เอื้อน-คุณแม่เนย ชูโต,
คุณแม่สาย แท่งทอง, คุณแม่เสมอ นาควัชระ

เอว สุนทรภู่? น อญญาหิ ปริยายสุนทรภู่
สุนทรภู่ วุฑฒ์ โหติ.

อีกประการหนึ่ง คำว่า ว่างเปล่าจาก
สภาวะ ใดแก่ว่างเปล่าจากสภาวะที่ว่าง-
เปล่านั้นเอง. ขอนี้มีอธิบายอย่างไร ? มีคำ
อธิบายว่า ก็ สุนทรภู่ คือความว่างเปล่า
เพราะว่างเปล่าจากสภาวะที่ว่างเปล่านั้น-
เอง, มิใช่ว่างเปล่าจากความเป็นของ
ว่างเปล่าโดยปริยายอื่น.

สเจ ปน เกจิ วเทยฺยุ "สโก
ภาโว สภาโว, เตน สภาเวน สุนทรภู่"ติ.
ก็ วุฑฒ์ โหติ ? ภาโวติ ฌมฺโม, โส
ปรํ อุปาทาย ส-ปแทน วิเสสิโต
สภาโว นาม โหติ. ฌมฺมสุส กสุสจิ
อวิชฺชมานตฺตา "ชาติ รุปี สภาเวน
สุนทรภู่"ติ รูปสุส อวิชฺชมานตา วุฑฒ์
โหติ. เอวํ สติ "ชาติ รูปนุ"ติวจเนน

ก็ถ้าอาจารย์บางพวกจะฟังกล่าวว่า
"ภาวะของตนชื่อว่าสภาวะ, ใดแก่ว่างเปล่า
จากสภาวะนั้น". มีอธิบายอย่างไร ?
มีอธิบายว่า คำว่า ภาวะ ใดแกธรรม,
ภาวนั้นท่านอาศัยบทอื่น ทำให้ต่างกันด้วย
ส-บท ชื่อว่า สภาวะ. เพราะเหตุที่ธรรม
อะไร ๆ ไม่มีอยู่ จึงเป็นอันกล่าวถึงความที่
รูปไม่มีอยู่ว่า "รูปที่เกิดขึ้นแล้วว่างเปล่าจาก

๑ ฉ. สุนทรภู่สุนทรภู่ตาย เอว สุนทรภู่, "สุนทร
ภู่ สุนทรภู่ตาย เอว สุนทรภู่"ติ เอวํ เจ,
สุนทรภู่.

คุณแม่ประเทือง แยมบัญชา ขออุทิศส่วนกุศลให้
คุณพ่อหอม-คุณแม่สน แยมบัญชา, คุณแม่เอื้อน-คุณแม่เนย ชูโต,
คุณแม่สาย แท่งทอง, คุณแม่เสมอ นาควัชระ

๒๕๖๓

วิรุชฌติ. น หิ อุปปาทรหิตัง ชาตัง สภาวะ" ดังนี้. เมื่อเป็นเช่นนี้ ขอนี้ก็ยอม
 นาม โหติ. นิพพานัง หิ อุปปาทรหิตัง, จะผิดด้วยคำว่า "รูปเกิดแล้ว". เพราะรูป
 ตัง ชาตัง นาม น โหติ, ชาตีสรามรณานิ เว้นจากความเกิด จะชื่อว่าเป็นอันเกิดแล้ว
 จ อุปปาทรหิตานิ ชาตานิ นาม น ก็หามิได้. เพราะนิพพานเว้นจากการเกิด,
 โหนติ. เตเนเวตถ "ชาตา ชาติ นิพพานัน จึงเป็นอันชื่อว่าเกิดแล้วหามิได้,
 สภาเวณ สุธญา, ชาตัง ชรามรณัง อนึ่ง ชาติ ชราและมรณะ เว้นจากความเกิด
 สภาเวณ สุธณฺณ"ติ เอว อนุทธริตฺวา ย่อมไม่เป็นอันชื่อว่าเกิดแล้ว. ด้วยเหตุนี้
 ภวเมว อวสานัง กตฺวา นิตฺติฏฺฐัง. นั้นแหละ ในข้อนี้จึงไม่ยกขึ้นอย่างนี้ว่า
 "ชาติเกิดแล้ว วางเปล่าจากสภาวะ, ชรา
 มรณะ เกิดแล้ว วางเปล่าจากสภาวะ" แล้ว
 แสดงกระทำภาพเท่านั้นให้เป็นอวสาน.

ยถิ อุปปาทรหิตสฺสปี "ชาตณฺ"ติวจนํ ถ้าว่า คำว่า "เกิดแล้ว" พึงสมควร
 ยุชฺเชยฺย, "ชาตา ชาติ, ชาตัง แม่แก่ถึงที่เว้นจากความเกิดขึ้นไซ้, ก็ควร
 ชรามรณณฺ"ติ วตฺตพฺพํ ภเวยฺย. ยสฺมา จะต้องกล่าววว่า "ชาติเกิดแล้ว ชรามรณะ
 อุปปาทรหิตเตสฺส ชาตีสรามรณเตสฺส ชาต- เกิดแล้ว" ดังนี้. เพราะเหตุที่คำว่าเกิดแล้ว
 วจนํ^๑ น วุตฺตํ, - ตสฺมา "สภาเวณ ทานไม่ใดกล่าวไว้ ในชาติชราและมรณะ
 สุธณฺณ อวิชฺชมานนฺ"ติวจนํ อวิชฺชมานสฺส อันเว้นความเกิดขึ้น, ฉะนั้น คำว่า

^๑ ฉ. "ชาตณฺ"ติ วจนํ.

คุณแม่ประเทือง แยมบัญชา ขออุทิศส่วนกุศลให้
 คุณพ่อหอม-คุณแม่สน แยมบัญชา, คุณแม่เอื้อน-คุณแม่เนย ชูโต,
 คุณแม่สาย แท่งทอง, คุณแม่เสมอ นาควัชระ

พุทธวจนปมาณเหิ อเนกาหิ จ ยุกตภัท
ธมมา สกกุขณเ วิชชมานา เอวาติ
นิฏฐเมตถ คนตพพ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าที่บังเกิดขึ้นในโลก
สมมติว่ามีอยู่ ซึ่งเรากล่าวว่ามีอยู่. ดูกร-
ภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความ
แปรปรวนเป็นธรรมดา บังเกิดขึ้นทั้งหลายใน
โลกสมมติว่ามีอยู่, แม้เราก็กถารูปนั้นว่า
มีอยู่" ดังนี้.

วิกตํ รูปนติ อุปฺปชฺชิตฺวา มงฺค
ปตฺวา นิรุทฺธํ อตีตํ รูปํ. วิปริตตณฺเ
สุณฺณญาติ ชราภงฺควเสณ วิรูปํ ปริณามํ
ปตฺตณฺจ วตฺตมานสุเสว วิปริณาม-
สพฺภาวโต อตีตสุส วิปริณามภาวโต
เตน วิปริณาเมน สุณฺณญาติ อตฺถโธ.
ชาตา เวทนาติอาทิสฺสปี เอเสว นโย.
ชาติชรามรณํ ปน อนิปนฺนตฺตา
สกาเวณ อลพฺภนียโต^๑ อีธ^๒ น ยชฺชติ^๒
ตสฺมา "ชาตา ชาติ, ชาตํ ชรามรณนฺ"ติ-

คำว่า รูปไปปราศแล้ว ใดแก่รูปเกิด
ขึ้นแล้วถึงความแตกดับแล้ว ล่วงไปแล้ว.
คำว่า แปรปรวนไปและว่างเปล่านั้นเอง
ความว่าถึงความเปลี่ยนแปลงไป ผิดรูป ด้วย
อำนาจความชรา และความแตกทำลายไป
และว่างเปล่าด้วยความแปรปรวนนั้นเพราะ
รูปที่ยังเป็นไปอยู่เท่านั้น มีความแปรปรวน
เพราะรูปที่ล่วงไปแล้วไม่มีความแปรปรวน.
แม้ในคำว่า เวทนาเกิดแล้วเป็นต้น ก็มีนัยนี้
เหมือนกัน. ส่วนชาติชราและมรณะไม่สมควร

^๑ ฉ. อรูปลพฺภนียโต.
^{๒-๒} อี. โปตฺถเก "อีธ น ยชฺชติ"ติ
ปารจา นตฺถิ.

คุณแม่ประเทือง แยมับุญชา ขออุทิศส่วนกุศลให้
คุณพ่อหอม-คุณแม่สน แยมับุญชา, คุณแม่เอื้อน-คุณแม่เนย ชูโต,
คุณแม่สาย แท่งทอง, คุณแม่เสมอ นาควัชระ

อาทิเก เทว นเย ปหาย ภวาทิกเมว
นย์ ปรีโยสนัน กตฺวา จปิตฺ.

ในที่นี่ เพราะไม่พึงเข้าไปไต่ควยภาวะ
ของตน เพราะเป็นอนิพัตถนธรรม, เพราะ
ฉะนั้น ท่านจึงตั้งเรื่องละนัยทั้งสองมีอาทิว่า
"ชาติเกิดแล้ว ชรามรณะเกิดแล้ว" ทั้งนี้
กระทำนัยมีภพเป็นตนเท่านั้น ให้เป็นที่สุด.

อตุคนฺติ อตุเค ภวํ. เสฏฺฐนฺติ
อติวีย ปัสสนีโย. วิสิฏฺฐนฺติ อติสยภูตํ.
วิเสฏฺฐนฺติ ปิ ปาโร. ติธา ปิ ปสตุถํ นิพฺพานํ
สมฺมา ปฏิ ปหาย ปฏิ ปชฺชิต พฺโ ปทํ นาม.
ยฺทิตฺ นฺติ โย อิทํ. อิทา นิ วตฺต พฺพํ นิพฺพานํ^๑
นิทสฺ เส ติ. ยสฺมา นิพฺพาน มา คฺมฺ
สพฺ สงฺ ขาร านํ สม โ โ ติ, ขนฺ ธฺ ปฺ ธิ-
กิ เลสฺ ปฺ ธิ อภิสฺ ง ขาร ปฺ ธิ กาม คฺ ณฺ ปฺ ธิ สงฺ ข า ตา นํ
อุ ปฺ ธิ นํ ปฺ ณฺ นิ สฺ สฺ คฺ โค โ ติ, ตณฺ ห านํ ข โย
วิ รา โค นิ โร โ ติ จ โ ติ, ตสฺ มา
สพฺ สงฺ ข า ร สม โ สพฺ พฺ ปฺ ธิ ปฺ ณฺ นิ สฺ สฺ คฺ โค
ตณฺ ห ก ข โย วิ รา โค นิ โร โ ติ ว จฺ จ ติ.
นิพฺ พ าน น ติ ส ภ า ว ล ก ข ณ น นิ ค มิ ตํ.

บทว่า อตุคํ แปลว่า มีในความเลิศ.
บทว่า เสฏฺฐํ ไต่แก่ ควรสรรเสริญเกิน
เปรียบ. บทว่า วิสิฏฺฐํ คือ เป็นสิ่งที่ดีเยี่ยม.
ปาฐะเป็น วิเสฏฺฐํ ทั้งนี้ก็มี. นิพพานที่ท่าน
สรรเสริญไว้แต่ทั้ง ๓ ประการ ชื่อว่า บท
เพราะพึงถึงไต่ควยสัมมาปฏิบัติ. บทว่า
ยฺทิตํ ตัดเป็น โย อิทํ. ท่านแสดงถึงนิพพาน
ที่จะพึงกล่าวอยู่ ณ บัดนี้. เพราะอาศัย
พระนิพพาน จึงมีความสงบสงัดทั้งปวง,
จึงมีความสละคืนอุปธิทั้งหลาย กล่าวคือ อุปธิ
คือขันธ อุปธิคือกิเลส อุปธิคืออภิสังขาร อุปธิ
คือกามคุณ, จึงมีความสิ้นไป ความสำรอก
และความคับตันหา, เพราะฉะนั้นพระนิพพาน

^๑ อิ. วตฺตพฺพนิพฺพานํ.

ชมรมพุทธศาสน์โรงเรียนนายเรืออากาศ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ท่านจึงกล่าวว่า ความสงบแห่งสังขารทั้ง-
ปวง ความสละคืนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา
ความสำรอกตัณหา ความดับตัณหา ดังนี้.
ท่านลงทนายว่า นิพพาน โดยสภาวะลักษณะ.

ลกฺขณฺเสุ หิ "ตีณฺมานิ ภิกฺขเว
พาลสุส พาลลกฺขณานิ พาลนิมิตฺตานิ
พาลาปทานานิ. กตฺมานิ ตีณิ, อธิ
ภิกฺขเว พาลอํ ทฺวจฺฉินฺติจฺฉินฺตึ จ โหติ
ทฺพฺภาสิตภาสึ จ ทฺกุกฺกมฺมการึ จ.
อิมานิ โข ภิกฺขเว ตีณิ พาลสุส
พาลลกฺขณานิ"^๑ ๑. ๑. ๑. ๑. ๑. ๑. ๑. ๑.
พาลอํ สลฺลฺกฺขณโต ติวริํ พาลลกฺขณํ.
"ตีณฺมานิ ภิกฺขเว ปณฺหิตสุส ปณฺหิต-
ลกฺขณานิ ปณฺหิตนิมิตฺตานิ ปณฺหิตาปทานานิ.
กตฺมานิ ตีณิ, อธิ ภิกฺขเว ปณฺหิตโต
สุจฺฉินฺติจฺฉินฺตึ จ โหติ สฺภาสิตภาสึ จ
สุกตฺกมฺมการึ จ. อิมานิ โข ภิกฺขเว
ก็ในบรรดาลักษณะทั้งหลาย พระผู้มี-
พระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย
คนพาลมีลักษณะของพาล เครื่องหมายของ
พาล ความประพฤตินิไมชาดสายของพาล
๓ อย่างเหล่านี้. ๓ อย่างอะไรบ้าง,
ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาลในโลกนี้ ย่อม
เป็นผู้คิดแต่เรื่องที่ดีชั่ว พุดแต่คำที่พุดชั่ว
และทำแต่กรรมที่ชั่ว. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
คนพาลมีลักษณะของพาล เครื่องหมายของ
พาล ความประพฤตินิไมชาดสายของพาล
๓ อย่างเหล่านี้แล" ดังนี้. ลักษณะของ
พาล มี ๓ อย่าง โดยการที่บัณฑิต
กำหนดคนพาลได้ว่าเป็นพาล. "ดูกรภิกษุ

^๑ ม. ฉ. ๑๔/๓๑๑, อัง. ตัก. ๒๐/๑๒๘.

ตีฉิ่ง ปณฺธิตสุส ปณฺธิตลกุขณานิ ปณฺธิต-
นิमितฺตานิ ปณฺธิตาทานานี^๑ วุฑฺฒ์.
ปณฺธิเตหิ ปณฺธิตสุส ปณฺธิโตติ สลฺลกุขณโต
ตีวธิ์ ปณฺธิตลกุขณ.

ทั้งหลาย บัณฑิตมีลักษณะของบัณฑิต เครื่อง-
หมายของบัณฑิต มีความประพฤติไม่ขาดสาย
ของบัณฑิต ๓ อย่างเหล่านี้. ๓ อย่างอะไร
บ้าง, คุณกรภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตในโลกนี้ยอม
เป็นผู้คิดแต่เรื่องที่ดี เป็นผู้พูดแต่คำที่ถูกต้อง
และเป็นผู้กระทำแต่กรรมที่ดี. คุณกรภิกษุ
ทั้งหลาย บัณฑิตมีลักษณะของบัณฑิต เครื่อง-
หมายของบัณฑิต ความประพฤติไม่ขาดสาย
ของบัณฑิต ๓ อย่างเหล่านี้แล". ลักษณะของ
บัณฑิต มี ๓ อย่าง เพราะบัณฑิตทั้งหลาย
กำหนดบัณฑิตได้ว่า เป็นบัณฑิต.

"ตีฉิ่งมานิ ภิกฺขเว สขฺยตสุส
สขฺยตลกุขณานิ. กตมานิ ตีฉิ่ง ?
อุปฺปาโท ปณฺณายติ, วโย ปณฺณายติ,
จิตฺตสุส อณฺณตฺตํ ปณฺณายติ, อิมานิ โข
ภิกฺขเว ตีฉิ่ง สขฺยตสุส สขฺยตลกุขณานี^๒
วุฑฺฒ์. อุปฺปาโท เอว สขฺยตมิตฺติ ลกุขณนฺติ

มีพระพุทธวจนะตรัสไว้ว่า "คุณกรภิกษุ
ทั้งหลาย สังขยธรรมมีสังขยลักษณะ ๓ อย่าง
เหล่านี้. ๓ อย่างอะไรบ้าง ? คือความ
เกิดขึ้นยอมปรากฏ, ความเสื่อมหายยอม
ปรากฏ, ความเป็นอย่างอื่นของสิ่งที่ตั้ง
อยู่แล้วยอมปรากฏ, คุณกรภิกษุทั้งหลาย

^๑ ม. อ. ๑๔/๓๒๑, อ. อ. ตี. ก. ๒๐/๑๒๔.
^๒ อ. อ. ตี. ก. ๒๐/๑๔๒.

ชมรมพุทธศาสน์โรงเรียนนายเรืออากาศ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สังขตลกฺขณ. เอวมิตฺรทฺวเยปิ อตุโถ สังขตฺตธรรมมีสังขตลักษณะ ๓ อย่างเหล่านี้
 เวทิตพฺโพ. อิมินา อุปฺปาทกฺขณ แล". ชื่อว่า สังขตลักษณะ ด้วยอรรถว่า
 เสสทฺวินฺน^๑; จิตฺกฺขณ เสสทฺวินฺน^๑; กำหนดได้ว่าเป็นสังขต (สิ่งที่ปัจจัยปรุง-
 กฺขณ กฺขณ จ เสสทฺวินฺน^๑ อภาโว แต่งขึ้น) คือความเกิดขึ้น. พึงทราบเนื้อ
 ทสฺสโต. ยํ ปเนตฺถ เปยฺยาลมฺุเขน ความแม่ในลักษณะ ๒ นอกนี้อย่างนี้. ด้วย
 ชาตียา จ ชรามรณสฺส จ อุปฺปาทาทิลกฺขณ อรรถาธิบายนี้ ท่านแสดงถึงความไม่มีลักษณะ
 วุตฺตํ, ตํ วิปริณามสฺสญฺตตาย ชาตฺชรา- ๒ ที่เหลือในอุปาทกฺขณ, ลักษณะ ๒ ที่เหลือ
 มรณานิ ทิตฺวา ภวปริโยสานสฺสเสว นยสฺส ในฐิตฺกฺขณ, และลักษณะ ๒ ที่เหลือใน
 วจเนน จ อุปฺปาทาทีนํ อุปฺปาทาทีวจน- กฺขณ. ส่วนลักษณะมีความเกิดขึ้นเป็นต้น
 สมเยน จ วิรุชฺฌติ. ลกฺขณโสเต ปตฺติตฺตคา แห่งชาติและแห่งชรามรณะ ท่านกล่าวไว้
 ปน โสตปตฺติ^๒ กตฺวา ลีขิตนฺติ เวทิตพฺพ. โดยมุขคือเปยฺยาลในที่นี้อันใด, ลักษณะนั้น
 ละเสี่ยซึ่งชาติชรามรณะ เพราะเป็นสิ่ง
 วาจเปลา เพราะความแปรปรวน ย่อมผิดกับ
 การกล่าวนัย อันมีภพเป็นปริโยสานนั้นเทียว
 และกับลัทธิที่ไม่กล่าวถึงความเกิดขึ้นเป็นต้น
 แห่งความเกิดขึ้นเป็นต้น. แต่พึงทราบว่า
 ท่านลิขิตไว้กระทำไห้ตกไปในกระแสเพราะ
 ตกไปแล้วในกระแสแห่งลักษณะ.

^๑ ก. เสสานํ ทฺวินฺนํ, ส. อ. เสสํ ทฺวินฺนํ.

^๒ อ. โสตาปตฺติ.

เตน องฺเคน สุนฺโณ. เอวํ เสเสสฺสึ
 โยชนา ภาตพฺพา.^๑ ตสฺส ตสฺส อํคตสฺส
 ตตฺถ ตตฺถ อภาวมตฺเตเนว เจตฺถ
 อุปจารปฺปนาณานวเสน จ วิปสฺสนาวเสน
 จ ตทฺจคฺคสฺสณคฺคา นิตฺติฎฺฐา. ปหานที่ปคฺคสฺส
 วจนสฺส อภาเวน ปน วิวฏฺฏานานุปสฺสนํ-
 เยว ปรีโยสํนํ กตฺวา วิปสฺสนา
 นิตฺติฎฺฐา, จตฺตาโร มคฺคา น นิตฺติฎฺฐา.

เพราะเนกขัมมะไม่มีในกามฉันทะนั้น. แม้
 ในคำที่เหลือ ก็พึงทราบคำประกอบอย่างนี้.
 ก็ในคทั้งคสุญฺญะนี้ ท่านแสดงไขความว่าง-
 เปล่าจากองคฺน ด้วยอำนาจแห่งอุปจาร-
 ณาและอปปนาณา และด้วยอำนาจแห่ง
 วิปัสสนาโดยความไม่มีแห่งองคฺน ๆ ใน
 ธรรมชาตินั้น ๆ เท่านั้น. แต่ด้วยความไม่มี
 แห่งคำอันแสดงถึงปหานะ ท่านแสดงไข
 วิปัสสนา อันกระทำวิวฏฺฏานานุปสฺสนาเท่านั้น
 ให้เป็นปรีโยสํนํ, มิได้แสดงไขมรรคทั้ง ๘.

เนกขมฺเมน กามจฺจนโท สมฺมุจฺฉินฺโน
เจว สฺนฺโณ จาตฺถาที่สุ วิกฺขมฺภเน
 วุตฺตนเยเนเวตฺถ^๒ อตฺถโถ เวทิตฺตพฺโพ.
 ตทฺจคฺควิกฺขมฺภนาวเสน ปหีนานิปี เจตฺถ
 สมฺมทาจารากาวโต สมฺมุจฺฉินฺนานิ นาม
 โทหนฺตฺตี อิมินา ปรียาเยน สมฺมุจฺเจโท
 วุตฺโต, ตํตํสมฺมุจฺเจทกิจฺจสาธนาวเสน วา

ในคำว่า กามฉันทะ ถูกตัดขาดแล้ว ด้วย
เนกขัมมะ และว่างเปล่าจากเนกขัมมะ
นั้น เทียว เป็นต้น พึงทราบเนื้อความตามนัย
 ที่ได้กล่าวไว้แล้วในวิกขัมภนสุญฺญะนั้นแหละ.
 ก็ในสมฺมุจฺเจทสุญฺญะนี้ ธรรมชาติทั้งหลาย
 แผละไค ด้วยอำนาจแห่งตทั้งคะและวิกขัม-
 ภนะ ย่อมเป็นอันชื่อว่าตัดขาดแล้ว เพราะ

^๑ ฉ. กาดพฺพา.

^๒ ฉ. วุตฺตนเยเนว อตฺถโถ เวทิตฺตพฺโพ.

ชมรมพุทธศาสน์โรงเรียนนายเรืออากาศ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มคฺคสมฺปยุตฺต เนกฺขมฺมาทิวเสณ วุตฺตุนฺติ^๑
เวทิตพฺพ.

ไม่ฟังขึ้นอีก เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวความ
ตัดขาดไว้โดยปริยายนี้, ฟังทราบว่ ท่าน
กล่าวไว้ด้วยอำนาจให้สำเร็จกิจคือการตัด-
ธรรมชาตินั้นนั้นได้เด็ดขาด หรือด้วยอำนาจ
เนกขัมมะเป็นต้น อันสัมปยุตด้วยมรรค.

ปฏิบฺปสฺสทุธินิสฺสรณสุญฺเณสุ จ อธิ
วุตฺตุนฺเยเนว อตุโถ เวทิตพฺโพ.
ตทงฺควิกฺขมฺภนสมฺมุจฺ เจทปหาเนสุ ปเนตฺถ
ปฏิบฺปสฺสทุธิมตฺตตฺตา นิสฺสฏฺมตฺตตฺตญฺจ^๒
คเหตุวาท วุตฺตํ. ปญฺจสุปี เอเตสุ
สุญฺเณสุ เนกฺขมฺมาทีนิเยว วิกฺขมฺภน-
ตทงฺคสมฺมุจฺ เจทปฏิบฺปสฺสทุธินิสฺสรณา เมน
วุตฺตานิ. อชฺฉตฺตุนฺติ อชฺฉตฺตญฺจ^๓.
พหิทฺธาติ พหิทฺธาญฺจ^๓. ทฺถโตสุญฺณนฺติ
อุภยสุญฺณํ. ปจฺจตฺตาทิสฺสุปี หิ โตตีวจัน
โหติเยว.

ส่วนในปฏิบัสสัทธิสุญญะ และนิสสรณสุญญะ
ฟังทราบเนื้อความ ตามนัยที่ได้กล่าวไว้แล้ว
ในที่นั้นแหละ. แต่ในตทงคภานวิกขัมภน-
ภานและสมมุจเจทภาน ท่านกล่าวถ้อยเอา
ภาวะเพียงความระงับ และภาวะเพียง
ความสลัดออก ในปฏิบัสสัทธิสุญญะและ
นิสสรณสุญญะนี้. เนกขัมมะเป็นต้นนั้นเกี่ยว
ในสุญญะทั้ง ๕ นี้ ท่านกล่าวโดยชื่อว่า
วิกขัมภนตทงคสมมุจเจท ปฏิบัสสัทธิ และ
นิสสรณะ. บทว่า อชฺฉตฺตํ แปลว่า เป็น
ภายใน. บทว่าพหิทฺธา แปลว่าเป็นภายนอก.

^๑ ฉ. วุตฺตุนฺติปิ.
^๒ ฉ. ปฏิบฺปสฺสทุธิมตฺตตฺตํ นิสฺสฏฺมตฺตตฺตญฺจ,
อิ. ปฏิบฺปสฺสทุธิมตฺตตฺตา นิสฺสฏฺมตฺตตฺตญฺจ.
^๓ ฉ. โต-อิติ.

ชมรมพุทธศาสน์โรงเรียนนายเรืออากาศ
สร้างคณฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ฉ อชฺฐตฺติกายตนาทีนึ ฉอชฺฐตฺติ-
 กายตนาทีภาเวน^๑ สภาคานึ. ปเรหิ
วิสภาคานึ. วิญญาณกายาติอาทีสุ เจตฺถ
 กายวจเนน วิญญาณาทินีเยว วุตฺตทานึ.
เนกขมฺเมสนาทีสุ เนกขมฺมาทีนีเยว
 ตทตฺติเกหิ วิญญูหิ เอสียนตฺติ เอสนา.
 อถวา ปุพฺพภาเค เนกขมฺมาทีนึ เอสนาปิ
 กามจฺจนฺทาทีหิ สุญฺญา, กิมฺปน
เนกขมฺมาทีนึตีปิ วุตฺตํ โหติ. ปริคฺคทาทีสุ
เนกขมฺมาทีนีเยว ปุพฺพภาเค เอสีตานึ
อปรภาเค ปริคฺคยฺหนตฺติ ปริคฺคโหติ,
ปริคฺคหิตานึ ปตฺติวเสน ปฏฺิลพฺภนตฺติ
ปฏฺีลาโภติ, ปฏฺีลทฺธานึ ณาววเสน
ปฏฺีวิชฺฌิสฺสนตฺติ^๒ ปฏฺีเวโรติ จ วุตฺตทานึ.

บทว่า ทุกฺโตสฺสณฺ แปลว่า วางเปล่า
 ทั้ง ๒ ส่วน. ก็คำว่า โท ย่อมใช้ในปฐมมา-
 วิภคฺติเป็นต้นก็ได้.

อายตนะภายใน ๖ เป็นต้น ชื่อว่า
สภาคะ (มีส่วนเสมอกัน) กับความเป็น
 อายตนะภายใน ๖ เป็นต้น. ชื่อวิสภาคะ (มี
 ส่วนไม่เสมอกัน) กับอายตนะอื่น. ในที่นี้ท่าน
 กล่าวถึงวิญญาณเป็นต้นนั่นเอง ด้วยคำว่า
 กาย(หมวด) ในคำว่า วิญญาณกาย (หมวด
 วิญญาณ) นี้ เป็นต้น. พึงทราบวินิจฉัย
 ในคำว่า เนกขมฺเมสนา เป็นต้น เนกขัมมะ
 เป็นต้นนั่นเอง ชื่อว่า เอสนา เพราะ
 อรรถว่า อันวิญญูชนทั้งหลาย ผู้มีความ
 ต้องการ ด้วยเนกขัมมะเป็นต้นนั้น ย่อม
 แสวงหา. อีกอย่างหนึ่ง ท่านอธิบายว่า
 แมการแสวงหาเนกขัมมะเป็นต้นในบุพภาคก็
 วางเปล่าจากกามฉันทะเป็นต้น, จะป่วย

^๑ ฉ. ฉอชฺฐตฺติกายตนาทีนึ ภาเวน.

^๒ ฉ. ปฏฺีวิชฺฌียนตฺติ.

กล่าวไปไยถึง เนกขัมมะเป็นต้นดังนี้. พึง
 ทราบวินิจฉัยในคำว่า ปริกคห เป็นต้น
 เนกขัมมะเป็นต้นที่วิญญูชนใดแสวงหาแล้วใน
 ตอนต้นนั้นเองย่อมกำหนดถือเอาในภายหลัง
 เพราะเหตุนี้จึงเรียกว่า ปริกคห, ที่กำหนด
 ถือเอาแล้วก็ยอมไต่มาด้วยอำนาจการบรรลุ
 เพราะเหตุนี้จึงเรียกว่า ปฏิลาภ, และ
 ที่ไต่มาแล้ว ก็ยอมแทงตลอดด้วยอำนาจญาณ
 เพราะเหตุนี้จึงเรียกว่า ปฏิเวธ.

เอกตตสุญญจ นานตตสุญญจ สกียะเว
 ปุจฺฉิตฺวา เอกตตสุญฺญํ วิสฺสชฺเชตฺวา
 นานตตสุญฺญํ อวิสฺสชฺเชตฺวา สกึ นิคมนฺ
 กตฺ. กสฺมา น วิสฺสชฺชิตฺนฺติ เจ ?
 วุตฺตปริยาเยเนเวตฺถ โยชฺนา ฅายตีติ
 น วิสฺสชฺชิตฺนฺติ เวทิตฺพฺ. อัยฺ ปเนตฺถ
 โยชฺนา : เนกขมฺมํ เอกตตฺ, กามจฺจนฺโท
 นานตตฺ, ๑กามจฺจนฺโท นานตตฺ?

ท่านถามถึงความว่างเปล่าจากความเป็นอัน
 เดียวกัน และความว่างเปล่าจากความเป็น
 ต่าง ๆ กันคราวเดียวกันนั้น แล้ววิสัชนา
 ความว่างเปล่า จากความเป็นอันเดียวกัน
 แต่ไม่วิสัชนาความว่างเปล่า จากความเป็น
 ต่างกัน ทำคำนิคมไว้ครั้งเดียว. หากจะ
 ถามว่าเหตุไรท่านจึงไม่วิสัชนา ? ตอบว่า
 พึงทราบว่า ท่านมิได้วิสัชนา เพราะใน

๑-๑ อ. โปตฺถเก ปาสทฺวํ นตฺถิ, อีธ ปน
 "กามจฺจนฺทนานตตฺน"ติ เอวฺ เจ, สุนฺทรํ.

เนกขัมเมกตฺเตน สุนฺณนฺติ. เอวํ เสเสสุปิ
โยชนา เวทิตพฺพา.

ขอนี้ยอมจะทราบคำประกอบโดยปริยายที่ได้
กล่าวไว้แล้วนั่นเอง. ก็ในอธิการนี้มีคำ
ประกอบความดังนี้ : เนกขัมมะชื่อว่าความ
เป็นอย่างเดียวกัน, กามฉันทะชื่อว่าความ
เป็นต่างกัน, ความเป็นต่างกัน คือว่า
กามฉันทะ วางเปล่าจากความเป็นอย่าง
เดียวกันคือเนกขัมมะ. ฟังทราบคำประกอบ
แม้ในคำที่เหลืออย่างนี้.

ขุณฺตีอาทีสุ, เนกขมฺมาทีนิเยว
ขมนโต รุจฺจนโต ขุณฺตีติ, รุจิตานิเยว^๑
ปวีสิตฺวา ทิฏฺฐนโต อธิฏฺฐานนฺติ,
ปวีสิตฺวา ลิตานํ ยถารุจิเมว เสวนโต
ปรีโยคาหนนฺติ จ วุตฺตานิ. อิตฺ
สมฺปชาโนติอาทีโก ปรมตฺถสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ปรีนิพฺพานาณนิตฺเตเส วณฺณิตฺเตเยว.

จะวินิจฉัยในคำว่า ขุณฺตี เป็นต้นต่อไป
เนกขัมมะเป็นต้นนั่นเองท่านเรียกว่า ชื่อว่า
ขุณฺตี เพราะความชอบใจ เพราะความ
พอใจ, เนกขัมมะเป็นต้นที่ชอบใจแล้วนั่นเอง
ท่านกล่าวว่า ชื่อว่า อธิฏฺฐาน เพราะเข้าไป
ตั้งอยู่, และท่านเรียกว่า ชื่อว่า ปรี-
โยคาหนะ เพราะช่องเสฟเนกขัมมะเป็นต้น
ที่เข้าไปตั้งอยู่แล้วตามชอบใจที่เดียว. นิเทศ
แห่งปรมัตถสฺสฺสฺส มีคำว่า อิตฺ สมฺปชาโน

^๑ ฉ. โรจิตานิเยว.

เป็นต้น ข้าพเจ้าได้พรรณนาแล้วในนิเทศ
แห่งปรินิพพานญาณนั้นเทียว.

อิเมสุ จ สัพเพสุ สุธมฺเมสุ
สังขารสุญฺญํ วิปริณามสุญฺญํ ลกฺขณสุญฺญญ
ยถาวุตฺตानํ ฌมฺมานํ อญฺญมญฺญอสมฺมุสิสฺสตา-
ทสฺสสนฺตํ. ยตุถ ปน อกุสลปกฺขิกานํ
กุสลปกฺขิกเนน สุญฺญา วุตฺตา, เตน
อกุสเล อาทึนฺวทสฺสสนฺตํ. ยตุถ ปน
กุสลปกฺขิกานํ อกุสลปกฺขิกเนน สุญฺญา
วุตฺตา, เตน กุสเล อาทึสฺสทสฺสสนฺตํ.
ยตุถ อตฺตตฺตนิยาทีหิ สุญฺญา วุตฺตา, ตํ
สัพฺปสงฺขาเรสุ นิพฺพิทาชนนฺตํ. อคฺคสุญฺญํ
ปรมตฺตสุญฺญญํ นิพฺพาเน อุตฺสาหชนนฺตํ
วุตฺตุนฺติ เวทิตฺตพฺพ.

ก็ในบรรดาความว่างเปล่าทั้งหมด
เหล่านี้ ความว่างเปล่าจากสังขาร ความ
ว่างเปล่าเพราะความแปรปรวน ความ
ว่างเปล่าจากลักษณะ ฟังทราบที่ท่านกล่าว
ไว้เพื่อแสดงธรรมทั้งหลาย ตามที่ได้
กล่าวไว้แล้วไม่เจือปนกันและกัน. ก็ใน
พระบาลีใด ท่านกล่าวความที่ธรรมทั้งหลาย
อันเป็นไปในฝ่ายอกุศล เป็นสภาพว่างเปล่า
จากธรรมที่เป็นไปในฝ่ายกุศล, ฟังทราบว่า
ท่านกล่าวไว้ เพื่อแสดงโทษในอกุศลโดย
พระบาลีนั้น. ส่วนในพระบาลีใดท่านกล่าว
ความที่ธรรมทั้งหลายเป็นไปในฝ่ายกุศลเป็น
สภาพว่างเปล่าจากธรรม ที่เป็นไปในฝ่าย
อกุศล, ฟังทราบว่า ท่านกล่าวไว้เพื่อแสดง
อานิสงส์ในกุศลโดยพระบาลีนั้น. ในพระ-
บาลีใดท่านกล่าวความที่ธรรมทั้งหลาย เป็น
สภาพว่างเปล่าจากอตฺตาและสิ่งที่มีเนื่องด้วย
อตฺตาเป็นต้น, พระบาลีนั้นฟังทราบว่าท่าน

บริษัทไทยรุ่งเท็กซ์ไทล์ จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

กล่าวไว้เพื่อยังความหมายให้เกิดในสังขาร
ทั้งปวง. ความว่างเปล่าอย่างเลิศ และ
ความว่างเปล่าชั้นปรมัตถ์ ฟังทราบว่าท่าน
กล่าวไว้เพื่อให้เกิดความอุตสาหะในนิพพาน.

เตสุ อคฺคสุญฺญจ ปรมตฺถ-
สุญฺญจาติ เทว สุญฺยานิ อตฺถโต
เอกเมว นิพฺพานํ อคฺคปรมตฺถวเสน
สอุปาทิเสสนูปาทิเสสวเสน จ ทูริชา
กตฺวา วุตฺตํ. ตานิ เทว อตฺตนิเย
สุญฺญสุญฺญโต^๑ สงฺขารสุญฺญโต จ
สภากานิ. "สุญฺญสุญฺญํ อชฺชตฺตสุญฺญํ
พหิทฺธาสุญฺญํ ทฺภโตสุญฺญํ สภากสุญฺญํ
วิสภากสุญฺญน"^๑ติ อิมานิ ฉ สุญฺยานิ
สุญฺญสุญฺญเมว โหติ. อชฺชตฺตาทิเภทโต
ปน ฉชา วุตฺตานิ. ตานิ ฉ จ อตฺตตฺต-
นินยาสุญฺญโต สภากานิ.

ในบรรดาความว่างเปล่าเหล่านี้
ความว่างเปล่า ๒ อย่าง คือ ความว่างเปล่า
อย่างเลิศ และความว่างเปล่าชั้นปรมัตถ์
โดยใจความคือนิพพานอย่างเดียวกันเท่านั้น
หากแต่กล่าวแยกเป็น ๒ อย่าง ด้วยอำนาจ
เป็นอย่างเลิศและเป็นชั้นปรมัตถ์ และด้วย
อำนาจเป็นอุปาทิเสสนิพพาน และอุปาทิ-
เสสนิพพาน. ความว่างเปล่าทั้ง ๒ อย่าง
สัมพันธ์กัน เพราะความเป็นธรรมว่างเปล่า
จากอัตตาและสิ่งเนื่องด้วยอัตตา และโดย
ความเป็นธรรม ว่างเปล่าจากสังขาร.
ความว่างเปล่า ๖ อย่างเหล่านี้คือ "ความ
ว่างเปล่าคือ ความสูญ ความว่างเปล่า
ภายใน ความว่างเปล่าภายนอก ความว่าง

^{๑-๑} ฉ. อตฺตตฺตนิยสุญฺญโต.

คุณเยี่ยม เอื้อวัฒนสกุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สังขารวิปริณามลกฺขณสุญฺยานิ, วิภฺขมฺภน-
 ตทงฺคสมฺมุจฺ เจทปฺปฏิปฺปสฺสทฺธินิสฺสรณสุญฺยานิ,
 เอสนาปริคฺคหปฺปฏิลาภปฺปฏิเวธสุญฺยานิ,
 เอกตฺตนาณตฺตสุญฺยานิ, ขนฺตือธิฏฺฐาน-
 ปรีโยคาหนสุญฺยานิ จาติ สฺตฺตฺตรสฺสุญฺยานิ
 อตฺตนิ อวิชฺชมาเนหิ เตหิ เตหิ ธมฺเมหิ
 สุญฺยตฺตา อวิชฺชมานานํ วเสน วิสุํ วิสุํ
 วุตฺตานิ.

แปลทั้ง ๒ "ความว่างเปล่าส่วนกัน
 ความว่างเปล่าไม่ส่วนกัน" เป็นความว่าง
 เปลาคือ ความสูญนั่นเอง. แต่ท่านกล่าว
 เป็น ๖ เพราะแยกเป็นภายในเป็นต้น. และ
 ทั้ง ๖ อย่างนั้นส่วนกัน เพราะว่างเปล่า
 จากอรรถาและสิ่งทีเนื่องด้วยอรรถาเป็นต้น.

ความว่างเปล่าจากสังขาร ความว่างเปล่า
 เพราะความแปรปรวน ความว่างเปล่าจาก
 ลักษณะ, ความว่างเปล่าเพราะขมไว้ ความ
 ว่างเปล่าชั่วคราว ความว่างเปล่าเพราะ
 การถอนขึ้น ความว่างเปล่าเพราะการสงบ
 ระงับ ความว่างเปล่าเพราะการสลัดออก,
 ความว่างเปล่าเพราะการแสวงหา ความ
 ว่างเปล่าเพราะการกำหนดถือเอา ความ
 ว่างเปล่าเพราะการไต่มาเฉพาะ ความ
 ว่างเปล่าเพราะการแทงตลอด, ความว่าง
 เปล่าโดยความเป็นอย่างเดียว ความว่าง
 เปล่าโดยความเป็นต่าง ๆ, ความว่างเปล่า
 เพราะความพอใจ ความว่างเปล่าเพราะ
 ความตั้งใจ ความว่างเปล่าเพราะการถือ

คุณเอี่ยม เอื้อวัฒนสกุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สังขารวิปริณามลกุณฑลสุญญานิ ปน อิตเรณ
 อิตเรณ อสมมุติสฺสวเสณ สภากานิ,
 วิกุขมฺภนาทีนึ ปญจ กุสลปกฺเขน สุญฺญตฺตา
 สภากานิ, เอสฺนาทีนึ จตฺตาริ, ขนฺติ-
 อาทีนึ จ คีณิ อกุสลปกฺเขน สุญฺญตฺตา
 สภากานิ, เอกตฺตนาณตฺตสุญฺญานิ
 อญฺญมญฺญปฏิปกฺขวเสณ สภากานิ.

เอา จึงรวมเป็นความว่างเปล่า ๑๗ อย่าง
 ทานกล่าวแยก ๆ กันไว้ ด้วยอำนาจธรรมที่
 ไม่มีอยู่ เพราะว่างเปล่าจากธรรมนั้น ๆ
 ซึ่งไม่มีอยู่ในตน.

ส่วนความว่างเปล่าจากสังขาร ความว่าง-
 เปล่าเพราะความแปรปรวน และความ
 ว่างเปล่าจากลักษณะสัมพันธ์กัน ด้วยอำนาจ
 ไม่เจือปนด้วยความว่างเปล่า นอกนี้ ๆ,
 ความว่างเปล่า ๕ อย่าง มีความว่างเปล่า
 เพราะขมไว้เป็นต้น สัมพันธ์กันเพราะ
 ว่างเปล่าโดยธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล, ความ
 ว่างเปล่า ๔ อย่าง มีความว่างเปล่า
 เพราะการแสวงหาเป็นต้น, และความ
 ว่างเปล่า ๓ อย่าง มีความว่างเปล่า
 เพราะความพอใจเป็นต้น สัมพันธ์กันเพราะ
 ความว่างเปล่าจากธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล,
 ความว่างเปล่าโดยความเป็นอย่างเดียวกัน
 และความว่างเปล่าโดยความเป็นต่าง ๆ กัน
 สัมพันธ์กัน ด้วยอำนาจเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน
 และกัน.

คุณเอี่ยม เอื้อวัฒนสกุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สพเพ ฌมมา สมาสเน
 ตีธา เทวธา ตเถกธา
 สุตฺตวาตี สุตฺตตฺตวิฑู
 วณฺณยนฺตฺธิธ สาสเน.

นักปราชญ์ผู้รู้ความหมายของความ
 วางเปล่าทั้งหลาย อธิบายไว้ใน
 พระคำสอนนี้ว่า ธรรมทั้งปวง
 ว่าโดยย่อก็คือ ความวางเปล่า
 ๓ อย่าง ๒ อย่าง และอย่างเดียว.

กถิ ? สพเพ ฌมมา^๑ ทาว
 โลภียา ฌมมา ฐวสุภสุขตฺตวิริทฺตฺตา
 ฐวสุภสุขตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ฐวสุขตฺตวิริทฺตฺตฺตา ฐวสุขตฺตฺตฺตฺต
 อนิจฺจตฺตฺตาเยว สฺุเชน สฺุญฺญา. อนาส-
 วตฺตฺตา น สฺุภเนน สฺุญฺญา. นิพฺพานฌมฺโม
 อตฺตฺตฺตฺสฺเสว อภาวโต อตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 โลภียโลภฺทฺตฺตรา ปน สพฺเพปิ สงฺขตา
 ฌมฺมา สตฺตฺตฺตฺสฺส กสฺสฺสจฺจิ อภาวโต
 สตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต. อสงฺขโต นิพฺพานฌมฺโม เตสฺ
 สงฺขารานมฺปิ อภาวโต สงฺขารสฺุญฺโญ.
 สงฺขตาสงฺขตา ปน สพฺเพปิ ฌมฺมา

มีอธิบายอย่างไร ? คือเบื้องต้น
 โลภียธรรมทั้งหมด วางเปล่าจากอตฺตฺตาที่
 ยั่งยืนที่งามและที่มีความสุข เพราะเว้นจาก
 อตฺตฺตาที่ยั่งยืน ที่งาม และที่มีความสุข.
 ธรรม คือมรรคและผลวางเปล่าจากอตฺตฺตาที่
 ยั่งยืน และที่มีความสุข เพราะเว้นจาก
 อตฺตฺตาที่ยั่งยืน และที่มีความสุข. ชื่อว่าวาง-
 เปล่าจากความสุข เพราะอตฺตฺตาเป็นของไม่
 เทียงนั่นเอง. ชื่อว่าไม่วางเปล่าจากความ
 งาม เพราะไม่มีอาสวะ. ธรรม คือนิพพาน
 วางเปล่าจากอตฺตฺตา เพราะไม่มีอตฺตฺตานัน-
 เอง. ส่วนสังขตธรรมทั้งหมด ที่เป็นโลกิยะ

^๑ ฉ. โปตุถเก "ฌมมา"ติ ปาโร นตฺถิ.

คุณเยี่ยม เอื้อวัฒนสกุล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อตุตตสงฆาตตสฺส ปุคฺคตตสฺส อภาวโต และโลกุตตระ ชื่อว่าว่างเปล่าจากสัตว์
 อตุตตสุญญาตี. เพราะอะไร ๆ ที่เป็นสัตว์ไม่มี. ธรรมคือ
 นิพพาน อันเป็นอสังขตะ ชื่อว่าว่างเปล่า
 จากสังขารเพราะแม่สังขารเหล่านั้นก็ไม่มี.
 อนึ่ง ธรรมที่เป็นสังขตะและอสังขตะทั้งหมด
 ชื่อว่า ว่างเปล่าจากอัตตาทัตตน เพราะ
 บุคคลที่เรียกว่า อัตตา ไม่มีฉะนี้แล.

สทุทฺธมฺมปฺปกาสินียา ปฏิสํภิตามคฺคกฺกสฺสกาย พรรณาสุญญาในสัทธิธรรมปกาสินีอรรถกถา

สุญญาภาวณฺณา นิฏฺฐิตา.

ปฏิสํภิตามรรค จบ.

ยฺคนทฺทวคฺโค นิฏฺฐิตอ.

ยฺคนทฺทวรรค จบ.

นิฏฺฐิตา จ มชฺฉิมวคฺคตสฺส อปุพฺพตฺถานู- และการพรรณนาความไปตามลำดับ ซึ่ง
 วนฺณา. อรรถที่ยังไม่เคยพรรณนาแห่งวรรค อันมี
 ในท่ามกลาง จบ.

คุณอนันต์ สายเชื้อ

สร้างค้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ใบแจ้ง

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ขอเรียนให้ทราบว่า

1. ท่านที่ได้รับพระคัมภีร์ ฉบับ "ภูมิพลโลกิขุ" แล้วปรากฏว่า พบข้อบกพร่องในเนื้อหาพระคัมภีร์ เป็นต้นว่า

- หน้าหนังสือขาดหายไป
- เลขหน้าหนังสือไม่เรียงตามลำดับ
- ข้อความพิมพ์เลอะเลือน อ่านไม่ชัด

ฯลฯ

โปรดส่งพระคัมภีร์คืนไปยัง มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ในบริเวณวัดสระเกศ ฯ

ถนนจักรพรรดิพงษ์ กรุงเทพฯ 10100

โทร.223-0316, 221-8001

มูลนิธิ ฯ ยินดีส่งพระคัมภีร์เล่มใหม่ชดเชยให้ท่าน ทางไปรษณีย์ทันที และจะออกค่าใช้จ่ายในการส่งหนังสือคืนให้ท่านด้วย

2. ถ้าหากท่านพบคำผิด กรุณาแจ้งมาด้วย เพื่อแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

ด้วยความขอบพระคุณอย่างยิ่ง.

Bhumibalo Bhikkhu Foundation

Notice

1. In case of your "Bhumibalo Bhikkhu" CANON contains the following deficiencies :

- Page(s) missing
- Page number(s) not in order
- Printing(s) unclear/unreadable

Please return such defect CANON to

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Wat Srakesa Compound

Chakrabardibong Road

BANGKOK 10100

Tel.2230316, 2218001

The Foundation will immediately replace you with a new copy and will also refund you the return postage.

2. If you found any error(s) in your CANON copy, please let us know so that the correction(s) can be done accordingly.

Thank you very much for your kind cooperation.